ÚJABB ADALÉKOK SZEPESMEGYE TÖRTÉNETÉHEZ

*

ÍRTA

WEBER SAMU

MEGJELENT

A SZEPESI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT AJÁNLATÁVAL

KAPHATÓ

WIESNER KÖNYVKERESKEDÉSÉBEN
KÉSMÁRKON

BUDAPEST,

HORNYÁNSZKY VIKTOR CSÁSZ. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA

1905.

BEVEZETÉS.

Alig van megye, melynek oly érdekes és tanulságos multja volna, mint Szepesvármegyének, miről az egyes városok, a volt XVI szepesi városi kerület és a megye, valamint a nemesi családok levéltárai is, tanuskodnak. Egyesek, mint p. o.: Wagner Károly, Bárdossy János, Weber Samu, Hradszky József, Sváby Frigyes, Demko Kálmán, Münnich Sándor, Dr. Pirhalla Márton, úgy mint az utóbbi években a Szepesmegyei Történelmi Társulat is iparkodtak kiadványaikkal fényt deríteni a Szepesség multjára. De mind a mellett még mindig új adalékokkal lehet gazdagítani a megye történetét, mely czélnak akar a következő mű is szolgálni, még pedig következő tárgyak felkarolásával:

A Szepesség erődítményeiről.

Lublóvár gazdászati és adózási viszonyai.

A szepesi rablók története, tekintettel a szomszéd vármegyékre.

A szepesi városház.

Kromlow, egy elpusztult falu története.

Nem mulaszthatom el egyúttal a megye multja iránt érdeklődőknek és különösen a városok elöljáróinak hálás köszönetemet kifejezni azon készséges támogatásukért, melylyel művem megjelenését becses adataikkal elősegítették.

A szerző.

A SZEPESSÉG ERŐDÍTMÉNYEIRŐL.

A bevándorló németek Magyarországba magukkal hozták régi honuk erődítményeinek emlékezetét is. Ezen emlékezetnél fogva — többnyire a tatárjárás után — védelmükre várakat építettek, lakóhelyeiket körfalakkal, sánczokkal és fapalizádokkal vették körül, mely erődítményeknek ma már csak itt-ott találjuk gyenge nyomait, sok helyütt azok is eltüntek és emlékezetük is alig létezik már. Rövid idő múlva a romok úgyszintén a róluk való emlékezet is el fognak enyészni az idő pusztító foga alatt. Hogy, a mennyire lehet, mentő munkát végezzünk, legalább a történet számára, szóljunk a Szepesség erődítményeiről a következő négy pont szerint: — I. *Praehistorikus erődítmények.* — II. *Várak és várszerű erődítmények:* 1. Chavnik; 2. Friedmann; 3. Hollóvár; 4. Lucsivna; 5. Lublóvár; 6. Markusvár; 7. Marczellvár; 8. Menedékkő; 9. Nagy-Eör; 10. Nedecz; 11. Richnó; 12. Szepesvár — III. *Várak, városokkal együtt:* 1. Gölnitz; 2. Késmárk; 3. Lőcse; 4. Podolin. — IV. *Több más város erődítése: A)* A lengyel uradalomhoz tartozó városok: 1. Ó-Lubló; 2. Gnezda; 3. Podolin. *B)* A tizenegy el nem zálogosított város. *C)* A tizenhárom város erődítményei az elzálogosítás ideje alatt.

I. Praehistorikus erődítmények.

1. A ragadozó állatok, az egymást támadó pusztító néptörzsek, az időjárás viszontagságai, mind megannyi ellenségei voltak az emberek csendes és békés együttlétének. A hol emberek laktak, ott mindenütt különféle védeszközökre is akadunk, melyek alkalmasak voltak a lakóhelyek oltalmazására. Így találjuk azt a legrégibb időben is. Münnich Sándor kutatásainak köszönhetjük a szepesi őskori telepek leirását.[1] E leirás felhívja

[1] A Szepesmegyei Történelmi Társulat millenniumi kiadványai I. kötet. Lőcse, 1895 l. 198 . . . .

figyelmünket a gerlachfalvi vaskapu, menguzfalvi és újlesznai terraszépítmény, teplitzi Zsdjár, mahalfalvi és hernádi Hradiszko,[1] valamint az iglói Ház megnevezésű telepekre. Erődítmények a szó szorosabb értelmében nem voltak ugyan ezek a telepek, hanem inkább őrzött törzshelyek, hol a lakosok ünnepeiket megülték s melyek vész idejében jeladó őrhelyül szolgáltak. Ide sorozható az Ihla is, honnan az egész Poprád-völgyre kilátás nyílik és hol a három terrasz gyűrűje még most is tisztán megkülönböztethető. Ugyanazon könyvben elősoroltatnak a körsánczok is és pedig a késmárki Jeruzsálem, a gánóczi hradek, a csütörtökhelyi sáncz, a markusfalvi sirok nevű körsánczok, melyek szintén nem védőhelyek, hanem mind inkább az ősnépek crematoriumai és egyszersmind columbáriai voltak.[2]

Bár az említett terrasz-telepek és körsánczok tulajdonkép erődítményt nem képeztek, mégis az önvédelemnek nagy szolgálatot tettek. Veszély idejében itt gyújtották meg a vészt jelző őrtüzeket, melyek az elszórt lakókat tanácskozásra, vagy pedig a védelem rendezésére hívták össze.

2. A mint a terrasz- és körsánczok építményei kelta népeknek tulajdonithatók: ugyanazon eredetűek a czölöpépítmények is, melyek eredete Kr. e. 1000—2000 évre vihető vissza. A czölöpépítmény vízben épült fel, földtapaszból keskeny híddal ellátva, mely veszély idejében felvonható vólt.[3] Ily czölöpépítmény már nagyobb biztosságot és védelmet nyujtott lakóinak, mint a terrasz és a körsáncz. A Szepesbéla és Rokusz közötti mocsáros réteken czölöpépítmények maradványait ásták ki, sok

[1] Hrad, Hradek, Hraditzko = vár.

[2] Columbarium, földalatti fülkék az urnák felvételére.

[3] Münnich u. o. 241.

kelta dróttal együtt. A czölöpépítmények igen gyakoriak voltak.

3. A pogányvárak: Szalók, Hunfalu és Bussovecz. „Nagy-Szalóktól nyugat felé, körülbelül három kilométernyire az Annapatak felett emelkedik az úgynevezett vár. A délfelé lejtős felső tér kerekded, 77 m. hosszú és 40 m. széles. Az egész terület szénnel, cseréppel, kőszilánkkal, kunyhótapaszszal, vassalakkal megégetett csontokkal van fedve, úgy hogy minden lépésnél egyetmást lel az ember, de kivált, ha új szántás után látogatja meg e helyet. A főtűzhely a legmagasabb éjszaki ponton volt, kerék alakú, 24 m. szélességben“ . . .[1] Hunfalu tumulusnak mondatik, de egész fekvése, a Steinbach vizétől környezett emelkedett helyen, mely sánczokkal volt körülvéve, inkább a főnökök erődített helyének minősíthető. Bussovce az út közelében, emelkedett helyen fenyőfákkal benőve, a csörgedező Belapatak közelében, most is titokszerű benyomást tesz a nézőre. Ilyen pogányvár, — mely rendesen mocsarak, tavak, folyók, erdők, a hely magassága sánczok, bokros tüskék által volt védve, — Heidenschanze, Heidenwehr, Burg, Pogányvár, vagy Földvár név alatt még most is 137 fordul elő hazánkban.[2]

4. Kapivár a népmonda szerint Dvorecz határán a kereszthegy — Gehol — alatt állott. Közelben egy templom alapfalazata is kiásatott, melyet Márton templomának neveztek. A vár, a falu a templomával együtt valószinűleg a mongolok pusztításainak estek áldozatul.[3]

[1] Münnich u. o. l. 204.

[2] Congrés international d'anthropologie et archiologie préhistorique. Compte rendu de la huitieme session, Budapest 1876, second volume I. partie. Budapest edition de musée nationale hongrois 1878 par le docteur François Florian Rómer.

[3] Münnich u. o. 253.

5. A felsorolt terraszépítmények, körsánczok, földmunkáin és salakfalain, valamint czölöpépületeken kívül, „vannak a Szepességen nagyobb szabású romok és rakott falvaknak nyomai, rendszerint félreeső erdőkben, hol most csak erdő és legelő van, de a mely romokat a legrégibb határjáró levél sem emliti. Legbiztosabb jele az annak, hogy ezen romok létele egészen kiveszett a népnek emlékezetéből. Ilyen romok vannak a tepliczi erdőben a Dluhova nevű völgyben, azután Remete felett, Richnó közelében Sáros felé, Farkasfalva és Izsákfalva között és számos más helyen. Mikor a magyar állam megalapitása után itten is rendezett birtokviszonyok keletkeztek, lehetetlen, hogy ha a félreeső erdőterületen volt erőditett helyek már ismertek lettek volna, az adománylevelek az olyan fontos helyeket nem emlitenék.[1]

II. Várak és várszerű erődítmények.

1. *Chavnik*, *Savnik*, *Schavnik* klastrom a szepesi krónika szerint ugyanazon évben épült, mint a kassai klastrom: 1216-ban. Bárdossy az alapitási évet 1222-re teszi. Az épület a czisztercziek klastromát képezte 1222-től 1542-ig. A falazat igen tágas volt, a templom keresztalakot mutatott. Az idő fogának különösen a reformáczió idejében nem tudott ellentállani. 1564-ben eladta Laszki Albert az épületet a hozzátartozóságával Thurzó Staniszlónak 7420 frtért. Azután Thurzó Jeromos és Elek kezeire került. Thurzó Jeromostól megvette a klastromot Rueber János 9720 frtért. 1580-ban elzálogositotta az utóbbi a klastromot Tököly Sebestyénnek, kiről a birtok Tököly Miklós és Istvánra szállott. Tököly István majdnem egészen uj épületet — és pedig *védelmi czélokra* — épitett és

[1] Münnich u. o. l. 244.

rendezett be. Egy márványtábla a család czímerével következő felirattal hirdette ezen tényt

Anno Salutis
Domum hanc a fundamentis erectam
Perfici curavit
Stephanus Theököly de Kesmark.

Tököly Zsigmond 1669-ban felszenteltette az új ev. templomot, mely ünnepélyt Klesch Dániel leírta.[1] A birtok sokszor cserélt tulajdonost. Az 1678-ik évi júl. 6-áról írja a lőcsei krónika: „eodem die haben die Curutzen, so starke herum in Zipsen streifelten, das Kastell Schavnik occupirt und sich dort festgesetzt.“ Később Ioanelli Nedeczvár birtokosára szállott e várhely, melyet Szelepcsényi György birtokába ejtett. Mária Theresia királyné a szepesi püspököt ajándékozta meg e kies helylyel, mely most püspöki laknak használtatik. Bélik püspök a menedékszirti védkövekből kápolnát építtetett, melynek felszentelésén több ev. lelkész is mint vendég részt vett és Witchen Mihály nagylomniczi

[1] A leírás czíme: Quod Felix faustumque Deus ter Opt. ter Max. esse jubeat! Solemnitas inaugurationis templi sive sacelli, quod illustris spectabilis et magnificus Dominus Dn Sigismundus Toekely L. B. de Kesmark häreditarius Dominus arcium de Käsmark et Schavnik S. C. Rque Mattis consilarius ac tab. judicariae Sup. Regni Hungariae Baro etc. Dominus ac Patronus meus gratiosissimus. In Castro suo häreditario Schavnik tractu Comitatus scepusiensis superiore noviter, eleganter sumtuoseque extruxit, idemque sacro sanctae et individuae Trinitati religiose consecravit devoteque instituta et peracta Dom. XXIII. Trin. quae erat 24. nov. A. O. R. MDCLXIX. In maxima et memorabili Virorum Ecclesiasticorum, Politicorum, et omnis ordinis hominum frequentia historice descripta a M. Daniele Kleschio N. H. P. L. Cäsareo, Eccl. Olasziensis Pastore, ven. Contub. XXIV. Regalium Oratore ordinario, hact. Seniore et praesentis actus inauguratore. Bartphae, typis Civit. An. 1670.

A Scsavnyiki várkastély.

lelkész és tátraaljai főesperes következő versben köszöntőt mondott:

„So sey denn auch mit deutschen Zungen
Des Bischof Belik Lob besungen.
Sechshundert Jahre lang sah man auf Lethons Höhen
Der Zipser Sachsen Tempel stehen;
Wo einst in grosser Kriegsgefahr
Der Väter Zufluchtstätte war.
Schon hat der Zahn der Zeit ihn gänzlich aufgerieben,
Und seine Atome weit weit umhergetrieben.
Die Trümmer sammelt er mit christlich frommem Sinn
Und stellt das Gotteshaus verjüngt und schön hier hin.
Drum sey ihm heut und allezeit
Der frommen Zipser Dank geweiht [1]

[1] Hradszky Josephus: initia, progressus ac praesens status capituli scepusiensis MCMI—MCMII. Szepesváraljae. MCMI—MCMII. Typis Dionysii Buziás p. 628.
Századok 1897 l. 644.
Lőcsei Krónika 1678. év.
Webers Zipser Geschichts- und Zeitbilder Leutschau, Th. Raisz S. 100.

2. *Friedmann.* Elébb Nagy, azután Barkóczy és későbben Palocsay család birtoka. Sydow a várról még 1830-ban így ír: „Oberhalb des ungarischen Marktfleckens Friedmann mit einem alten festen Schlosse, nimmt der Dunajecz die Bialka auf.“ A vár eredetére nézve világosságot vetnek a következő észrevételek: „1535 begann Laszky nahe bei Dunavetz eine neue Burg, Falkenstein zu befestigen, die eine erwünschte Räuberhöhle, wie Sperrfogel meint, gewesen sein möchte.“ A Friedmann vára Falkenstein várral azonosnak tekintendő. A vár köveiből Palocsay oly óriási pinczéket építtetett, hogy azokban kocsikkal is meg lehetett fordúlni.[1]

3. *Holló-vár* a Holló-családtól kapta a megnevezést úgy, mint a faluhely, Holló-Lomnitz, melynek keleti végén épült fel a vár maga is. Hogy mikor? Arra nem lehet biztos feleletet adni. A vár uralta a lomnitzi patak völgyét, hol Majerka, Hodermark és Sz. György községek elterülnek és a Poprád-völgybe kanyarodik a nevezett patak. A vár több fala még most is mint rom fennáll, melyből a lőrések még tisztán kivehetők, melyekből hajdan megszólaltak az ágyúk a támadó ellenség ellen. A rengetek pinczék és börtönöknek nyomai szintén még látszanak.

4. *Lucsivna*, *Lautschburg*, eredetileg helyesebben *Lauschburg*, *Lauschenburg* is, — a megye szélén Liptó

[1] Bemerkungen auf einer Reise im Jahre 1827 durch die Beskiden und Centralkarpathen, als Beitrag zur Charakteristik dieser Gebirgsgegend und ihrer Bewohner, von Albrecht Sydow mit einer Karte von den Centralkarpathen. Berlin bei Ferdinad Dümler 1830. S. 231.

S. Weber Zips. G. u. Zeitb. 269.

Historico-geographica terrae scepusiensis in superiori Hungaria celeberimae descriptio, concionata auctore Georgis Bohusch, scholae Késmárkiensis Rectore E. p. 126. 131. Kézirat.

felé — erődítésekkel rendelkezett. A régi erődnek két tornya az uradalmi lakban még most is látható és cselédek lakházává lett átalakítva. A faluban fél holdalakban még három torony észleltetett, mely 1845-ben a nagy tűzvész alkalmával elpusztult, a kövek más épületekbe való felhasználásával. Az uradalmi mostani lakház eredetileg torony vagy bástya lehetett és állítólag Mátyás király vadászlakját képezte. Hogy mint az egész vidék, úgy Lucsivna is német eredetű volt, bizonyítják a dülők német nevei: Kinberg, Kolinberg, Keuchhibel stb.[3]

5. *Lublóvár* fehér falai ott emelkednek, hol a Poprád folyó északi futásában a lengyel határhoz közeledik. Kik alapítói? — azt, mint rendesen a váraknál, egészen bizonyosan nem lehet tudni. Bárdossy a magyarokat tartja alapítóinak. Husz Mihály, poprádi jegyző, hátrahagyott történelmi kéziratában elbeszéli, hogy Boleszlav, Krakkó herczege és Kunegunda, IV. Béla király leányának férje örökségül kapta a várat. 1280-ban Lubló várnagya szerepel mint tanu ezen okmányban, mely szerint Kunegunda férje halála után a Szt-Klára nevű apácza klastromot alapította Ó-Szandecz Galiczia városában. Ottó és Róbert Károly tusakodása alatt a magyar koronáért 1305-ben a vár megint Magyarországhoz került vissza. 1308-ban Csák Máté fölkelő kezében találjuk a várat, ki sok gondot fordított erődítéseinek fejlesztésére. Róbert Károly 1312-ben győzelme után Rozgonynál megint a vár birtokába jött. Az első örökös és birtokos Lublóváron Miklós gróf vala — comes Nicolaus et haeres de Lublow, — ki is 1315-ben Petrivilla Miklós birónak megadta a jogot a vár környékén az erdőket kivágatni

[1] Szattmáry Donát, földbirtokos tudósítása szerint. Tört. műveink és okmányaink Lucsivna erődítményéről mit sem tudnak.

és Hopgarten nevű falvat megalapítani. 1412-ben történt elzálogosításával a szepesi XIII városnak Zsigmond király alatt, Lublóvárnak különös szerepe jutott. Itt székelt a lengyel sztaroszta, helytartó, ki az elzálogosított városokat vaskézzel innen kormányozta. 1461-ben csak rövid időre a cseh husszita Giskra hatalmába keritette a várat. A lengyelek, különösen Lubomirszki Staniszló, 1642-ben mint sztaroszta, sok gondot fordított a vár kiépítésére. Poniatovszki, a lengyel király testvére, a lublói vár helytartóságát 1772-ig háborítlanul bírta. Csak 1768-ik évi febr 28-án zavartatott meg a béke; a lengyel conföderatio viharai kitörtek, melyek Oroszország gyámkodásait lerázni akarták. Bierzynszki József a lengyel conföderáltak vezére 1769-ben megszállotta a várat és Mühler, valamint Turzinszky kapitányokat hűségi esküre kényszeritette. Mühler a városoktól segitséget, katonaságot

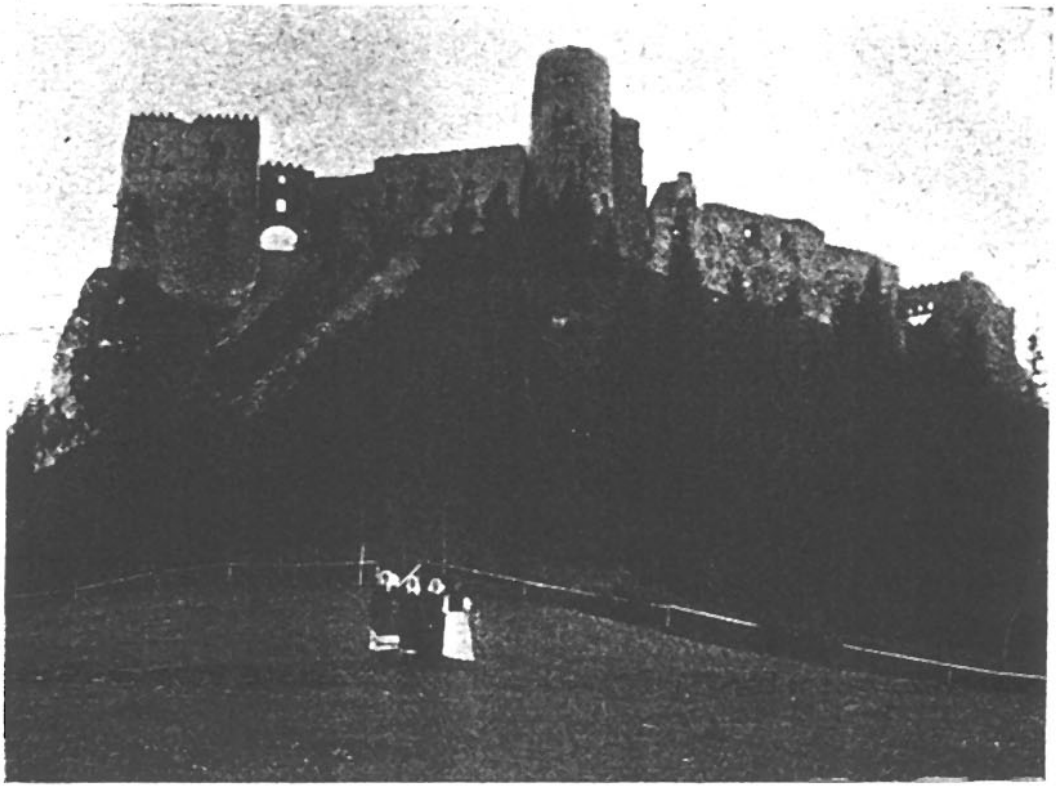

A lublói vár észak felől.

és pénzt kért, mert a conföderáltak pusztítottak és öldököltek a várban és a vár körül. Az orosz dragonyósok és kozákok közeledtével, kik két ágyút is hoztak magukkal, gyorsan futásnak indultak a garázdálkodó conföderáltak. 1772 aug. 5. Orosz, Porosz- és Osztrákhon között létrejött Lengyelország első felosztásával, a 13 város Lublóvárral, Lubló, Grezda és Podolin városokkal együtt Magyarországhoz csatoltatott, mely kötelékben 1876-ig külön, ú. n. XVI szepesi városok kerületét képezte, és azután Szepesmegye törvényhatóságának tagja lett. 1777-ben az osztrák katonaőrség végképen kivonult a várból, mely azóta állami raktárnak használtatott. Raisz György megvette a várat és kegyeletből helyre is állíttatta falait. 1880-ban Lubló város birtokába került a vár hozzátartozó birtokával 87000 frtért o. é. Egynéhány éve, hogy Zamojszky lengyel gróf, a Lubomirszky család rokona és leszármazottja vette meg és most is birja a várat hozzátartozó gazdászatával. Jelenleg van a várban: 6 jó karban levő és lakható szoba, kápolna, melyben Mihálynapon búcsút tartanak, 5 tágas udvar, több sikátor, 2 sziklába vágott pincze, több kamara, egy kapu, egy magas erős torony, két történelmileg nevezetes börtönhelyiség.[1]

6. *Markusvár*, castrum Marci, melytől Markusfalva nyerte elnevezését, a Hernád folyó balpartján egy dombon épült fel. Építését a XIII. század második felére teszik. Alapítójául bizonyos Markus, a Máriássy család egyik őse említtetik, ki mint „instaurator gentis suae“, nemzete helyreállítója gyanánt tiszteltetik, miután valószinűleg tűzvész következtében elpusztult valamennyi családi szabadalmainak megújítását kieszközölte. Újabb időben le-

[1] Weber Samu: Századok 1886, 141 . . . l. Zips. Gesch. u. Zeitb. S. 237 . . . az összes szakaszok.

Szepesházy u. Thile Merkwürdigten Ungarns. S. 164 . . .

égett a vár, melynek nyugati része már tökéletes rom. A bástyák, a két kapu és a keleti rész, melyben a családi levéltár őriztetik, még jó karban van. Nagy lovagterme még látható, következő felirattal homlokzatán: Wolfgangus Mariássy de Markusfalva Desolatas Has Aedes Reparavit diebus Maii 1789.[1]

7. *Marczellvár* a „Zelena Hura" tetején állott hajdan. A vár bizonyos Marcellustól kapta elnevezését, ki a népmonda szerint Káposztafalva vidékének leggazdagabb földesura vala. Sok elszórt majorságát összpontosítá a vár közelében, honnan a rablók fosztogatása ellen jobban védelmezhette azokat. A majorság Káposztafalva — villa compositi — megalapítására adott alkalmat. Marczellvár a Hernád folyó mellett már 1250-ben fennállott, midőn IV. Béla a várat több helységgel együtt a szepesi káptalannak adományozta, mit az adományozási okmány is ugyanazon évről felemlít. Későbben Lorand fölkelő hatalmába ejté a várat és miután a hűségre nem akart visszatérni, IV. László megparancsolta Polan grófnak, hogy a rakonczátlan Lorándot fegyver hatalmával alázza meg, mire Polan a várat bevette és Lorándot kiűzte. Többször azután nem szerepel Marczellvár a háborúban. Az 1278-ik évben kiadott megerősítési oklevéllel, mely szerint a vár a szepesi prépost és a szt.-mártonhegyi egyház örök tulajdonában marad, egyúttal a vár története is megszűnik. Most moh és fű jelzi a „Zelena Hura" tetejét, hol egykor a vár falai és tornyai emelkedtek.[2]

[1] Hradszky József, a Szepesm. Tört. Társulat Évkönyve I. évf. 1885. l. 63. Külön lenyomatban is megjelent ily czímmel Marczellvár és Markusvár. Lőcse, 1885. Reisz T. nyomdájában.

[2] Hradszky József: Szepesm. Tört. Társulat Évkönyve I. évf. 1885, l. 63. Külön lenyomatban is megjelent ily czímmel: Marczellvár és Markusvár a Szepességen. Lőcse, 1885 Reisz T. nyomdájában.

8. *Menedékkő*, *lapis refugii*, *Schauberg*, *mons spemlationis*, *Klastorilko* neveket visel azon hegy Káposztafalva mellett, hova a tatárok betörése alkalmával 1241-ben a szepesi szászok Jordan a XXIV. város grófja alatt menekültek a bírákkal, polgárokkal, a csőcselékkel és barmaikkal együtt. Azt a nevezetes helyet fallal, árkokkal körülsánczolták, templommal és későbben, 1299-ben háladatosságból karthausi klastrommal is ellátták, mely 1543-ban rablóbandák által az ifjú Podmaniczky, Baso és Demeter Mátyás vezérlete alatt elpusztíttatott. A schaubergi zárda jószágai a szepesi püspöki szék felállítása után Mária Theresia alatt 1762-ben a szepesi püspökségnek adományoztattak. Az elnevezések Schawberg, a kilátásról és klastorisko, a klastromról származnak. (A magyarországi kárpátegyesület évkönyve 1875 l. 150 . . . A Lengyelországnak elzálogosított 13 város története, irta Sváby Frigyes 34 l.)

9. *Nagy-Eör* eredetét a legrégibb időkben találjuk. Árpád † 907 Borsu hadvezért, Bunger fiát egészen a Tátra hegyig erős sereggel oly czélból küldte ki, hogy ott a lengyel határ felé alkalmas helyen erősitett várat alapitson, állandó őrhelyül, miből a mi Nagy-Eorünk eredete származtatik le. Borsu szerencsésen járván el megbizatásában, Árpádtól grófnak kiáltatott ki és a fővezér más kegyeivel is kitüntettetett. Az emlitetten kívül más „custodia“ = Eur itt a Tátra alján sehol sem találtatik. Midőn IV. Béla a turuli-turóczi monostort megalapítja és javadalmakkal látja el, azt egy 1251-ben júl. 13-án kiállitott okmány segitségével teszi, melyben a szepesi birtokok határai leirásával Ewr is felemlíttetik, melynek terjedelme akkor már pontosan volt körülírva. Ugyanazon király Arnold szepesi gróf fiának, Jordan grófnak, 1256-ban Poprádvölgyben erdőt adományozván, a határok meghatározásánál a „custodiat“, Eur, vagy

Stráskát is felemlíti, mely akkor úgy látszik, még megfelelt a védelmezési czélnak. Az erődítések magok valószinűleg csak sánczok- és torlaszokból állottak.[1]

10. *Nedecz-Dunavetz vára.* Mint határvár a Dunajecz folyó jobb partján nagy jelentősége volt. A folyó balpartja már Lengyelországhoz tartozik, hol egy puskalövésre Csorstin lengyel vár emelkedik. Legelőször 1330-ban mint új vár emlittetik Drugeth Vilmos, a Szepesség és Ujvár főispánja végrendeletében. Az elzálogositási okmány 1412-ről határozottan kiemeli, hogy a zálogpénz 37000 hatvanas széles cseh garas = 740000 fl. o. é. a dunavetzi várban fizettessék vissza az elzálogositott 13 szepesi városért. Későbben Zápolyay Imrét, mint Szepesmegye főispánját találjuk Dunavetz birtokában, ki 1470-ben a vár erődítéseit szaporitotta, erősebbekké és ellenállhatóbbakká tette, sok pénzzel és fáradsággal. 1307-ben Horváth András szerepel, mint a vár tulajdonosa, mely Zápolyay János és Ferdinánd közti pártháború ideje alatt a Laszko-család birtokába került, ugyanis 1526-ban Zápolyay János Laszko Jeromos párthivének ajándékozván Késmárk városát Dunavetz, Richno és Gölnitz várakkal együtt. De már 1528-ban újból Kosztka János, Zápolyay embere által foglaltatott el a vár, miután Ferdinánd várnagya, gróf Poturánszky, nem volt képes azt megvédeni. 1529-ben Horváth János, szepesi prépost, vette meg a várat Katzianer, Ferdinánd tábornokától. A prépost e várból gyakran megsarczolta az ev. szepesi lelkészeket, be is börtönöztetvén őket, ha ellenvetéseket tenni merészeltek. A háborús időben a vár a rablók fészkévé is lett. Igy 1533-ban Dunavetz Vitzthum György rablólovag és méltó társa, Kauffgang

[1] Weber Samu: Gradeczi Stanvith Horváth Gergely és családja . . . Késmárk, Sauter Pál nyomdája 1896.

Zsigmond birtokába jött, kiről a közmondás szólott: „Wenn der Sigmund Kauffgang keine Kaufleute fing und beraubet, so ward er krank“. Végre mégis sikerült 1533-ban Bebek Ferencznek Kaufgangot, az egyszemű Pflug Erasmust és Viczthum Györgyöt 4 szolgával együtt elfogni és Bécsbe szállítani, hol okt. 22-én Kauffgang 2 szolgával együtt lefejeztetett.

Később 1589-ben azt találjuk, hogy a lengyel Laszko Albert, Jeromos fia, Palocsai Horváth Györgynek eladta a várat, ki akkortájt mint a vidék Croesusa 1612 35,000 frt lefizetésével a szomszédos lechnitzi klastrom birtokába is jutott. Horváth nagy gondot fordított a várra, jó karban tartására és nagyobb kényelmére sokat épitett és költött, mit a kapu homlokán is olvasni lehet: „Georgius Horváth de Palocsa, Dunajecz et Landek, Dominus ac Haeres hoc Castrum virtute sua acquisivit, ornavit, amplificavit, anno Dei 1601“. Felül még olvasható: „Renovavit 1861 C. P. P.“. Átmenőleg telvanai, bányászattal foglalkozó Giovanelli-család birtokába is jött a vár, valószinűleg rokonsági viszonyoknál fogva. 1682-ik évi május 4-én Tököly Imre hadainak megadta magát a vár, melyről már 1684-ik évi novemberben a krónikában olvassuk: „es ergab sich das Schloss den Kaiserlichen“. Még egyszer kedvezett a szerencse a kuruczoknak. Ugyanis 1684-ik évi deczember 25-én 60 kurucz fogoly vitetett a várfogságba. E 60 ember kapva az alkalmon, láb alól eltette az őröket, fogságba vetette a csekély őrséget és megint hatalmába keritette az egész várat.

Tököly szerencsecsillaga azonban elhomályosodván, megint a császáriak és azok által a Giovanelli-család jogos birtokába került a vár. A család kihaltával 1776-ban a Palocsai Horváth-család birtokába került Nedeczvára. Különösen Palocsai Horváth András 1815—1825 sokat tett szépitésére és erősbitésére. A Horváth-család férfi-

ágának kihaltával Kornélia leányra, Salamon lovaskapitány nejére és attól Aladár, Géza, Tivadar és Attila fiaira szállott a vár birtokával együtt. 1869-ben történt osztozkodásnál fogva Salamon Tivadarra ruháztatott át Nedeczvára, ki azt kies lakásául berendezte. Az erős, nyugotfelé nyiló kapun meredek úton belépve jobb kézre 11 szoba nyilik. Ezen szobasor alatt pinczék és raktárak vannak, melyek hajdan a vártömlöczöket képezték, hol

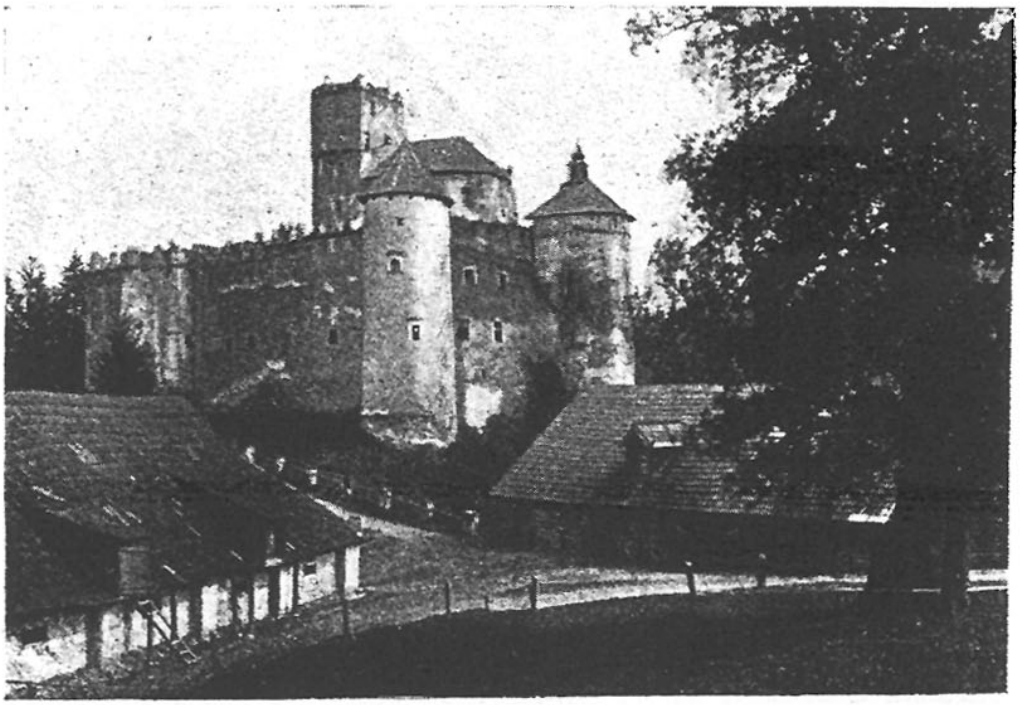

A Nedeczi vár.

még a lánczon csüngő vaskarikákat láttam, melyek moresnek neveztettek és melyekbe a foglyok nyakaikkal becsukattak. Ezen nyugoti oldalhoz csatlakoznak délfelé a konyhák és az éléskamarák, valamint a várkápolna is, hol még most is búcsú tartatik. A vár keleti oldala a legrégibb és a legerősebb. Falai és tornyai még most is 3—5 emeletig emelkednek, melynek réseiből a Dunajeczvölgybe dörögtek az ágyúk a támadó ellenségre. A vár belülről négyzetet képezvén, az északi oldalán az ősök

nagyterme, a lovagterem húzódik a mellékhelyiségekkel, hol az ősök életnagyságú olajfestményű képei díszlenek. Egy erkély, mely mint egy kis fészek a kősziklán, a kőfalról az udvarra néz a vár családi, kedélyes viszonyaira is emlékeztet. A kilátás a tornyokból a Dunajeczvölgyre megragadó szép és nagyszerű.[1]

11. *Richnóvár*, *Richnau* vagy *Reichenau* a hasonnevű tót falu közelében, a Hernád folyó alsó részében, fél mértföldnyire Krompach városától. Richnó helység nagyobb jelentőséggel bírt, mert már 1261-ben klastroma felépült. Vára még a husszíták idejében erősnek mondatik. Giskra, a husszita vezér, Richnó várat 1441-ben elfoglalta, mely Perényi Péter birtokában volt. Később a vár a husszíták kezéből ismét kiragadtatott, melyet újból elfoglalniok kellett a lőcsei krónika szerint: „anno 1443 haben die Städt in Zips zusammt der Pöhmen Reichenau, so fest war, eingenommen". 1460-ban Mátyás király a husszitákat elkergette Richnó várából. János király pedig Laszky fáradozását trónja körül úgy jutalmazta meg, hogy neki ajándékul felajánlotta: Szepesvárat a szepesi örökös főispánsággal, Dunavetz, Richnó, Gölnitz-várakat, Késmárk városát és több más helyiséget. Gróf Csáky István mint szepesmegyei főispán még akarta újból felépíteni a megrongált várat, de elállott szándékától. Most csak egynehány rom hirdeti még a vár egykori jelentőségét.[2]

12. *Szepesvár* mint határőrség stratégiai tekintetben is hatalmas védelmi pontja volt az országnak. Okmányilag megállapítható, hogy már 1120-ban létezett és azóta mint castrum Scepus, nemcsak a főispánok székhelye

[1] Weber S. Tört. Tár. 1893. 385 l. — Zips. Gesch. u. Zeitbilder v. Weber 1880. Th. Reisz: Leutschau. S. 249.

[2] S. Weber: Zips. Gesch. u. Zeitbilder. S. 269. Hradszky József: Szepesvár, l. 62., 64., 68. 1528—1543. Szepesi vagy lőcsei krónika 1443—1676.

és a közigazgatás közzéppontja, de erős bástya is volt háborús időben a külső ellenség visszaverésére, 1288-ban márczius 5-én IV. László bevonult a Szepesvárba, hol a magyarok, szászok és tótok tisztelegtek a királynak. 1308-ban Csák Máté felkelő befészkelődött a Szepesvárba, mely csak nagy vérontás után foglaltatott vissza, miután 1312-dik évi június 15-én Rozgonynál megtörte hatalmát a szepesi szászok banderiuma, mely Robert Károly segítségére sietett és a Szepesvár birtokába visszahelyezte. 1443-ban megjelent Giskra husszita vezér a vár előtt, mely Básk Péter által Rozgonyi megbizásából védelmeztetett. Az őrség vigyázatlansága folytán a vár elfoglaltatott és a husszita vezér, Axamith, lett parancsnoka. Csak Mátyás királynak sikerült 1461-ben a cseh rablóbandákat alaposan visszaszoritani. 1500—1527-ben volt Zápolyay János Szepes örökös főispánja. Ferdinánd fegyverei győzvén, Zápolyay Galicziában Laszky Jeromos párthivénél tartózkodott és a várat Derecsényi Miklósra bizta, ki azonban kénytelen volt azt Katziáner császári tábornoknak átengedni. Zápolyay után a Thurzó-család tagjai, mint a megye főispánjai székeltek Szepesváron. Mihály utolsó férfitag elhunytával 1636-ban a Csáky-család lépett a Thurzók örökébe 1639-ben Csáky Istvánnal de Keresztszegh. A vár hadi tettei is folytatásukat találták. 1542-ben Izabella, Zápolyay felesége, Ferdinánddal szerződésre lépvén, Ferdinánd visszaadja Izabella fiának, János Zsigmondnak, minden ősi birtokait, tehát Szepesvárt is. 1604-ben november 10-én Tharjány Demeter Bocskai hadainak fővezére körülzárta Szepesvárt, melyet Thurzó Kristóf győzedelmesen védelmezett, úgy hogy Tharjány deczember 8-án kénytelen volt visszavonulni. Tököly Imre 1682-ben november 22-én Kassa felől 10,000 emberrel érkezett Lőcsére. Hadainak alávetette magát az egész Szepesség. Május 4-én megadta

magát Dunavetz is. Legtovább ellenállott Szepesvár. 1703-ban augusztus 10-én csel és ravaszság által a vár Rákóczy híveinek kezére került. 1710 július 13. Hartleben császári tábornok vérontás nélkül foglalta el a várat. A szatmári béke óta 1711-ben senki sem támadta meg Szepesvárat, mely tűzvészek és az idő foga által mind inkább rommá lett.

A főfalak és a berendezés még most is kivehető. A főfal, mint általában a vár minden fala, mészkő, sziklás alapon nyugszik és azzal mintegy össze van forrva. Négy udvart lehet megkülönböztetni, melyekbe külön-külön erődített kapu vezetett. Itt-ott árkok és felvonó hidak voltak alkalmazva. Leszámítva a négy udvart, a kis gátközt, a lovagterem melletti kis tért és a száraz árkot, mindössze van 136 helyiség a legkülönfélébb czélokra. A rom az egész vidékkel gróf Csáky Kálmán birtokához tartozik.[1]

III. Várak, városokkal együtt.

1. Gölnitz város eredete igen régi. E város már 1217-ben saját templommal rendelkezett.[2] Már IV. Béla 1243-ban új szabadalmakkal ajándékozta meg e várost.[3] Hűsége és vitézsége folytán Bubek-Bebek-Mátyás szintén Béla által 1243-ban gazdaságában és hatalmában gyarapodott, mely később Gölnitz város terhére vált.[4] 1280-ban

[1] Wagner: Anal. Scep. II, 1—47 a megfelelő évekkel.
Lőcse története, Demkó Kálmántól Lőcse, 1897
Hradszki J.: Szepesvár, 1884 Igló.
Weber S. Zips Gesch. u. Zeitb. 218.

[2] Joh. Kachelmann: Gesch. der ung. Bergstädte. 1870, Pressburg, II. S. 82.

[3] Századok 1900, I. 424.

[4] Kachelmann: u. o. II, 109—110.

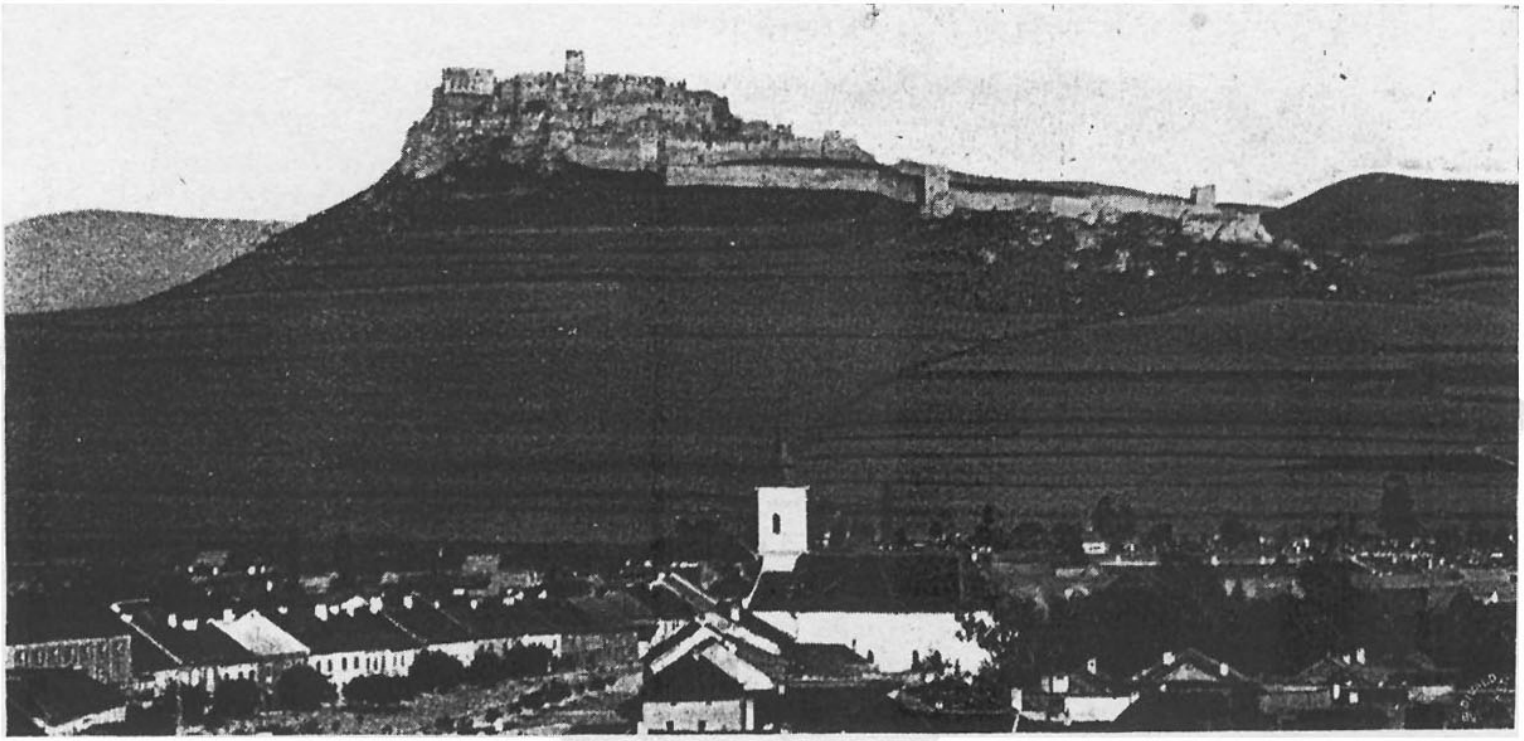

A szepesi vár.

augusztus 15-én László király 100 márk ezüstöt rendelt a szegények kórháza részére.[1]

Ha a városra nézve ily régi adatokkal is rendelkezünk, a város közelében dombon felépült várnak eredete homályos. Valószinűleg akkor épült mint Krasznahorka Gömörben a gazdag bányászat védelmére. 1434-ik évi október 28-án Zsigmond király Prágában elzálogosítá Gölnitzvárat, Jászó-Szomolnok, Telki-Idabánya, Stillbach, Czürkendorf — Szirk-Szirka — Clieber Eberhárd, bambergi polgárnak 2600 frtért két, esetleg több évre is.[2] 1444 augusztus 1-én és 1450 deczember 5-én kötött fegyverszünetek értelmében, a cseh Giskra a bányavárosok birtokában maradt, Gölnitzvárat sem kivéve.[3]

Igen lényeges befolyást gyakoroltak a Bebek-család tagjai Gölnitz városára és a várra nézve is. Már Bebek László 1273-ban Stillbachot elpusztította fia halálának megbosszulása czéljából. A Bebekiek a gölniczi váron úgy viselkedtek a városok ellenében, mint a Tökölyék Késmárk ellen, sarczolással és elnyomatással. Már 1358-ban felfolyamodtak Wagendrüssel és Stillbach városok a Bebek-féle elnyomók ellen. 1527 és 1556-ban Bebek György pusztította Gölnitz városát, mely akkor halotti házhoz hasonló volt, miután sok polgár elesett a csatamezőn.[4] Bebek György a királyné tárnokmestere is lett és azzal még növekedett hatalma és befolyása. 1533-ban megint a Bebekek kezében találjuk a Szepes-Gölnitzvárat, több bányavárossal együtt. A Bebekek után a Thurzó, szepesi főispán-család birta Gölnitzvárát és onnan védte a bányászatot. A Thurzó-család férfiágának kihaltával Csáky Istvánnak és nejének Forgách Évának

[1] Kachelmann: u. o. I, 65.
[2] Kachelmann: u. o. I, 99.
[3] Weber: Zips. Gesch. u. Zeitb. 265.
[4] Kachelmann: u. o. II, 112. 113.

inscribáltatott 85,000 frttal Szepesvár, Gölnitz a várral és a többi bányavárosok 1638-ban összesen 123 helyiséggel, melyek alattvalói viszonyba léptek, melyből csak az újabb időben lettek felszabadítva.[1] Mindezeket hirdetik Gölnitzvár romjai, melyek még 7—8 méter magasságú falakból állanak, melyekből még a lőrések és itt-ott az ablakok is kilátszanak. A körfalnak is még nyomai vannak. A vár udvarát hárs- és gesztenyefák diszítik, melyek későbben lettek ültetve.

2. *Késmárk* városa igen régi. 1190-ben már egy apáczakolostor virágzik ott. Ugyanazon a helyen Tököly-vár épült fel nagy fényűzéssel. Márvány falazatok, művészies faragványok és festészetek, a királyok arczképei kőbe faragva, stucco-diszítmények ékesíték a falakat, tornyokat és bástyákat. Még az istállókban márvány evő- és ivóedényeket lehetett találni. A várkápolna még most is tanuskodik az ev. Tököly-család jó izléséről és fényűzéséről. A vár körül voltak kertek, tavak. A várba három kapu vezetett, a kertek felől felvonható hidat alkalmaztak. Mindezen dicsőségről bevált egy történész kifejezése: „Nos quoque floruimus, sed flos ille fuit caducus“, (mi is virágoztunk, de ezen virág hullatag vala). 1659-ben a város 50,000 forintért kiváltotta magát a Tököly-család uralma alól és ismét mint szabad királyi város gyakorolhatta jogait, melyeket már 1380-ban nyert. Tököly-család csillaga elhomályosítása után a Rueber-család bírta a várat. Hosszú alkudozás után 1700-ban Bécsben jött létre a szerződés, melynek alapján az időközben elhalt Rueber Nándor örököseitől a vár és a hozzátartozó 16 helységben levő fekvőségek és telkek nyolczvan-

[1] Egy magyar főúr a XVII. században, gr. Csáky István életrajza, irta: Deák Farkas, Budapest, Ráth Mór 1883, l. 129.
V. ö. Századok: Gölnitzváros Weber Samutól. 1900. l. 421.

ezer forintnyi vételáron Késmárk városának birtokába mentek át. Tökölyvár régi méretei szerint most restauráltatik a kormány segitségével.

Nem csak a vár, de a város is erős erődítményekkel rendelkezett, a miről most is a körfalak és bástyák romjai tanuskodnak.[1] A várost magát körülvette egy vastag körfal, melyben három kapu észleltetett. Délfelé a felső kapu, a szepesi szászok segitségével, a mongolok betörése alkalmából, 1639-ben Schuler Tóbiás biró által megerősittetett. A mongolok utáni időre vihető vissza a város erődítése általában és pedig nem egyszerre, hanem fokozatosan, a mint az erő engedte és a szükség parancsolta; nyugot felé a szűcskapu rendesen zárva volt és csak a tavaszi földmivelési munkálatok alkalmából nyittatott meg; éjszak felé fennállott a várkapu. Mind a három kapu toronyalakú bástyát képezett. Azonkivül a körfalba még több bástya épittetett, melyek veszély idejében a czéhek által lettek megvédve és e szerint el is neveztettek: Schusterthurm, Töpferthurm, Fleuschauerthurm stb. A vastag torony — dicker Thurm — alatt tömlöczök voltak. A tornyocska: das Thürmchen, a szűcskapu közelében az elitélt polgárok tömlöcze volt.

A város erődítései gyakrabban szerepeltek a háborúban. 1441-ben Giskra János elfoglalta a várost, mely

[1] Bohus: Historia geographica terrae scepusiensis in superiori Hungaria celeberimae descriptio, concionata auctore Bohus († 1722). Scholae Kesmarkiensis Rectore E. Vide: Kesmark.

Weber: Zips. Gesch. u. Zeitb. S. 261. 62.

Korabinszky, Geographisches, historisches Produkten-Lexicon von Ungarn. 1786. Siehe Kesmark.

Merkwürdigkeiten der Stadt Kesmark von Christ. Genersich. 1804 I. S. 19—72, 330, 369, 503.

Heynsche Chronik 1528 u. 1671 am 17. okt.

Sváby Frigyes: a XIII szepesi város, l. 240.

A késmárki ev. kerületi lyceum értesitvénye 1882—83.

Részlet a késmárki Tökölyi várkastély sgraffitos bástyájáról.

Perényi Miklós kapitány által nem eléggé lett védelmezve. 1443 és 1461-ben a város újból a husszíták martalékává lett. Zápolya és Ferdinánd tusakodása alatt. Kosztka Zápolya vezére bevonult a városba, mely 1528-ban a lőcseiek által lett elfoglalva. 1530-ban Laszky Jeromos, Zápolya párthive bírja a várost. Bocskay szabadságharcza idejében 1604-ben a császári Dampirius megszállotta a várost, ki azonban Dezsőffy által megfutamittatott. Bethlen megsarczolta a várost 2000 talérral, miáltal az ostromot kikerülte. 1644-ben Rákóczy György is ostromolta Késmárk városát. 1672-ben Tököly Imrének hűséget kellett esküdnie. 1680-ban ha nagy áldozatokkal is, de sikeresen ellentállott Tökölyi hadainak. Utolsó hadiszereplése volt II. Rákóczy Ferencz alatt. Pongrácz és később Monoky védték a várost, nem sok szerencsével. Löffelholtz és Heiszter császári tábornokok 1709 decz. 12-én megkezdett ostromban elfoglalták a várost, miután Bajcsy György parancsnok éjnek idején gyáván elhagyta a várost. Vae victis, jaj a legyőzötteknek! Kray, Jakab, Láng Márton és Topperczer Sebestyén a polgárság díszei, az evang. egyház kiváló oszlopférfiai, lefejeztettek.

Jegyzés: Miután a Tököly-féle várkápolna Tököly Imre nyughelyéül is javaslatba hozatott, nem lesz felesleges e sz. helyet közelebbről megtekinteni. A kápolna belső berendezését is tekintve oly szép, hogy párját ritkítja. A falakból az udvar felé egy tornyocska emelkedett ki, melyen egy óra és kereszt díszlett és vörös rézzel volt fedve. Az oltár gazdag díszítményeivel és faragványaival szembetűnő szépségű. Itt lehet észrevenni István, László, Kálmán és Béla királyok faragott alakjait, a Tököly és Gyulaficsalád czímereit. Az oltárkép Jézust a keresztfán ábrázolja. Egy imaszék, szintén a Tökölyek idejéből, művészies értékű. A legsikerültebb mozaikmunka ez: a tavon libák és kacsák uszkálnak, a víz alá bújnak és megint felbukkannak. Azon a széken a termek és a felvonó-híd részletei, valamint Tököly Sebestyén arczképe is látszanak. A szék évszáma 1544. Az oltár szépségének megfelel a szószék is a négy evangélista-alaktól környezve. A menyezeten

13 bibliai kép tündököl. Az ajtó bejárata felett a felirat látszik: „Hanc aedem Deo sacram fieri curavit comes Stephanus Tököly in Késmárk, eques auratus 1658". Ezt a sz. épületet isten dicsőségére létrehozta Tököly István Késmárkon aranylovag 1658. Az ajtóbejáratán kívül az emeleti termekből a csa'ádtagok számára is létezett egy bejárat. Egyik sír felirata: Illustrissimae comitis Mariae Gyulafi de Báthori, illustrissimi Comitis Stephani Tököly, Perpetui in Kesmark conjugis, mortalitalis exuvias haec urna claudit, quam pietas Deo, morum probitas marito, humanitas omnibus commendavit, sed ecce in ipso vitae apparatu anno aetatis XXII die IX nov. esse desinit, triorum filiorum et totidem filiarum mater, duos filios praemisit, reliquos orphanos, maritum vero orbum reliquit, qui moestus posuit reliqua viator quae illi optaveris Tibi eveniaut A D. MDCLIX." Méltóságos grófnő Gyulafi de Báthori, méltóságos Tököly István örökös késmárki gróf feleségének a halandó maradványait zárja magában ezen fülke, melyet a kegyesség Istennek, az erkölcsök igazságossága a férjnek, a humanitás mindenkinek ajánlott, de lám az élet pompájában 22-ik évében november 9-én megszűnt lenni 3 fiú és ugyanannyi leánygyermeknek az anyja, 2 fiút előrebocsátotta, a többieket mint árvákat és a férjt mint özvegyet hagyott, ki, szomorúan építette. A többiek, melyeket neki kivánsz, neked sikerüljenek. A. D. MDCLIX.

Egy másik felirat így hangzik: „Dem Gedächtnisse des Hochwohlgeboren Freyherrn Adolf von Wildburg im k. k. 30. Jägerbataillon, geb. am 1. Mai 1842, in der Schlacht bei Königsgrätz am 3. Juli 1866 den Heldentod gestorben, wo er, den authentischen Berichten zufolge an der Spitze des Zuges eine geschlossene preussische Abtheilung bei Chlum mit wunderbarer Bravour gestürmt und von 3 Kugeln getroffen, schwer verwundet, untersank. Friede seiner Asche. Betet für ihn, der für das Vaterland gefallen.

A Tököly sírboltjába Laszky Albert feleségének földi maradványai is elhelyeztettek 1575-ben, tehát még a kápolna felépítése előtt, Kassáról nagy pompával Késmárkra áthozatván.

1866-ban báró Wildburg gondozásával a kápolna restauráltatott.[1]

3. *Lőcsének* erődítései a szepesi városok legerősebb alkotásaihoz tartoznak. A régi Lőcse, úgy mint a többi városok, a tatárjárás alkalmával elpusztítatott. 1245-ben

[1] Protestáns Szemle 1905. 7-ik füzet.

védelmi szempontból hegyre épitették a várost, melynek első erődítése földsánczokból állott, és melyeken belül a „Ring“ a város magvát képezte. De csakhamar belátták, hogy a XIII. és XIV. századnak zilált politikai és társadalmi viszonyai igen kivánatossá tették az új telepnek körülzárását erősebb erődítményekkel, erős körfalat és bástyákat épitettek.

A *sánczok* az egész várost körülvették és vízzel voltak megtölthetők. Még 1728 márczius 9-én a helyőrség parancsnoka felszólitotta a hatóságot, hogy a felső puskaporos torony mellett lévő sánczból bocsássák le a vizet. A sánczoknak szélessége 14·26—15·5 méter, külső mélysége 3·1—3·7 m. és belső mélysége 3·7—4·3 m. volt. A czölöpkerítést csakis a két főkapu első erődje körül vont árok külső széle előtt lehet határozottan feltalálni.

A „*Zwinger*“ az árok és a város fala között levő tér; egyes részei még most is fennállanak. A külső falak lőrésekkel voltak ellátva és a belfalakhozi tér 4—6 méterre terjedt ki, hol a védők szabadon mozoghattak. A „Zwinger“ falai vastagsága helyenként 0·93 cm. volt, melyekből épszögű kiszökések nyultak az árokba, hogy az ott előnyomuló ellenséget oldalról is lehessen megtámadni.

A *körfalak* a „Zwinger“ és a város között emelkednek, melyeknek magassága 5·5—7·4, vastagsága 1·86 méternyi lehetett. Mindenik kiszögelés 3—5 lőréssel volt ellátva. A falakra kőlépcsők vezettek. Ostrom alkalmával a veszélyeztetett pontokon nemcsak a kiszögelésekre alkalmaztak ágyúkat, hanem a közeleső erősebb házak fedelét lebontva, annak tetejére is vittek ágyút, mint 1683 deczember 9-én történt: „ward auch der $^1/_4$ Carthaun von 12 Pfund in der Neugass in des Wagners Haus gepflanzet“. A falak fedve voltak és az ostrom

első teendője volt a falakról a fedél leszedése. Később téglákkal lettek befedve a körfalak.

A *kapuk.* Két nagyobb és kisebb kapu törte keresztül a város körfalát. A keleti felső kapu, Oberthor és a délnyugoti — Niederthor — a nagyobbak; a délkeleti — Menhardsthor — és a nyugoti zárdakapu — Klosterthor, polnisches Thor — a kisebbek voltak. A két nagyobb kapu külön erődítéssel bírt (Schrott). Az előerőd sánczán, valamint a belső sánczokon keresztül vonóhidak vezettek a kapukhoz. A felső és alsó kapuk az erődön kívül kaputornyokkal voltak ellátva. — Propugnaculum. — A négyemeletes Menhard-Thurm a kapu fölé volt építve. A zárdakapu, Kloster-Thor, védelmére két oldalt bástyák állottak. 1763-ban az éjszaki oldalon egy kis kapu is nyittatott — Scharffeck —, hogy az emberek bejárhassanak tűzvész alkalmával.

A *bástyák* később épültek és még 1723-ban következő szám és nevek alatt soroltatnak fel a czéhek szerint, melynek tagjai a bástyákat védelmezték: Kirschner-Thurm, Oberflor-Thurm, Kaufmanns-Thurm, Messerschmied-Thurm, Knopstricker-Thurm, Schneider-Thurm, Niederthor-Thurm, Kupferschmiede-Thurm, die Rundel, die Rundel bei der Knopfstricker-Bastei. Az elnevezések néha változtak. Az építésnél a XIII város, saját biztosságát tekintetbe véve, segédkezet nyujtottak. Az összes erődítések 1290—1394 között történtek.

Lőcse szereplése a háborúban. Már 1400-ról említtetik: „wurde die Stadt Leutschau belagert von Gross-Grafen, aber nicht eingenohmen“.[1] Miután Kosztka Késmárk városát elfoglalta, a lőcseiek ostromra készültek, mi több ezer forintba került.[2] 1603 november 9-én a

[1] Wagner Anal. II. 10.

[2] Heynsche Chronik: Jahr 1531.

város hűséget esküdött az ev. hithez Lippay Balázsnak, Bocskay István kapitányának.[1] 1605-ben április 18-án Dessöffy és Segnei Miklós 4000 emberrel megjelentek a kapuk előtt április 18-án, valamint május 19-én is Orlay közbenjárásával és Bocskay számára követelték a várost, mely azonban hű maradt a császárhoz. 1620 május 17-én Bethlen Gábor Lőcsére jött sok előkelő kisérettel, három török basával is, de miután Forgács nádor nem jött be a városba, az egész csapat semmi eredmény nélkül Kassa felé folytatta útját.[2] Később azonban 1625 szeptember 7-én Bornemissza János altábornok és Horváth István tábornok 6000 emberrel körülvették a várost, mely megadta magát a fejedelemnek, miután senkitől sem kapott segitséget.[3] Egy évvel azután 1626 deczember 24-én Bethlen Gábor Szepesszombatról Lőcsére érkezett, hol a karácsonyi ünnepeket töltötte.[4] 1627 márczius 7-én érkeztek meg a császári biztosok és a Bethlen Gábor által kinevezett tiszteket, mint a postamestert és a harminczad hivatalnokát, megfosztották állásaiktól. 1670 június 4-én érkeztek meg a német katonák 9000 emberrel. A főhadiszállás Lethánfalván volt, hol a lőcseiektől felkerestettek, s a hűségről biztosittattak és a városba meghivattak. Spork táborszernagy tisztjei és katonái megvendégeltetvén, másnap elutaztak.[5] 1672 április 23-án a Spankavi ezred Diepenthal vezérlete alatt érkezett Lőcsére és szivesen fogadtatott.[6] Ugyanazon évi október 3-án a magyarok Petróczy alatt felszólitották Lőcsét, hogy az ő pártjukra álljon, mi

[1] Wagner Anal. II, 20—21.
[2] Wagner Anal. II, 22.
[3] Wagner Anal. II, 25.
[4] Wagner Anal. II, 25.
[5] Wagner Anal. II, 33.
[6] Wagner Anal. II, 35.

azonban nem sikerült és már október 5-én Diepenthalnak adták át a város kulcsait.[1] A magyarok erőszakhoz folyamodván, két órai küzdelem után visszaverettek.[2]

Október 9-én újra jöttek, de most is visszaverettek, 10-én és 13-án is tartott a zavar és küzdelem. Kolb tábornok 6000 emberrel megközelítette a várost és megköszöni hűségét a királyhoz. Most Diepenthallal

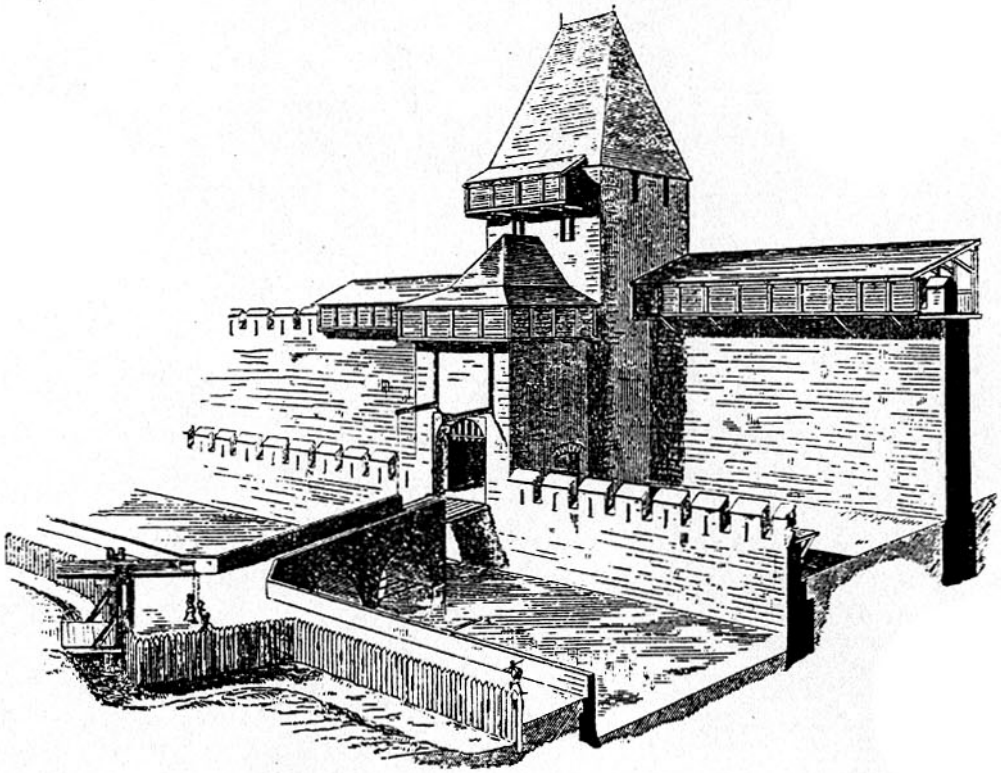

Lőcsének erődítményei.

együtt elvonultak Kis-Szeben felé, 180 főnyi őrséget Antonius del Port kapitány alatt hagyván a városban.[3]

1682 szeptember 2-án a császáriak visszaverettek

[1] Wagner Anal. II, 35.

[2] Wagner Anal. II. 36.

[3] Wagner Anal. II. 36. V. ö. Heynsche Chronik: 179., 194., 196., 225., 262., 264., 268., 686., 713. l.

és a város Tököly Imrének hűséget esküdött. 1683-ban decz. 5-én Dünewald császári tábornok megjelent, de a magyar parancsnok nem engedett a felszólításnak. A sok ostromlás következtében az ellenség már a palliszádokig hatolt előre és decz. 10 én be is vette a várost. II. Rákóczy Ferencz részére 1703-ban Lubi György ezredes foglalta el a várost hosszas ostromlás után.[1]

Az 1709-ik év őszén gróf Heister táborszernagy Liptómegyéből tetemes haderővel bevonult Szepesmegyébe és egyenesen Lőcse alá szállt és az ostromot megkezdte. Miután azonban ezen erős kőfallal védett város gróf Andrássy István és Zelder Márton tábornokok által visszaveretett, Heister felkerekedve seregével, Késmárk ostromára indult.

Ez volt Lőcse város utolsó hadi szereplése. 1717 április 6-án III. Károly király erősen hangsúlyozta, hogy Lőcsét, mely Lengyelország határán fekszik, a királyi ház és az ország biztossága érdekében meg kell erősíteni. 1725-ben a falakon már szabadon lehetett kijárni. 1728-án részletes tervet csináltak az erődítmények kijavitására. A század második felében Lengyelországban kiütött zavarok még egyszer kivánatossá tették Lőcse erődítményeinek helyreállitását. De a város erőtlennek érezte magát a nagy feladatra és igy lassacskán leomlottak a bástyák és a tornyok. 1805-ben és 1806-ban a Zwingerek és sánczok nyilvános árverésen lettek eladva.[2]

4. *Podolin* a tatárok pusztitása, tehát 1241 előtt keletkezett, egyidőben a többi szepesi városokkal. A

[1] Husz Mih. poprádi jegyző hátrahagyott kézirata.

[2] Wagner Anal., p. 1—47-ig a megfelelő évekkel.
Demkó Kálmán, Lőcse története I. k. 169., 173. l.
Weber: Zips. G. u. Zeitb. 218., 255.
Henszlmann Imre: Lőcsének régiségei. Budapest 1878.

tatárok betörése idején Boleszlav, Krakkó herczege és IV. Béla Kunnegunde leányának férje bírta a várost. Nagy Lajos 1342—1384 a szabad királyi városok rangjára emelte Podolint, miáltal további fejlődése biztosítva lett. Erődítése majdnem egykorú a város keletkezésével. Már 1392-ben, mint erődített város említtetik azon okmányban, melylyel Venczel a podolini lelkész jogait öregbítette. Ott meghagyta a király Lubló és Gnezda városok lakosainak, hogy szükség esetében tartoznak Podolin árkai és erődítései helyreállításához segédkezet nyujtani, hogy oda veszély idejében minden dolgaikkal menekülhessenek. A város tehát árkokkal volt körülvéve, melyek vízzel megtölthetők voltak. Az árok felett emelkedett ki a körfal, mely a várost körülzárta. A városi körfalon volt két erős toronynyal ellátott főkapu és pedig délfelé, hol a vár is emelkedett ki és észak felé; azonkívül kelet és nyugat felé két kisebb mellék-kapu volt beépítve a körfalba. A kapukba az árkok felett felvonó hidak vezettek. A falakon belül a lőrések magasságában járni lehetett. A falakból bástyák és tornyok emelkedtek ki, melyekben tömlöczök is voltak. A romok felmérése Schüktáncz Ferencz mérnök által eszközöltetett, ily eredménynyel: 1. Az erődített vár a körfal vonalában nyugat-délnyugat felé emelkedett ki 37 ölnyi hosszúságban és 21 ölnyi szélességben. A várhoz vezető toronynyal ellátott és erődített főkapu 19 ölnyire kiállott és 7 ölnyi szélességgel bírt. Az itt elhúzódó és lőrésekkel ellátott körfal magassága 9 $^{3}/_{10}$ méter. 2. A vártól és a főkapujától a keleti kapuig, melyen át az út Kis-Lomniczra vezetett, a körfal hosszúsága 139 öl és magassága 10$^{7}/_{10}$ méter. 3 A keleti kaputól a körfal hossza az északi, a második főkapuhoz 162 méter. Ezen északi főkapu is toronynyal volt erődítve és 9·4 m. magasságú körfalból emelkedett ki, a mostani kegyesrendiek klast-

roma közelében. 4. Az északi főkaputól a nyugati kapuig a körfal hossza tett 180 ölet. 5. Ha most a nyugati kaputól a nyugat-délnyugati kapuhoz visszafordulunk, akkor az ez úton lehúzódó körfal 81 ölet tesz és igy sokkal rövidebb, mint a többi kapuk között elhúzódó körfalak voltak. Ebből kitetszik, hogy a nyugat-délnyugati és az átellenében fekvő északi kapu, mint főkapuk inkább, a keleti és nyugati kapuk pedig gyengébben voltak megerősítve. Ha a kapuk között elhúzódó és felemlitett kőfalak részeit összeadjuk, akkor kitűnik, hogy Podolin körfalainak hossza 562 ölet tett. Ha egyenes vonalat gondolunk a nyugat-délnyugati és az északi főkapu között, akkor 222 és ha a keleti és nyugati mellékkapuk között ily egyenest húzunk, akkor 121 ölet kapunk, miből megint az következtethető, hogy Podolin körfala és igy az egész belváros alakja, majdnem még egyszer oly hosszú, mint széles volt.

A podolini erődítések ellenállhatási képességéről is találunk példát a szepesi történet lapjain. Ugyan is Saffranecz lublói helytartó 1439-ben befészkelte magát Podolin várába és innen a szepesi városokat pusztitván, csak nagy nehezen veretett ki Rozgonyi István Pozsony és a Szepesség főispánja által. Továbbá Albert királynak Neszmélyben 1439-ben váratlanul történt halála után, az országban két párt támadván, az egyik Erzsébet királynét László fiacskájával, a másik a lengyel királyt, Ulászlót pártolta. Erzsébet mellett nyilatkoztak a többiek között Kassa, Bártfa, Lőcse, Körmöcz. A cseh Giskra János is a szövetségekhez állott, Eperjest meghóditotta és Késmárkot is szorongatta. A lengyelek Zaremba Lőrincz és Skora Miklós vezérlete alatt Késmárk segitségére siettek, melynek falai mögött Ulászló királyuk hivei harczoltak. Most a cseh csapatok felhagytak Késmárk ostromlásával és Podolinban állapodtak meg. Kés-

márk egy évvel utóbb 1441-ben a husszíták hatalmába került. Podolin erődített város parancsnoka akkor Kamarovszki Miklós volt, Lubló alhelytartója, alstarostája. A husszíták támadásainak akkor nem állhattak ellen Szepességen sem Richnó, sem Szepesvár, de Podolint nem foglalhatták el a nevezett támadók. A szepesi erődítéseknek szereplése általában II. Rákóczy Ferencz hadakozásával 1710 után teljesen megszűnik. Akkor bizonyosan Pedolin erődítéseinek jelentősége is magától megszűnt, miután közel 500 évig ellenállott az ellenségnek és idők viharainak.[1]

IV. Több más város erődítései.

A) *A lengyel uradalomhoz tartozott városok.*

Németország erődítéseire visszaemlékezve, sok mindenféle ellenségtől megrohanva, rablóbandák által is gyakran kifosztva a kisebb városok is azon voltak, hogy sánczczal, körfallal vagy czölöpökkel védjék magukat és a támadást visszaverjék. Ez még ott is történt, hol manapság nem emlékeznek többé vissza ily erődítésre vagy valami védelemre általában.

1. *Ó-Lublón* semmi nyoma az erődítésnek vagy arravaló visszaemlékezésnek nem található fel. A dülők és kertek megnevezése sem bírnak ily vonatkozással. És mégis valami védelmi intézkedés itt is volt, mert a város számlájában az 1626. évről olvassuk: „1626 item

[1] Podolin város története, írta és okmánytárral ellátta Weber Samu, Budapest 1891. l. 10—11.

Wagner, Anal. Scop. II., 100

Genersich Ch.: Merkwürdigkeiten der kön. Freistadt Késmárk I., 164.

Hvadszky József: Szepesvár és környéke 81.

da unser Rottenführer zum Herrn Richter kommen auf der Krompach die Räuber zu fangen u. in der eyl die Leute nicht bekommen konnte". Rottmeister, Rottenführer alatt csapatvezetőt kell érteni, ki emberei élén védelmi közegnek tekinthető.[1]

2. *Gnezda* propugnaculummal rendelkezett és alkalmasint körfallal is, mert e nélkül a propugnaculumnak sem lett soha értelme. A város mint soltészség, scultetia alakult meg a határmeghatározással 1286-ban.[2] A városok megerődítéseiknél kölcsönösen segitették egymást. Így 1292-ben rendelkezik Wenceslaw cseh király, Krakkó-Sandormeria és Marchio-Morva vezére, hogy a lublóiak és gnezdaiak segítsék a podoliniakat, erődítményeik helyreállításában.[3] 1562-ben Zsigmond Ágost lengyel király meghagyja a XIII szepesi városoknak, hogy Gnezda város jogainak és kiváltságainak tekintetbe vétele mellett, egészítsék ki e város propugnaculumát és tornyait, hogy veszély idejében ott menedéket lehessen találni.[4]

3. *Podolin* l. feljebb.

B) *A 11 el nem zálogosított város.*

Ide tartozik: 1. Csötörtökhely, 2. Illésfalva, 3. Izsákfalu, 4. Káposztafalu, 5 Kurimján, 6. Mühlenbach, 7. Nagy-Szalók, 8. Odorin, 9. Pálmafalu, 10. Vilkocz, 11. Welbach. Ezeknek a volt városok erődítéseinek

[1] Lubló város számadása 1626. évről.

[2] Bárdossy J.: Supplementum analectorum. Leutschoviae, typis Michaelis Podhoranszky de eadem MDCCCII., 253.

[3] U. o. 250.

[4] Wagn. Anal. I. 231. Ezen okmányt megújitotta Zsigmond Krakkóban 1603, Wladiszlaw Krakkóban 1633, Kasimir János 1649. Gnezda levéltára.

nyoma és emlékezete ma már nincsen. De egy történeti jegyzetből mégis megtudjuk, hogy ezen a 24 városokhoz tartozó, egyenrangú és jogú városok is erődítve valának: „Denn bald darauf — 1440 — rückte Johann Giskra von Brandeis im Namen der Elisabeth und des Ladislaus Posthumus aus Kremnitz und Liptau in die Zips ein und nun wurden die übrigen 11 Regale, besonders diejenigen, welche ohne Mauern waren, schrecklich unterdrückt und das Zipserland ward eine böhmische Räuber- und Mördergrube".[1] Ebből a jegyzetből kitetszik, hogy a husszíták betörésekor tényleg még volt olyan város is, mely kőfallal volt bekerítve, mely még oly ellentállási képességet is fejtett ki, hogy az ellenség támadásaitól megvédhette magát. De a többi városok is azelőtt védművek birtokában lehettek, miután közös biztonsági és fejlődésű czél lebegett szemük előtt.

Tudjuk, hogy Csötörtökhely a szilézíai Henckel által alapittatott. 1289-ben már kibővítette határait vevés által. Mint védekezési pont is különös szerepet viselt. Giskra husszita vezér ugyanis erődítette az ottani templomot a késmárki kapitányok ellen. „Anno 1455 hat Jan Iskron eine starke Schanze aus der Kirche zu Donnersmarkt gemacht, sich wieder die Hauptleute der Stadt Kesmark zu schützen."[2]

Káposztafalu lakói a szomszédos Lethonkő-menedékhely, lapsis refugii erődített helyen találhattak oltalmat szükség és veszély idejében.

[1] Schicksale der Zipser Deutschen, insbesondere der XVI k. privilegirten Kronstädte, geschichtlich dargestellt von Johann Unger, Wirthschaftsrath Sr. Excellenz des Reichsfreiherrn von Hackelberg Landau, Wien 1820, gedruckt bei Anton Pichler, p. 20.

[2] Leutsch. Chr. Jahr. 1455. Wagner An. II. 12.

C) *A 13 város erődítményei elzálogosítások ideje alatt.*

Hogy ezek a városok is védelmi eszközökkel rendelkeztek, következő adatok bizonyítják. 1606-ban a Bocskay István ideje alatt a lengyel kormány, hová az elzálogosított városok tartoztak, elrendelte a védművek helyreállítását, melyek képesek lesznek a Bocskay hajdúi garázdálkodásainak visszaszorítására. És így a kisebb városok kisebb, a nagyobb városok nagyobb és erősebb védművek birtokába jöttek.[1] Ilyen védművek — rendesen fapalliszádok sánczczal — a szükség idejében megújíttattak és kijavíttattak. Nyomaikkal még 1739-ben találkozunk. Akkor egy dühöngő pestis alkalmából a kormány elrendelte, hogy a közlekedés ellenőrzése czéljából a városok kapuinak egy része zárva maradjon: „In jedweder Stadt — értendő a 13 város — solln nur 2 Haupthore, oder wo es nicht anders sein konnte drei offen gelassen und obiger massen bestens verwahrt, die übrigen aber abgesperrt werden".[2] Ily körülmények szerint Zeiler állítása csak a szorosabb értelemben vett kőfalra, nem pedig a városoknál az akkor még létezett védművekre vonatkozhatik, midőn 1690-ben írja: „Also ist die fürnehme Grafschaft Zips, Scepusium, oder Sepusium nicht mehr ganz bei Ungarn, nachdem 1412 der König an Polen 13 Städte darin, *die gleichwohl keine Mauern haben*, verletzet und verpfändet worden.[3]

[1] S. Weber: Gesch. d. Stadt Bela, Igló 1892, p. 221.

[2] Szepesszombati levéltár 1739.

[3] Zeiler: Hungarn, oder neuvollständige Beschreibung des ganzen Königreichs Ungarn, sammt den dazugehörigen Land- und Städten, welche der weltberühmte Martin Zeiler, nunmehr aber mit unzähligen Vermehr- u. Verbesserungen in 2 Theilen ordentlich abgefasset u. durchgehends mit allen Denkwürdigkeiten, Anmerkungen u. Geschichten bis auf das Jahr 1690 ergänzt. Andreas Stübel, Frankfurt, Leipzig, Christof Wohlfahrt 1690.

Ezen általános tájékozás után, lássuk már az erődítéseket az egyes városoknál.

1. *Bélán*, *Szepesbélán* az erődítmények következőképen állíttattak fel: „Im Jahr Christi unseres Erlösers undt Seligmachers 1606 im Richteramte des Ehrsamen weisen Herrn Paul Hauser undt seiner Geschwornen Herrn als Andreae Grelb, Petri Roth, Adami Plauscher undt Valentini Stark ist nach Einleitung und Befehl unserer gnädigen Obrigkeit der Parken um die Stadt Beela gemacht, gebauet wurde vollendet worden im obgemelten Jor. Geschrieben durch Johannen Hankótzy, dasselbemal ein verordneter Notarius von einem Ehrsamen weisen Rath[1] Ezen czölöperődítésen kívül a város sánczokkal volt körülvéve; a dülők a város közelében még most is „Schantzen“ nevet viselnek. A város keleti és nyugati oldalán nagy, a déli és északi részen kisebb kapuk voltak. A város nyugati vége még most is „Thor“, a nyugati rész szántóföldjei „Thörchen“ nevet viselnek mai napig. Említésre méltó, hogy 1819. évi jún. 3-án János főherczeg itt járt, oly czélból, hogy az ú. n. „Höh“ emelkedett helyen erődítmény állíttassék fel, mely azonban csak tervben maradt.[2]

2. *Durand* erődítményeinek nyoma ugyan nincsen, de a városnak egy része „Schloss“-vár nevét bizonyosan nem történetesen, hanem ezen oknál fogva viseli, mert ott a város erődítménye volt a multban.[3] A levéltárban nyomot szintén nem találtam.

3. *Felka* különösen a szomszéd Botyz—Batizfalucsalád támadásai ellenében bizonyosan szintén valami védművekkel rendelkezett, melyekről azonban semmi

[1] Gesch. d. St. Bela u. S. Weber p. 221.

[2] U. o. 259.

[3] Duránd város tanácsa.

nyomot vagy hagyományt találni nem lehet.[1] Levéltári adatok ezen irányban nincsenek.

4. *Igló* tekintélyes védművekkel rendelkezett. Lubomirszky Tivadar, lengyel starosta biztosabban érezte magát Iglón, mint Podolinban. Az 1706-ik évről olvassuk: „In den Rákotzischen Wirren hatte Theodor Lubomirszky seine Residenz in Pudlein aufgeschlagen. Da er aber sich hier nicht sicher fühlte, ging er mit seinen Soldaten nach Igló u. liess dasselbe durch die XIII Städte befestigen.[2] Husz Mihály Poprád város jegyzője, Iglóról következőképen emlékezik vissza: Iglónak van 620 háza, 4 kapuja, Lőcse, Rozsnyó felé és az alsó és felső kapu.[3] Hasonlóképen írnak Szepesházy és Thiele: „Die Stadt ist schön und von Altersher mit Mauern umgeben, wovon die 4 Thore noch erhalten sind".[4] Igló legújabb történetírója szerint, tényleg erős védművei voltak a városnak. Már a XIV-ik század végén erős falaktól volt körülvéve, melyek a város felső végén vették kezdetüket, a Hernád folyó felé húzódva, a város alsó végéhez értek és innen a nyári oldalon fekvő házakat bekeritve, a felső végénél véget értek. A falakban volt északfelé a lőcsei, délfelé a rozsnyói-gömöri kapunyilás, melynek két oldalán vastag négyszögű tornyok állottak. A kapubejáratok nagyon mélyen feküdtek és mindkét oldalukon lőrésekkel ellátott falak húzódtak; a felső és alsó végén szintén volt egy-egy kapunyilás, mely felett egy kis őrszobácska volt berendezve és melyet veszély idején gerendákkal eltorlaszoltak. A fő-

[1] Felka város tanácsa.

[2] Scholtz, Kirchl. Nachrichten III. B. 1706. aus ältesten Urkunden gesammelt von Johan Scholtz, Pfarrer in Matheócz.

[3] Husz hátrahagyott iratai a poprádi egyházközség levéltárában.

[4] Merkwürdigkeiten von Ungarn verfasst Szepesházy und Thiele. Ged. in Kaschau bei Werfer 1825, siehe Igló.

bejárat, úgy látszik, a lőcsei és rozsnyói kapukon volt, később még az alsó malom-utczán is. A falakat 6 torony diszitette. A falak körül még sánczok is vonultak, melyeknek oldalai azonban nem voltak kővel kirakva, hanem csak czölöpökkel és deszkákkal megerősitve. Innen magyarázható, hogy azok az idővel nyomtalanul eltűntek. A déli oldalon és észak felé eső sánczokat a Wenigbach vizével töltötték meg, míg az alsóbb részeket a malom látta el vizzel. A felső és alsó kapuk kettős falaikkal a víznélküli városrészeket védték.[1] 1410-ik évben a védművek rongált állapotban voltak, azért a város a királyhoz fordult, hogy engedje meg a sánczok és falak kijavitását; addig is, míg a királyi határozat leérkezett, hozzáfogtak a falak és sánczok kijavitásához. Ezenkívül a városi darabantok számát megkétszeresiték és új fegyverekkel látták el őket.[2] 1435-ben a husszíták pusztitották a várost, az erődítményeket is megsemmisitették, úgy hogy a falak szétrepedtek, azokon belül pedig minden romhalmazzá lett, melynek közepéből a szentegyház falazata és a csonka tornyok meredtek ég felé.[3] 1705-ben újból javitották a város kőfalait Lubomirszky Tivadar intézkedése és a XIII város segitsége folytán. A falak, sánczok, czölöpök, tornyok, kapuk a régi terv szerint lettek helyreállítva. A város kérelmére a herczeg 1708-ban széthányatta a sánczokat, 1722-ben a farkasok egész a lőcsei kapuig merészkedtek jönni[4], 1831-ben rombolták le a lőcseit, 1835-ben pedig a rozsnyói kaput. A régi sánczok legnagyobbrészt földdel lettek behányva. Igy tűntek el Igló erődítményei.[5]

[1] Münnich Sándor: Igló város története 1896. l. 169.
[2] U. o. 178.
[3] U. o. 198. Scholtz, Kirchl. Nachr. III. L. Jahr 1706.
[4] U. o. 202.
[5] U. o. 403.

5. *Leibitzon* már 1204-ben találunk rendezett községet. A házak száma gyors haladásban 800-ra felment. A husszíták pusztításai 1433-ban, több ellenséges megtámadtatás az erődített Késmárk mellett, valamint a gyakori tűzvészek folyton visszaszorították a várost fejlődésében, daczára annak, hogy erődítményekkel szintén rendelkezett. Azokról még mai napig több kifejezések tanuskodnak: „Die Schantzgruben, das Fallthor, das Schlösschen Ménhárd városa felé, der Burgberg Majerka felé, das Judenthor . . .“ [1]

6. *Ménhárd* már 1299-ben Leibitz várossal rendezte határait Temploma 1235-ben épült. Erődítéseiről mit sem lehet tudni. [2]

7. *Maltheócz* Cochalcus gazdag birája 1285-ben a lomniczi Rycolphus comestől szántóföldeket vesz — Felder an der Popper am Berge. Erődítményeinek emlékei nincsenek. [3]

8. *Olaszi*, Szepes — Wallendorf, mert eleinte olaszok lakták, Moldauból — milde-du —, azután jöttek a szászok és itten megalapitották otthonukat. IV. László helybenhagyta az olasziak jogait és szabadalmait, úgy mint a többi szász városokét. [4] Erődítményeikre visszaemlékeztetnek következő kifejezések: „Tartaren-Graben, Marter-Grub, Wehr-Pusch, Plagenthal.“ [5]

9. *Poprád*, Deutschendorf, villa Teutonialis, Teutones de Poprádháza mindjárt a II. Géza alatt történt bevándorlások alkalmával alapittatott meg, plébánosa már 1248-ban tagja volt a 24 szepesi városok lelkészi test-

[1] Weber Gesch. d. St. Leibitz 1896. S. 24. Merkw. des Königr. Ung. u. C. Szepess. és J. C. Thiele I. 135.

[2] Weber Zips. Gesch. und Zeitb. 51.

[3] U. o. 52.

[4] U. o. 50. 58

[5] Városi tanács.

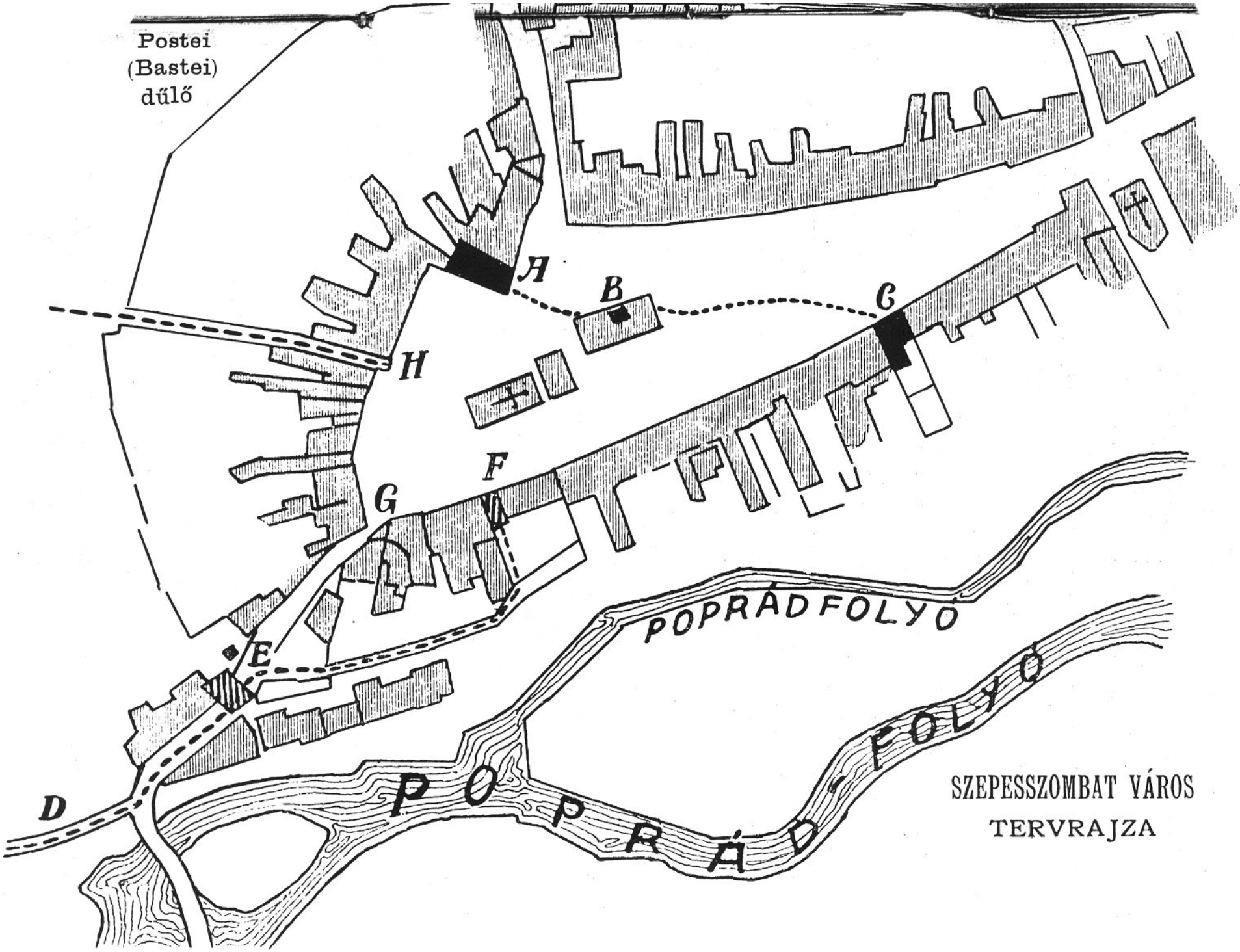

SZEPESSZOMBAT VÁROS
TERVRAJZA

vérületének. Erődítésekre nem szorult, mert volt közelében a Schlösschen nevű erődítmény, mely szükség esetében védműnek is használtatott. A régi okmányok már említik a várromot, mely kőből épült, úgy hogy falmaradványait még máig is lehet látni. Tőszomszédságában hussziták körsáncz-alakú földvárat építettek, mely szintén a poprádiaknak menedékhelyül szolgálhatott.[1]

10. *Ruszkinnak* már 1277-ben határvillongása volt a szepesi káptalannal. Róland szepesmegyei főispán kiegyenlitette a perlekedőket. „Burg" nevű erődítménye az erdei pagonyban volt. Régi falai a vár nyomait mai napig is hirdetik.[2]

11. *Szepesszombat* már a tatárjárás alkalmával 1241-ben nyujtott menedéket a menekülőknek. Különösen a stojanföldi lakosok találtak itt oltalmat, mint azt 1256-ban kelt IV. Béla adományozási okmánya tanusítja, melyben 300 holdnyi stojánföldi területet a Czisztercita rendnek adományozott.[3]

Erődítményei következők valának: Poprád felől jövén D úton E alatti kapun át kellett bejönni, mely felett egy lakott őrház állott, mely csak 1870-ben lett lerombolva. A házak mögött a r. kath. pébánián át szintén a városba vezetett egy út F és a más oldalon H pont mellett is. A G melletti átjáró — Schwiebsbogen, Viaduct — későbbi keletű bolthajtás lehetett, mely a Wintergasse és Querzeilte-féle járdát összekötötte. A Nagyszalók felé vezető útirányban fekvő Postei-Bastei, bástya-nevű dülő van, melyen valaha a bástya állott és

[1] Münnich Sándor: a Szepesség ó-kora. A Szepesmegyei Tört. Társ. millenniumi kiadványai. I. 209.

[2] Városi tanács.

[3] Szepesszombati levéltár. Kretschmár Árpád városi albiró közleménye. Wagner Anal. Sc. III. Gesch. der Ähte non Sbavnik 151—163.

melynek a neve mai napig fennáll. A Schellei-féle házból A egy földalatti alagút vezet a városház felé B és onnan pedig egy ugyanolyan út vezet a mostani takarékpénztár épületébe C. Ezen alagút valószinűleg a város élelmiszerek ellátására, megszállás idején és esetleges menekülésre is szolgált. Megemlítendő még egy hagyomány, mely azt tartja, hogy az elzálogosítási idő alatt nagyobb pénzösszeg létezett a város további erősítésére, ezen pénz azonban vagy el lett rejtve, vagy pedig a lengyel helytartók által elkoboztatott. A szepesszombati erődítésekre következő történeti adatok is emlékeztetnek: „1682, 2. August 11 Uhr kam auf der Querzeile Feuer aus und ganz Georgenberg brannte ab, Kirche, Schule, Pfarrhof, Rathhaus und alle Gemeinhäuser und sind nicht mehr als etliche kleine Häuser vor dem Deutschendorfer Thor geblieben".[1] Más évről is szólanak a városi feljegyzések: „1680, 6. Mai, als sich die Bürger schätzen liessen hat Herr Hans Hensch von der Gemeinde einen halben Ertach hinter den Planken beim Türchen erblich erkauft um 6 fl.[2] A falakon kívül fapalliszádokból is állottak tehát erődítmények, melyekbe kisebb kapu is nyílott.

12. *Szepesváralja* korán fejlődésnek indult. Már IV. Béla 1258-ban Kaldbach nevű földdel megajándékozta és 1262-ben vevés által is öregbíté földbirtokát. Hogy szintén — noha talán csak alkalmilag, az ellenség közeledtével — erődítve volt, a mellett nemcsak a 13 város közös sorsa, hanem azon körülmény is szól, hogy egy, a város közelében fekvő dülő mai napig is „die Schanzen" nevet visel.[3]

[1] Georgenberger Merkbuch 227.

[2] U. o.

[3] Városi tanács.

A városhoz közel, dombon fekvő káptalan körfalai már 1598-ban Hahoti Pethe Márton prépost alatt kezdettek építtetni, melyek azonban csak 1665-ben készültek el teljes mértékben. „Um diese Zeit 4. August 1665. ist man auch mit der Mauer fertig geworden, welche die canonici vor 3 Jahren zu bauen angefangen um das Capitel herum, weil sie bey nächtlicher Zeit nicht sicher waren, wegen der Räuber, die ihnen zu viel und öftermals zu überfallen gedrohet". Azonkivül voltak a káptalan faluiban kisebb-nagyobb erődített kapuk és bástyák. Egy ilyen bástyának a neve „Propugnaculum Reischer", mivel Reischer kanonok építette azt.[1]

13. *Sztrázsa*, Michelsdorf, Nagy-Eör-Mihály, Bél Mátyás szerint valaha igen népes és gazdag volt. Német lakóinak száma még 1825-ben 646-ra felment, most csak a 200-at közelíti meg. Már fekvésénél fogva is dombon erős erődítményekkel rendelkezett.

D) *Szepesi bányavárosok.*

1. *Gölnitzbánya* l. feljebb.

2. *Krompach* — Krume Bach — már a XII. században mint falu fordul elő és I. Lajos által bányavárosi rangra emeltetett. Bányáit a legnagyobbrészt Thurzó Ádám és Tököly István mívelték. Mint más bányavárosok, gazdagság hírében állván, szintén többször, különösen 1677-ben kipusztíttatott. Mint más bányavárosoknál, úgy itt is lehettek valami védőművek, melyeket azonban most semmi adat sem igazol.[2] Az újabb időben a gyári bányaipar itt oly óriási lendületet vett, mint azt más bányavárosokban nem tapasztaljuk.

[1] Hradszky J. initium, progressus et praetens status Capituli scepusiensis, Szepesváralja 1901—1902. p. 49. 50. 51. 77.

[2] Városi tanács.

3. *Merény*, Szepes — s Wagendrüssel — is ősrégi eredetű, mert már a tatárok kivonulása után IV. Béla erdőirtásokat eszközöltetett a Dickwald nevű nagy erdejében. Kún László alatt a telepítvény városi rangra emeltetett. Bebek István és György, későbben a Mariássi család támadásainak gyakran ki volt téve. A szomolnoki bányakamara oltalma alatt állott, mely Merényben 11 házzal bírt, melyek lakói „Taxalistáknak" neveztettek. Külön erődítményeknek nyoma nincs, ámbár valószínű, hogy szükség esetében legalább rögtönzött erődítményekkel, sánczczal, vagy fatorlaszokkal védekezett, úgy mint a többi bányaváros.

4. *Remete*, Szepes — Einsiedel — 1338-ig Tamás és Laurentius nemes urak birtoka volt, 1338-ban azonban, úgy mint Svedlér, Károly király alatt Szomolnokhoz csatoltatott. Szintén védő várral rendelkezett, melyre még az öreg emberek ma is visszaemlékeznek. Ezen vár a várostól kelet felé emelkedő hegyen volt, igen alkalmas helyen, mert átellenben fekszik az ú. n. Spitzenberggel, s azzal látogatott úttal bíró földszorulatot képezett, melyet a várból uralni lehetett. Ámbár a várhelyet most csak erdő és rét fedi, mégis megmaradt a neve, mely a telekkönyvben is azon megnevezés alatt előfordul. Hogy Remete sánczczal is meg volt erődítve, arra szolgál egy történeti adat: Von hier — Gölnitz — zog 1710 ein Hauptmann des Franz Rakóczy von Geburt ein Franzmann nach Einsiedel, wo er den Flecken anzündete, die aufgeworfene Schanze aber nicht nehmen konnte.[1]

5. *Svedlér* két faluból alakult, miért is eredetileg Zwadlernek hívták. A kifosztott stillbachiak itt kerestek és találtak menedéket, alkalmasint a város

[1] Beiträge zur Geschichte der Bergstadt Gölnitz von Anton Stark, Kaschau. Ellingerische Buchhandlung 1813 S. 19.

védművei közt, melyekre már most senki sem emlékezik vissza. Ugy látszik, egy vár által lett védve az egész város. A közelfekvő erdőben van egy tisztás, honnan a Magas-Tátrára is — Schneegebirge — szép kilátás nyílik. Ezen tisztás most is „Schloss“ nevet visel és valaha a török-, husszita- és kuruczvilágban menedékhelyül szolgált az embereknek és jószágoknak, mint a lapis refugii, menedékszirt Káposztafalva mellett, vagy pedig a várból állitották meg az ellenség előrenyomulását és támadását. [1]

6. *Szomolnok* mint hajdani feje a szepesi bányavárosoknak, híres bányái védelmezéséről jókor gondoskodott. Még Tököly Imre idejében erős sánczokkal volt erősítve, mint azt a következő idézetből megtudjuk: „Aus der Zips kommend wo durch die Kurutzen schon 1676 und 77. Gölnitz, Wagendrüssel, Schmöllnitz, Kapsdorf, Stock, Kubach u. a. m. ausgeplündert und verbrannt, und Sylvester Joanelli, Bruder des Obigen, ausser dem stark verschanzten Schmöllnitz gefangen, nur gegen ein grosses Lösegeld freigelassen wurde. [2]

E) *Várkastélyok.*

Bél Mátyás előadja a szepesi nagyobb kastélyok névsorát, melyek részben erődítve valának és nyugtalan, háborús időben is szerepeltek. [3]

1. *A batizfalvi kastély* a Marjássy-család székhelye, előbbi alakjában úgy volt berendezve, hogy a támadó

[1] S. Weber, Zips. Gesch. und Zeitb. 1880. 207. Magántudósítások öreg emberektől.

[2] Joh. Kachelmann, Gesch. d. Bergstädte Pressburg, Druck v. Wigand 1870. S. 180.

[3] Hungariae anitquae et novae Prodromus, cum specimine, quomodo is singulis operis partibus elaborandis versari constituerit, auctor Mathias Belius pannonius Norimbergae sumpptu Petri Conradi Monath Bibliophile Anno MDCCXXIII.

ellenséget visszatartani és visszanyomni lehetett, ha volt, ki a falakat védelmezze, mire gyakran nyilt alkalom, mert Liptómegyéhez közel feküdvén, a határvonal megvédésére is alkalmas volt.

2. *A nagy-eöri* kastély a Gradeczi Horváth Stansith székhelye, a Poprád balpartján, szép kerttől környezve, inkább tudományos és iskolai czélokra használ-

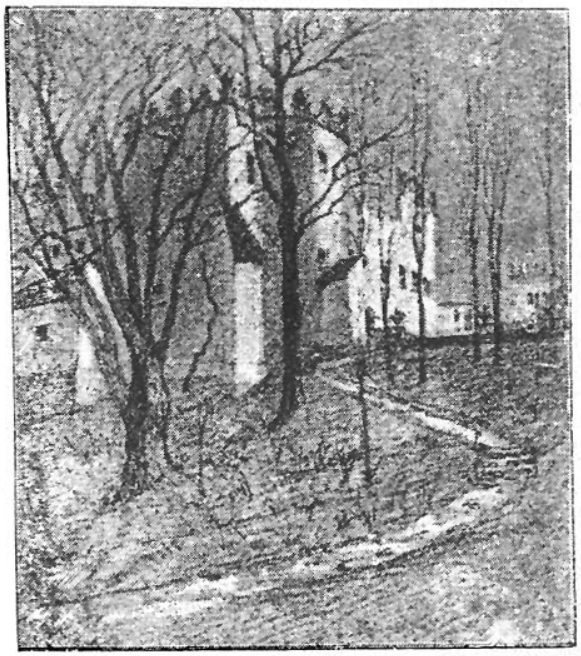

A nagy-eöri kastély.

tatott. Nagy-Eör erőditményeit l. Várak és más erőditmények czím alatt.

3. *A topportzi Görgey*-család kastélyai közül erőditve volt az, mely most Görgey János birtokában van. Ezen kastélynál, mely nem egyszerre épült fel, hanem időnként tovább építtetett, még most is nyomaira találunk a körfalaknak és bástyáknak, melyekről nem egyszer veretett vissza a támadó ellenség. E kastély csak a tatárjárás után épült fel, mert az első Topportz a mai Schönwald helyén állott, hol a község templomának nyomai még ma is látszanak — Wüste Kirche [1]

[1] Családi közlemények.

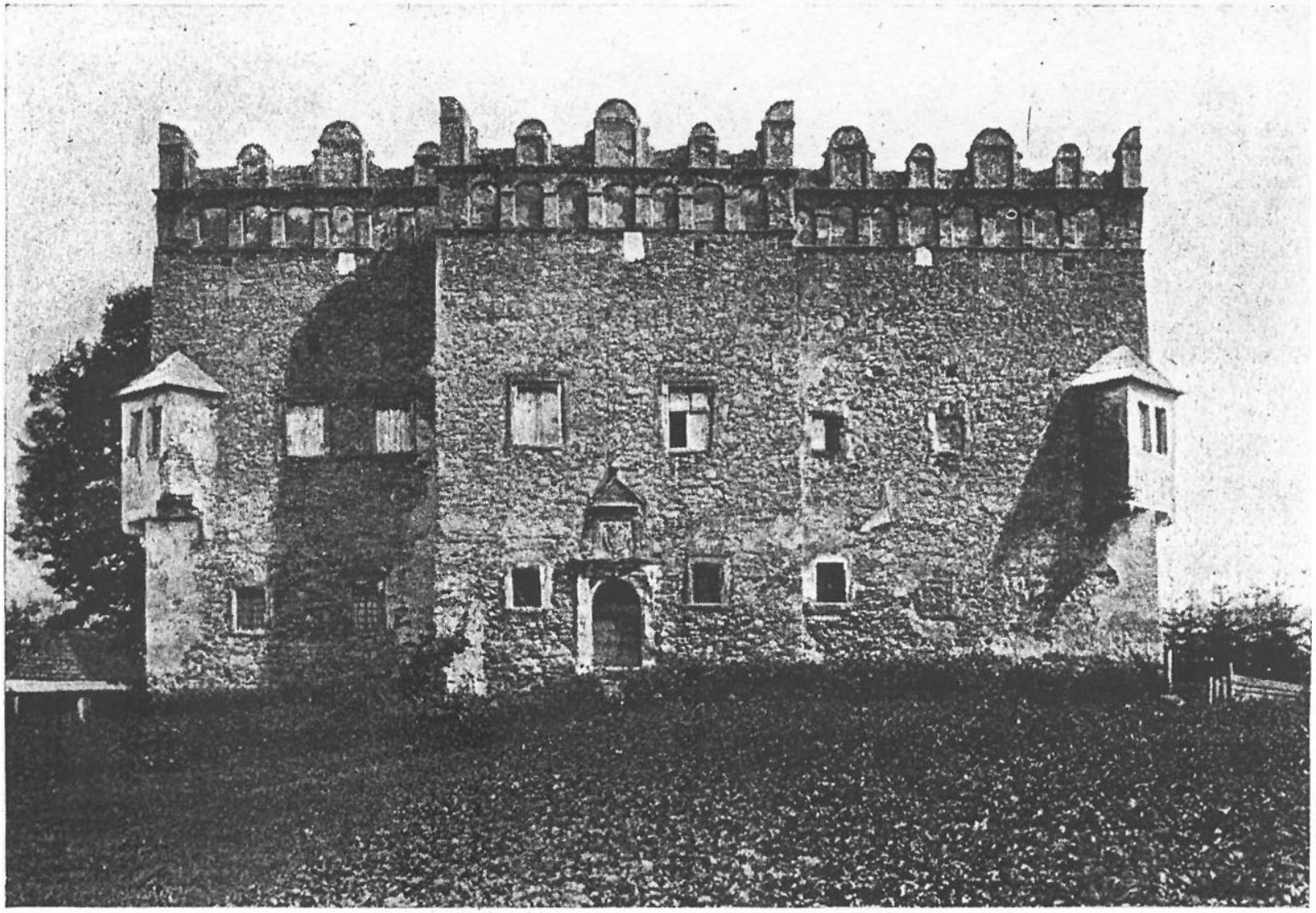

A Friedmann kastély főhomlokzata.

4. *A nagy-lomnitzi* Berzeviczy-féle mai kastély újabb építmény. A régi 2 kastélynak már nyoma sincsen. Ezek 1442-ben a husszíták által megtámadtattak és inkább csellel, mint fegyverrel elfoglaltattak. Mátyás királynak — 1458-ban — kellett közbelépni és a család birtokviszonyait rendezni.[1]

5. *Landecken* a Luzsenszky- és később a Horváth-család kastélylyal rendelkezett, mely most Hohenlohe herczeg sajátja. Legelő miatti zavarok folytán a bélaiak is megrohanták a kastélyt, mely eredetileg zárdaépület volt — Fratres hierosolomitani 1313 óta

6. Az ország határán, melyet a Dunavetz folyó képez, találjuk még a Friedmann-kastélyt, mely hajdan a Barkóczy-, később a Salamon-család székhelye volt, az újabb időben pedig a báró Jugenfeld-család birtokához tartozik.

Felemlíthetők még a Bethlenfalvi- és Thurzó-családok székhelyei, valamint más földesuraknak kastélyai, bár ezek semmi jelentőséggel nem bírtak védelmi tekintetben.

[1] Wagner Anal. Scep. I. 143.

LUBLÓVÁR GAZDÁSZATI ÉS ADÓZÁSI VISZONYAI.

Ismeretes dolog, hogy a várak ellenállhatási képességét nemcsak a bástyák és falak, hanem a jól rendezett gazdasági viszonyok, az anyagi eszközök bősége is képezték. Azt találjuk Lublóváron is, mely nemcsak erős védfalakkal, de az anyagi jövedelem oly gazdag forrásaival is rendelkezett, hogy birtokosai a leggazdagabb várurakhoz tartoztak. A vár gazdászati és adózási viszonyainál különösen tekintetbe veendők lesznek: 1. a legelő; 2. a juhtartás, 3. a sörfőzés; 4. a pálinkaégetés; 5. heringkereskedés; 6. a malomjog; 7. a fuvarozások; 8. az adókivetés — nona, pobor; — 9. az újonczállítás; 10. az ajándékok. Mindezekről közelebbről beszámolhatunk.

Lengyelország határa felé a Poprád folyó völgyében még most is büszkén emelkedik *Lublóvár,* melynek politikai történetét már régebben megírtam.[1] A vár erős, fehér romjai a zöldes, kékellő erdőben, nemcsak a politikai multra, hanem az egykori gazdasági és adózási viszonyokra is emlékeztetnek, melyeket most a politikai történet kiegészítéseül szándékozom leírni, az elzálogosított XIII szepesi városra vonatkozó levéltári okiratok és feljegyzések nyomán, minthogy éppen ezek a városok voltak azok, melyek leginkább érezték az idegen uralom vaskezét. Az 1412-ben Zágrábban kiállított elzálogosító oklevélben Zsigmond király elismeri, hogy Ulászló lengyel királytól 32.000 széles garast, a mi pénzünk szerint 200 000 koronát kapott s ezen összeg visszafizetéseig zálogul adja neki *Lubló* és *Podolin* erősített várakon,

[1] Századok, 1886.

továbbá Gnezda városon kívül még Béla, Leibitz, Ménhárd, Szepes-Szombat — Georgenberg —, Poprád — Deutschendorf —, Sztrázsa — Michelsdorf —, Olaszi — Wallendorf —, Igló —, Neudorf —, Ruszkin —, Rissdorf —, Felka — Völk —, Váralja — Kirchdorf —, Matheócz — Matzdorf — és Durand — Durelsdorf — városokat minden jövedelmeikkel és hasznaikkal egyetemben ugyan, de minden kiváltságaik biztosításával; a mi azonban, mint látni fogjuk, nem mindig tartatott meg.

Valamely várnak nemcsak a fekvése és falai, hanem gazdasága s általában a kedvező anyagi viszonyok adnak erőt és képességet az ellenállás kifejtésére és minden ellenséges támadás visszavèrésére.

Lublóvár jólétének és hatalmának alapját is a hozzátartozó földterület képezte, mely szántóföldekben, kertekben, rétekben, legelőkben, erdőkben közel 1200 holdat foglalt magában. A várhoz azonkivül tartoztak Új-Lubló, Jakubjan, Jarabina, Kamjonka, Litmanova, Kaczé, Pilchow, Felső-Krempach, Granasztó, Krensilowka, Medzibrod, Zawodja és Szulin faluhelyek.[1]

E területen messze kiterjedő és jövedelmező gazdaságot találunk.

1. A legelőket nemcsak saját lovai, barmai, juhai és más házi állataival használta ki a vár; hanem még más városoknak is bérbe adta azokat. Rendes legelőbérlője volt *Ménhárd* városa, mely 1641-ben a „Promontorium Jakubjacense"-féle legelőért a várnak 200 lengyel forintot fizetett bért. A legelőbért *Lublóvár* még akkor is szedte, a midőn a legelő tényleg nem használtatott. A lengyel gyakran ott is aratott, a hol nem vetett. Így történt az 1656-ban, midőn *Ménhárd* városa ezen a czímen semmiért

[1] Csaplovics, Toppographisches statistisches Archiv des Königreichs Ungarn II. S. 368.

130 imperiált volt kénytelen fizetni; ez ismétlődött 1711-ben is, midőn legelő nélkül is 640 frtot fizetett a város. 1680-ban *Moszinszky András Lajos* várkapitány alatt 350 frtot fizettek a *ménhárdiak*. 1738-ban szept. 23-án *Gartenberg Péter Miklós*, a vár biztosa 10 évre kötötte meg a szerződést *Ménhárd* városával, úgy hogy karácsonyra 50 tallért, vagy 150 lublói frtot aranyban volt köteles fizetni e város, mindegyik aranyat 2 tallér- és 18 garasba számítva. A lublói juhok szabadon legelhettek, de másoktól zálogot is szedhedtek a ménhárdiak. 1787-ben a legelő ára 244 frt és 50 denár volt. Sajátságos, mily kevésre becsülték *Lubló* várában a mások legelőjogát. Így *Lubomirszky Sebestyén* a határos *Leibitz* város legelőjét kezdte használni, mi ellen *Lőcse* város a Szt Háromság vasárnapja után eső 6-ik napon bizonyítványt állitott ki, melynek értelmében igazoltatik, hogy *Leibitz* mindig háborítlanul használta hegyeit, rétjeit, erdeit és legelőit, melyek *Jakubjánnal* határosak és hogy *Lubomirszky Sebestyén* lengyel staroszta az első, ki saját érdekében a város jogait sérti. Hasonló értelemben megesküsznek *Thorisko* faluhely lakosai *Leibitz* javára. Különösen, hogy mily erőszakos volt *Lublóvár* e tekintetben, kitűnik *Igló* város panaszából is, mely szerint a vár a háztelkeket magamagának tulajdonítja és azokat kerteknek használja.[1]

2. A legelővel szoros összeköttetésben állott a *juhtartás*, mely a lublói viszonyok közt nagy jövedelemforrást képezett. A gyakran ingadozó hasznot a városoknak biztosítaniok kellett, az esetleges kárt magukra venni kénytelenittetvén. A vén, gyengélkedő, kimustrált juhokat és kecskéket teljes árban úgy, mint egészségeseket, kénytelenek voltak elfogadni és értékesíteni. A

[1] Ménhárdi számadási jegyzőkönyv. Századok 1886, l. 153.

többek között 1759-ben okt. 25-én küldtek *Bélára* eladás végett 145 juhot és 17 kecskét; 1765 júl. 26-án 274 bárányt és 6 kecskét, okt. 6-án 189 juhot és 8 kecskét; 1767-ben május 25-én mint minden évben a várbárányok osztattak ki és ezenkivül okt. 26-án 525 juh, 32 bárány és 8 kecske; a megdöglöttekre 5 fl. 85 denár vettetett ki. *Leibitz* levéltárában egész lajstromokkal találkozunk, melyek szerint a juhok kiosztattak az egyes városoknak a kivetett kárral együtt. 1768-ban május 21-én *Leibitz* városából szétküldettek:

	juh	kecske	bárány	fiatal kecske
Igló, Váralja, Olaszi városokba . .	119	26	2184	84
Poprád, Szombat, Sztrázsa, Felka, Matheócz városokba	75	15	1311	50
Leibitz-nak maradt	31	7	582	22
Bélá-nak „	32	7	582	23
Ménhárd, Duránd, Ruszkin-nak . .	31	6	582	23
Azokból megdöglött	1	1	146	8
Összesen . .	289	62	5386	208

A megdöglöttek ára felszámittatott 138 frt és 60 denárban. Arra fizettek:

Igló, Váralja, Olaszi	46 fl.	50	denár
Poprád, Felka, Szombat, Matheócz, Sztrázsa .	45 „	90	„
Leibitz	15 „	40	„
Béla	15 „	40	„
Ménhárd, Duránd, Ruszkin	15 „	40	„
Összesen . .	138 fl.	60	denár.

Ez volt a tavaszi küldemény; de még ugyanazon évben, ősszel, 1764-ik évi okt. 19—20-án megérkezett a második küldemény *Leibitzra*, mely onnan következő arányban osztatott ki a 13 városnak eladás végett:

	juh	kecske	bárány
Leibitz-nak	519	22	3
Igló-, Váralja-, Olaszi-nak	1946	85	11
Poprád-, Felka-, Szombat-, Sztrázsa-, Matheócz-nak	1166	52	—

	juh	kecske	bárány
Bélá-nak	519	23	1
Ménhárd-, Duránd-, Ruszkin-nak . . .	519	23	1
Összesen . .	4669	205	16
Abból megdöglött . .	16	3	—
Maradt . .	4653	202	—

A megdöglöttek 37 frt 5 denárra becsültettek és az egyes városokra ily arányban számittattak fel:

Leibitz fizet	5 fl.	48 denár
Igló, Váralja, Olaszi fizet	8 „	26 „
Poprád, Felka, Szombat, Sztrázsa, Matheócz fizet	12 „	35 „
Béla fizet	5 „	48 „
Ménhard, Duránd, Ruszkin	5 „	48 „
Összesen . .	37 fl.	05 denár.

Ezen üzlet minden évben ismétlődött. Pedig a fentebbi kimutatás szerinti körülbelül 4994 juh, 260 kecske, 5402 bárány és 208 gödölyeállománynál a vár mindig nyertes, a 13 város azonban mindig a vesztes fél volt. Még a juh gyapja is felszámittatott, akár értékesíthető volt, akár nem. Így olvastuk p. o. az 1765-ik évről, hogy a 13 városnak minden juh után a gyapjuért 30 denárt kellett megfizetnie.[1]

A juhtartással még másféle haszon is járt *Lublóvárnak*. A sajtból túrót gyártottak, melyet szintén a városok voltak kötelesek a meghatározott áron átvenni és lehetőleg értékesiteni. *Poprád*, *Felka*, *Szombat*, *Sztrázsa* és *Matheócz* városok 1735 és 1736-ban felszólittattak, hogy *Leibitz* városától vegyék át a nekik kimért túrót, 23 mázsát 45 frttal és megint 31 mázsát 45 frttal. Később minden évben megérkezett az egyes városokba a túróküldemény: 1753-ban p. o. kapott *Poprád* 390 + 378 + 333 + 341 fontot, összesen 14 mázsát és 42

[1] Leibitz és Béla levéltára. — Gesch. von Béla S. 210. Verf. v. S. Weber. — Gesch von Leibitz S. 140—141. Verf. von S. Weber. — Leibitzer Schulchronik.

fontot; *Felka* 254 + 458 + 334 + 319 fontot, összesen 13 mázsát és 65 fontot; *Szombat* 350 + 333 + 402 + 324 fontot, összesen 14 mázsát és 9 fontot; *Sztrázsa* 357 + 357 + 357 + 357, összesen 14 mázsát és 28 fontot, *Matheócz* 335 + 367 + 357 + 348, összesen 14 mázsát és 7 fontot. A következő 1754-ik évben is körülbelül ez az arány maradt meg; kapott *Poprád* 356 + 356 azaz 7 mázsát és 12 fontot; *Felka* 317 + 392 + 340 fontot, összesen 10 mázsát és 47 fontot; *Szombat* 357 + 346 + 490 fontot, összesen 11 mázsát és 93 fontot; *Sztrázsa* 310 + 314 + 318 fontot, összesen 9 mázsa 42 fontot; *Matheócz* 342 + 361 + 382 fontot, összesen 10 mázsát és 85 fontot. Az 1753-tól 1754-ik évben összesen tehát 120 mázsa 30 font túró szállíttatott csak ezen 5 — *Poprád, Felka, Szombat, Sztrázsa* és *Matheócz* — városba, az előre meghatározott ár szerint eladás végett, a többi 8 városnak is kijutván a maga része.

1746-ik évi május 12-én a *Lublóvárban* székelő lengyel helytartó, staroszta, egy vegyes bányabizottságot hívott össze *Váraljára*, a munkásügy rendezése végett. Az egyezmény 5-ik pontjában határoztatott: „Túrót csak lublóit szabad elárúsitani“.[1] Így találkozunk *Lubló* javára egy egész új túró-monopoliummal.

Mily bénitólag hathatott *Lublóvár* ezen juh- és túró kényszerüzlete az elzálogositott városokra, melyek magok is többnyire földmiveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak, midőn nem a maguk, hanem a várúr termények voltak kénytelenek árusitani?

3. *A sörfőzést* Lublóvárban szintén ismerték és mint biztos jövedelmi forrást nagyra becsülték. Ezt az iparágat a szepesi szászoktól tanulták, kik külön czéhekben

[1] „A jó szerencse“, emléklap az országos magy. bányászati és kohászati egyesület Iglón megtartott közgyűlése alkalmából 1899, 8-ik lap.

gyakorolták sörfőzési jogukat. Nem volt nagyobb ház a városban, mely ezen jogával nem élt volna. Még a plébániák is sörfőző katlannal voltak berendezve. 1543-ban *Bornemissza Miklós, Szepesvár* kapitánya, meghagyta a 11 el nem zálogositott város plébánosainak, hogy egy-egy hordó sört hozzanak fel a várba, különben oda küldi huszárjait, hogy ott a helyszinén igyák meg a sört. Ugyanazt követelte *Nedecz* várura, *Horváth János* prépost, a 13 elzálogositott város plébánusaitól ugyanazon évben. És tényleg *Bélán* át vitték a sört *Nedeczre*, mely a *Dunajecz* jobb partján mint határvár emelkedik.[1] *Iglón* pedig 1582-ik évi okt. 12-én szerződést kötöttek a plébánussal és a 10-ik pontban határozatképen olvasható: „A plébánus nem lehet sem bor-, sem sörmérő. Sört csak saját szükségletei fedezésére főzhet; de aratás idején megengedtetik neki, hogy sört főzhessen és mérhessen". Ilyen — lehet mondani — sörös világban és ilyen példák után nem csuda, hogy *Lublóvárban* is sörfőzéssel foglalkoztak, mi onnan is kitetszik, hogy évről-évre a városokba jöttek komlóbevásárlás czéljából. A komló külön dülőkben termeltetett, innen maradt fenn mai napig e nevezet: „Hopfgarten". Különösen élénken emlékeztetnek *Lublóvár* komlószükségleteire *Gnezda* város számlái, melyekben ilyen feljegyzésekkel találkozunk: „1697. am 1. Feber kam zu uns der Herr Capitain vom Schloss Hopfen zu kaufen, an Speiss und Trank, Haber und Heu verausgabt 3 fl.[2]

4. *A pálinkaégetésben* a lengyelek voltak az úttörők és az első mesterek. *Lublóváron* szintén otthonos volt a pálinkaégetés annyira, hogy azt a szepesi városok is megkedvelték és házaikban meghonositották.

[1] Lásd Nedeczvár történetét: Weber S. Történelmi Tár 1893.

[2] Matricula Moleriana 1543—1544. Igló tört. Münnich S.-tól l. 337. Gnezda város számadásai, különösen a XVII. század végével.

5. Hogy milyen czím alatt szerezzenek magoknak jövedelmet, e tekintetben nem voltak *Lublóváron* zavarban soha. A többiek között összefogdostatták nagy menynyiségben a heringet és azt a városok nyakára tolták, akár volt étvágyuk hozzá, akár nem. Már 1654-ben felszámítja *Leibitz* városa a hering körül felmerült költséget. A mikor a városi hajdú ment a heringért, költött 32, kiosztáskor 39, és elárusítás alkalmával 75 denárt. Ezen elárusítás mindig veszteséggel járt a városokra nézve. *Gnezda* veszitett rajta 1635-ben 7, 1637-ben 3 fl. 21 denárt, 1646-ban 27 és 1647-ben 27, 1692-ben 24, 1695-ben 26, 1698-ban 21 forintot. Így jártak a többi városok is. Mindazonáltal a vár nem szüntette meg jövedelmező üzletét. Még 1735-ben is felszólittatott az 5 város, hogy *Bélára* küldjék megbizottjaikat 25 tonna hering átvételeért; a következő évben ugyanilyen szám adatott ki a városoknak. A városok grófjai köteleztettek, hogy ezen kelmeért járó pénzeket pontosan behajtsák és a várba küldjék. Így *Engelberth Dániel* gróf 1733. évi május 13-án inti a városokat a hering- és a túrópénz pontos beküldésére. Az 5 (*Poprád, Felka, Szombat, Sztrázsa, Matheócz*) város fizetett ily czímen 400 frtot, mi a mai érték szerint megközeliti a 4000 frtot.[1]

6. *A malomjog* valaha nagy fontosságú és horderejű volt. A legnagyobb jövedelmet húzták községek és egyesek a malmokból, melyek műmalmok hiányában az összes lisztet előállitották, mely a háztartáshoz, a sörfőzéshez és pálinkaégetéshez szükségeltetett. *Szepes-Béla* három malma p. o. még 1767-ben 415, a mai értékeink

[1] Szepes-Szombat, Leibitz, Gnezda számadási könyvei a megfelelő évekről.

Gesch. der Stadt Béla von S. Weber 1892. S. 210.

Statistik des Königreichs Ungarn von Mart. Schwartner, Prof. an der Univ. zu Pest 1809. I. Theil S. 87.

szerint körülbelül 3000 frtot hozott. Egy századdal elébb 1686-ban *Leibitz* városának 3 malma 292 forinton bérbe adatott, mely összeg mintegy 3000 forintot képviselt a mai pénznemek értékét tekintetbe véve. *Lublóváros* is dicsekedett két malmával; a felsőbbért fizetett a molnár 100 magyar tallért és köteles volt négy darab sertést hizlalni, a malaczot Lublóvárról kapván. Egy sertés 5 forintba számittatott. A másik alsóbb malomért fizettek 150 lengyel forintot, négy sertés hizlalásával együtt az előbbi feltételek mellett. A két malom terhes viszonya abból állott, hogy a molnár köteles volt szükség szerint minden lisztet a vár számára előllítani, mely szolgálmány akkor nagy előnynyel járt és nagyon elősegitette a vár gazdászati viszonyait. Daczára annak, hogy *Lublóváros Nagy Lajos* által a szabad királyi városok jogával ruháztatott fel 1342-ben, mégis a vár saját előnyére tudta felhasználni a városi viszonyokat, mint az az 1745-ik évi jun. 19. szerkesztett és a várkormánynak beterjesztett kérvényből kiviláglik, hol a többiek között felemlíttetik, hogy *Lublóváros* fenntartja a hidat a Poprádfolyón és a vár bezsebeli a hídvámot.[1]

7. *A fuvarozások* a gazdászatnál rendesen nagy költséggel járnak. A gazda, kinek ezen a czimen semmit sem kell költeni, akár saját háztartási, akár kereskedelmi czélokra használja fel a szekereket és az igás állatokat, olyan előnyben van, melyet eléggé megbecsülni nem lehet. Ilyen előnyöket élvezett *Lublóvár*. Akármilyen fuvarra volt szüksége, ráparancsolt a városokra, melyek azonnal a várúr rendelkezésére állottak alkalmas és alkalmatlan időben. Rezet, bort, sót szállitottak a városok szekerei minden kitűzött irányban, nem tekintve azokat a fuvarozásokat, melyek háborús időkben szükségesekké lettek.

[1] Sz. Béla tört. l. 146. Leibitz tört. l. 55. Lublóváros levéltára.

A már felemlitett s 1746. évi május 12-én a lengyel staroszta alatt *Váralján* kötött egyezmény 9-ik pontja értelmében csak *Lublóra* és *Szomolnokra* volt szabad rezet vinni és semmiféle kézművesnek nem volt szabad rezet eladni, még 40 frtért sem — ennyi volt akkor egy mázsa réznek az ára — a mely körülmény nemcsak a bányászatot, de a fémipart is lehetetlenné tette. Ezzel a réz is egyedárúsági czikké vált, melynek szolgálatában állott az ingyen fuvarozás is. 1752-ik évi okt. 13-án *Barvulszky János* az elzálogositott városok grófja megparancsolta *Poprád, Felka, Sztrázsa, Szombat* és *Matheócz* városoknak, hogy 5 hatlovas szekérrel 60 mázsa rezet szállitsanak *Iglóról Lublóvárra*. A következő 1753. és 1754-ik években ismétlődött ugyanezen parancs, mely ellen felebbezés nem létezett. A szállitott réz mindenesetre mint kereskedelmi czikk szerepelt és jövedelmezett.[1]

Hasonlót tapasztalunk a *bornál* is, mely szintén nem házi, hanem kereskedelmi czélokra ingyen szállittatott nagy mennyiségekben a városok által. 1626-ban p. o. szállit *Lubló* városa 16 hordó bort, mely szállitás zab nélkül 66 frtba kerül. Még ugyanazon az évben *Miklós* napján a borpénznél 36 frtot veszit. *Gnezda* városa rendesen *Wyschnitzre* viszi a borokat s hogy milyen nagy mennyiségben, abból is kitetszik, hogy a város ezen a czimen 1624-tól 1645-ig, tehát 21 év alatt akkor óriási összeget 3689 frtot 20 denárt számit fel, melyet azonban senki sem téritett vissza. Egyszerre p. o. 1639-ben 91 hordó bort is visznek a városbeliek *Wyschnitzre*. Más esztendőben, mint 1642-ben, háromszor, április, szeptember és novemberben történik a borfuvarozás. *Ruszkin*, egyike az elzálogositott városoknak, 1759—1760-ban külö-

[1] Sztrázsa város levéltára.

nösen megterheltetett borfuvarozással, illetőleg annak költségével.[1]

Hogy milyen nagy mérvben űzték *Lublóváron* a borfuvarozást és kereskedést, azt leginkább *Podolin* számláiból vehetjük ki; 1661-ben 1201 frttal és 80 denárral adóztatá meg magát a város borfuvarozásra; ugyanerre a czélra költött 1662-ben 210, 1663-ban 878 frtot. Rendesen évenként háromszor történt a borszállítás, tavaszszal, nyáron és őszszel, nemcsak szárazföldön, de tutajon is *Podolin*, *Gnezda* és *Lubló* állomási helyekről a *Poprád* folyón és onnan a *Dunajeczen* és *Visztulán* Lengyelországba. Kérdés még, hogy honnan hozzák és hová viszik a bort? „Aus Ungarn", Magyarországból szállitják a bort *Boroszlóba*, *Kassára* csak ritkábban, gyakrabban *Lublóra*, *Wyschnitz*, *Dombrowa Reszow* lengyel városokba és *Landshutra*, mely kastély *Galicziában Lubomirszky Szaniszló* staroszta által épittetett és most a *Potocki*-család királyi, mesés szépségű kastélya.[2]

Ennyit *Lublóvár* borkereskedéséről és fuvarozásáról.[3]

[1] Gnezda, Lubló és Ruszkin városok számlái.

[2] Osztrák-Magyar Monarchia Képben és Írásban 307. füzet, 712. l. *Podolin* tört. Weber S.-tól l. 34.

[3] Hogy a városok mennyire meg voltak terhelve *Lubló* előnyére ezen irányban, leginkább *Podolin* számláiból tudhatjuk meg: „1661 hat sich Podolin mit 1201 fl. 80 denare auf Weinfuhr besteuert. Den 10. Juni 18 Kuffen Wein aufs Wasser geführt: 8. Aug. 100 Kuffen nach Landshut; 5. Okt. 16 Kuffen unter-Hofgarten auf die Flösse; die 3 Städte 20. Sept. auf Dombrowa 10 Kuffen, auf unsere Stadt 28 fl. 4 denare; 1662 die 3 Städte 5. Jan. nach Dombrowa für fürstliche Gnaden, auf nus entfiel 66 fl. 60 denare; 15. Jan. 2 Wagen nach Dombrowa 236 fl. 90 denare; 17. Jan. 6 Wagen nach Landshut. 1663 10 Jan. die Weinfuhr aus Ungarn auf Lublau 230 fl. 40 denare. 1664 die Weinfuhr 340 fl. 1665 dto 331 fl. 8 den. 1666 15. Juni 6 Kuffen Wein 2 fl. 60 denare; 25. Aug. nach Breslau 156 fl. 20. Sept. nach Kaschau 52 fl. und auf das Schloss Lublau 44 fl, 76 denare. 1667 27. März

A mindenféle, *Lublóváron* szükségelt élelmi czikkek között a só is nélkülözhetlen volt és nagy szerepet játszott. Annak beszerzéséről szintén a városoknak kellett gondoskodniok. *Gnezda* városa számláiban ugyanis felemlíttetik, hogy a hatóság parancsára 4 szekeret, „Boch" (?) talán Bochnia! kellett küldeni sóért, mi 72 frtba került. Olyanok voltak a viszonyok, a sófuvart tekintve, a többi városokban is.

Már a fentebbiekből is kiviláglik a nagy előny, melyet *Lublóvár* magamagának biztosítani tudott a hatósága alá tartozó városoknál, de voltak oly helységek is, hol a vár mint közvetlen földesúr szerepelt és a megfelelő haszonban is részesült. Ezekhez a helységekhez tartozott *Felső-Ruzsbach* híres ásványvízfürdővel, mely valaha lengyel urak főtalálkozási helye volt; *Hopgarten*, melyet comes Nicolaus et haeres de Lublov már 1315-ben alapitott; *Lubló* város csak 1342-ben Nagy-Lajos király által szabadittatott fel a vár fennhatósága alól; *Új-Lubló* szintén a vár birtokához számíttatott.[1]

8. Ezen, lehet mondani, mellékes jövedelmeken kívül, rendes adóképen ritka nagy hasznot húzott *Lublóvár* a városok adózási kulcsa szerint. Midőn 1412-ben a 13 város elzálogosítva lett Lengyelországnak, a törvényes adó, mely akkor a magyar királynak fizettetett és az elzálogosítási okmány szerint a lengyelnek is fizetendő

10 Kuffen Wein 33 fl.; 27. April ein Wagen nach Ressow 21 fl. 36 den.; 6. Mai 25 Kuffen Wein 72 fl. 48 den.; 28. Aug. 10 Kuffen nach Ressow und 10 nach Dombrowa 67 fl. 30 den.; 26. Nov. 10 Kuffen 28 fl. 1668 unterschiedliche Weinfuhr 44 fl. 1670 17. apr. 22 Fass Wein auf Flösse geführt, auf uns kommen 24 fl."

[1] Századok 1886. 142., 143. — Lublóvár. Weber S.-tól. — Ugyanazon szerzőtől: Geschichte der Stadt Leibitz S. 139. De scultetiis per Hungariam quondam obviis commentatus est. Martinus Schwartner, Budae 1815.

volt, következő részletekből állott. A 13 város fizetett 200 márkát, mely ekképen volt felosztva. Fizetett:

Béla	18	márkát	12	nesziget
Leibitz	33	„	7	„
Ricsdorf	8	„	13	„
Durelsdorf	15	„	16	„
Menhardsdorf	15	„	13	„
Matzdorf	12	„	13	„
Georgenberg	4	„	1	loth
Filck	13	„	1	uierding
Deutschendorf	8	„	5	nesziget
Michaelsdorf	8	„	1	uierding, 1 quinth.
Neudorf	28	„ minusz	4	neszig
Kirchdrauf	22	„ „	5	„
Wallendorf	14	„	3	„

E szerint fizetett az említett 13 város minden évben 200 márka adót.[1] Annyit követelhetett a lengyel is az elzálogosítási okmány értelmében. Tényleg azonban mindenféle czímen tízszeres és húszszoros volt az adó, melyet a lengyel kiméletlenül behajtott a városoktól.

Külön számolási könyvekben találkozunk azon adórészletekkel, melyeket a városok évről-évre olyan czímeken is fizettek, melyek az elzálogosítás előtt ismeretlenek voltak. Érdekesek ezen könyvek jelszavai is, melyek az igazságosság és vallásosság akkori szellemének és lelkületének teljesen megfelelnek. Így a *podolini* számlakönyvek czímén olvassuk: 1660, Bona voluntas Deum ad nos deducit, et nos in eum dirigit. 1661, Benedictus in Aeternum Deus. 1662, Jehova volente levabor. 1665, Nemo omnibus horis cuique placere potest. 1666, Time Dominum et fac quod justum est, et placebis Deo et hominibus. 1659—1672. Ne derelinquas

[1] Egy uierding = 3 neszig (nehézég); egy lóth = 3 neszig; egy neszig = 4 quinthel; egy márk tett 6 forintot, egy forintba számittatott 80 vagy 100 denár magyar vagy lengyel érték szerint.

me in cogitatu maligno Domine, et excellentiam oculorum meorum ne dederis mihi Gnezda városa számolási könyvének czimén pedig ez áll:

Was dir schand vnd schad, das streich,
Vnrechts guets dich nicht vnterzeich,
Nähr dich mit deiner Hand-Arbeit
Schweig was dir im Geheim wird gezeigt.
Quodcunque labore, sine sudore nihil
Honores mutant mores, sed raro in meliores.

Néha igen hazafias hangzású feliratokkal találkozunk p. o. a podolini, a felvett polgárok névsorát tartalmazó könyv czimén:

Mein lieber Sohn das rath ich dir,
Und bitt du wollest folgen mir.
Nichts thue wider dein Vaterland,
Denn solches ist die grösste Schandt,
Die einem folgt bis in das Grab.
Die Lehre von den Alten hab'!

A mi már magát az adót illeti, elég lesz jellemzésül két várost, a legkisebbet és a legnagyobbat annak bebizonyitásául felemlíteni, hogy 10—20-szor annyit fizettek a lengyel, mint a magyar kormányzat alatt.

Ruszkin, mint a XIII város legkisebbike, fizetett 1460-ban:

1. A böjti időre eső adó	200 fl.	—	denár
2. A nona (a 9-ik kéve után)	100[1] „	—	„
3. Gabonapénz	54[2] „	—	„
4. Vámpénz	12 „	60	„

[1] Ámbár a tizedik kévét már a papoknak fizették a városok, Lubomirszky Tivadar lengyel staroszta elrendelte a 9-ik kéve fizetését Lublóra, mely kilenczedet a városok 21000 frtért váltottak be.

[2] A készpénzen kívül gabonát is kellett szállítani a várba, mely szintén néha pénzre is lett beváltva. Béla városa p. o. szállitott a várba 1601-ben: 72 pozsonyi mérő rozsot, 9 p. m. búzát, 36 p. m. árpát. Ilyen arányban adóztak a többi városok is.

5. Beiktatási adomány	26 fl.	—	denár
6. Tavazsi időre eső adó	200 „	—	„
7. Katonafizetésre	27 „	—	„
8. Névnapra	13 „	50	„
9. Vármegyepénz	6 „	—	„
10. Gabonapénz	68 „	10	„
11. Őszi időre eső adó	200 „	24	„
12. Tizedpénz	123 „	—	„
13. Katonai téli ellátás	57 „	—	„
14. Egyenruhára	5 „	20	„
15. Nyolcz hordó borra	10 „	76	„
16. Uradalmi húspénz	31 „	49	„
Összesen	1234 fl.	89	denárt

holott, a mint láttuk, az elzálogosítási okmány értelmében csak 8 márkát és 13 nesziget, tehát körülbelül csak 48 frtot kellett volna fizetnie.

Vegyük már most *Iglót,* mint a legnagyobb várost a XIII város területén és nézzük annak a kiadásait a rendes adókon kivül 1702-ben *Lublóvárra.*

1. Havi pénz katonákra	12 fl.	60	denár
2. Ad rationem Nonae	52 „	25	„
3. Contributio	1 „	98	„
4. 8 hordó bort, melyet senki sem ivott	49 „	50	„
5. Havi pénz katonákra	12 „	60	„
6. Névnapi ajándék a herczegnek	69 „	—	„
7. Hozzá az agió	3 „	80	„
8. A nyári eltartási pénz	129 „	60	„
9. Hozzá az agió	6 „	—	„
10. A puskapor limitatióra	38 „	—	„
11. Contributio	170 „	—	„
12. Fuvar a herczeg részére	45 „	—	„
13. Nona	547 „	75	„
14. Gabonapénz	167 „	28	„
14a. Havi pénz a katonákra	5 „	—	„
15. Egy kierőszakolt ajándék a herczeg számára	125 „	—	„
16. Lublóvár gondozására	14 „	—	„
17. Contributio	90 „	—	„
18. Katonák felszerelése	43 „	20	„
19. A tized	625 „	—	„

20. Contributio várakozás miatt	12 fl.	—	denár
21. Lubomirszky fuvara a bálra	30 „	—	„
22. Újévi ajándék	42 „	—	„
23. A herczeg utazási költségeire	48 „	—	„
24. Hámorpénz	100 „	—	„
25. Pót-contributio	48 „	—	„
26. Agio	3 „	—	„
27. Biróinstallatiora Lublóváron	75 „	—	„
28. Herczeg kollendája	32 „	—	„
29. Kir. adó — census regius	625 „	—	„
Összesen . .	3212 fl.	96	denár.

Az elzálogosítási okmány értelmében azonban csak 28 márkára, minus 4 neszigre, tehát csak 168 frtra volt kötelezve Igló városa.

De a *lublói* helytartók egészen rendkívüli és szokatlan adót is róttak a városokra. *Lubomirszky Tódor Szilárd*, ki mindig mulatni akart és mindig pénzszükségben volt, 1702-ben, kormányzása kezdetén, a városokban mindenütt nagy örömmel és a tisztelet sokféle jeleivel őszintén fogadtatott; de csakhamar nagy zsarolónak bizonyult be. Már a következő 1703-ik év *június* hó 27-én összehivta az összes birákat *Szepes-Váraljára* és a városoktól a *nonát*, azaz a mezei termények 9-ik részét követelte. A birák, hivatkozván kiváltságaikra, tiltakoztak az olyan hallatlan és igazságtalan nagy követelés ellen. *Lubomirszky* nem nyugodott, hanem már *augusztus* 2-ikán új gyűlést hívott össze *Szepesszombatba* és csakugyan sikerült neki követelését keresztül vinnie, azon fenyegetéssel, hogy a ki tovább ellenzi az új adót, az 100 aranyat fizet és a vártoronyba záratik. Még örültek a városok, hogy 1704-ik évi *augusztus* 8-ikán oly egyezményt köthettek a *lublói* várban, mely szerint a termények helyett 21.000 frttal megelégedett a helytartó, mely összeg két egyenlő részletben *augusz-*

tus 15-ikén és karácsony második ünnepén volt lefizetendő.[1]

Rossz termés alkalmából a tized birtokában levő lelkészek sújtattak leginkább. 1569-ben p. o. *Maczejovszky Miklós lublói* várkapitány összes lovait a XIII városi lelkészek nyakára küldte, hogy azokat 5 hónapon át zabbal, szénával és szalmával lássák el; ráadásul a lovakra felügyelő szolgákat is kellett kitartaniok a mondott időn át.

A legnagyobb összegeket követelték *Lublóvárban* a „Pobor" nevű lengyel adó czimén a városi lelkészektől és biráktól olykor 500 aranyban, máskor, mint p. o. 1716-ban, 6000 frtnyi összegben. Még kevés évvel a visszakebelezés előtt fizettek a városi lelkészek 150 mérő rozsot, 50 mérő búzát, 200 mérő árpát és 200 mérő zabot. A lenadót legelőször 1578-ban hozták be úgy, hogy az esperesnek magának 6 font tiszta lent — 6 klober — kellett beküldenie a várba. A többi lelkészek aránylag kevesebbet fizettek.

A városok is rendesen minden évben szállítottak terményeket Lublóvárra, így p. o. Béla 1601-ben szállitott 72 köböl rozsot, 9 köböl búzát és 36 köböl árpát.

[1] Lubomirszki jelleme és iránya ismertetéséül itt csak két esetre akarok hivatkozni: Gyakran mulatságokat rendezett, hol valamely városban, vagy szabadban is; a városi birák és más előkelő urak és hölgyek lettek meghíva. Vigan folyt a mulatság! De mikor fizetésre került a dolog, Lubomirszky a rendező már eltűnt volt és a városoknak kellett fizetniök. Női erényekben kiváló nejétől elválni akarván, azt igérte, hogy a XVI szepesi városok mindegyikében szép Mária-oszlopot fog építeni. Elválván feleségétől, épitett is szobrokat, de a városoknak kellett minden felmerülő költséget megfizetni; és mai napig ezen szobrok jó karban tartásáról a városok gondoskodnak.

Wagner K. Anal. Scep. II. 11. — Ruszkin vár. lev. tára. — Münnich Sándor, Igló vár tört. 283., 293. — Szep. emlékkönyv 1888 Szepes-Váralján.

Ezen egyenes adóösszegeken kívül sok mindenféle más czímen is kénytelenek voltak fizetni a városok. A várdragonyosokat ők tartották fel kizárólagosan.

E katonákra fizettek p. o. 1734-ben:

	Ellátási díj		Díjazás		Új díjazás		Zab	Szecska	Széna-csomó
	fl.	d.	fl.	d.	fl.	d.	p.mérő	p.mérő	
Szepes-Szombat	22	54	37	50	40	—	23	23	138
Felka	72	90	42	—	42	—	26	26	140
Poprád . . .	60	42	42	—	42	—	26	26	140
Matheócz . .	51	36	36	—	51	—	23	23	130
Sztrázsa . .	54	92	30	—	34	—	30	20	116
Összesen .	361	36	187	50	209	—	128	118	764

1734-ben fizetett ugyanazon 5 város egyenkint még 25 frtot az egyenruha elkészítése czéljából.

Ugyanezekre a dragonyosokra fizettek:

	1753-ban		1754-ben	
	fl.	d.	fl.	d.
Strázsa	27	15	33	—
Szepes-Szombat	29	—	33	—
Poprád	30	—	34	—
Felka	30	—	33	—
Matheócz	28	15	31	—
Összesen . .	144	30	164	—

Aránylag az elzálogosított városok mindegyike viselte ezen terhet.

9. Nem csekély jövedelmi forrást talált *Lublóvár* azon viszonyban, mely szerint a városok katonaállitási kötelezettségüket pénzért megválthatták. Így fizetett *Lubló*, *Gnezda* és *Podolin* város 30, a várra állitandó gyalogosért

300 tallért *Lubomirszky Sztaniszló Heraclius* lengyel helytartónak 1676-ban[1] és minden következő évben, míg tart a hadkötelezettség.

Így az újonczozási viszonyból pénzt is, de elég embert is szedett a lengyel. 1704-ben p. o. állitottak *Leibitz* 120, *Béla* 150, *Ménhárd* 50, *Durand* 50, *Ruszkin* 50, *Igló* 180, *Olaszi* 70, *Felka* 120, *Poprád* 120, *Matheócz* 60, *Szepes-Szombat* 100, *Sztrázsa* 54, *Váralja* 150, összesen tehát 1270 embert, ámbár csak a mult évben kapták *Rákóczy* tábornokától, *Bercsényitől*, azon szabadalmat, hogy tekintve a nagy áldozatokat, melyeket már eddigelé hoztak, ezentúl minden hadi és katonai sarcztól mentve legyenek.

Ezek az állapotok mindinkább tűrhetetlenekké válván, az elzálogositott városok *Marci Jakab*, *Krausz Márton* és *Ivai János* birákból álló küldöttséget menesztettek II. *Ágost* lengyel királyhoz 1711-ben és elnyomott

[1] Stanislaus Heraclius Sacri Romani imperii Princeps Comes in Wisnice et Jaroslaw Lubomirszki supremus Regni Poloniae Marschallus primusque statutus Minister Capitaneus scepusiensis.

Universo et Singulis quorum interest, presertim vero Magnifico Dno Arcis Lubloviensis et scep. Vicecapitaneo Nostro, tum circumspectis Judicibus, Magistratui, universaeque communitati oppidorum Lubownia Podolinice et Gniezda vulgo dictorum ad notitiam deducimus. Quum Nobis supplicatum est a supra nominatis tribus oppidis quatenus ab expeditione triginta peditum Ungarorum ad servitia Aulae Nostrae mittendorum possint esse libera, offeruntque in recompensam eorum peditum ad fiscum Nostrum Trecentos Talleros singulis annis solvendos. Annuimus petitioni ipsorum, constituimusque, ut vicinoque anno ab hinc incipiendo ab anno Futuro Millesimo sexcentesimo septuagesimo septimo praenominata tria Oppida Trecentos Talleros realiter et effectu ad fiscum Nostrum loco mittendum triginta peditum solvant et enumerent. Qua in re voluntatem Nostram declarando praesentibus literis easdem manu nostra et sigillo communiri jussimus. Datum Varsaviae die 23. in Decembris 1676. Lubomirius. (L. S.)

szabadságuk visszaállítását kérelmezték. *Lubomirszky Tódor* helytartó azonban neszét vevén a kiküldetésnek, a küldöttség tagjait elfogatta és a várba becsukatta. A király értesülvén ezen tettéről, rosszalja ugyan ezen méltatlan és önkényes eljárást, de különben minden a régiben maradt. Néha a városok lakói egészen kimerültek a roppant nagy terhek alatt, 1716-ik évi május 18-ikán *Késmárk* városától kiállitott bizonyitványt kaptak a városok, mely hajmeresztő tényeket említ; e szerint a többiek között a XIII város az 1714—1716-iki háborús években csak készpénzben 181,000 frtot, akkor roppant összeget fizetett a katonaságnak, melyet élelemmel is ellátott. A városok a szükséges pénz előkeritésére elzálogositották borházaikat, a tizedet, malmaikat, rétjeiket és földjeiket. A magánosok gyakran ruháikat is kénytelenek voltak eladni, fizetésképtelenség esetében börtönbe vettettek, vagy halálra kinoztattak.[1]

10. Ajándékok. Nem megvetendő jövedelmi forrást képeztek még *Lublóvárban* az ajándékok. Ha városokban tisztviselők lettek megválasztva, azok bemutatása és megerősítése *Lublóvárban* ajándékok kiséretében történt. *Lubló* fizetett ezen a czimen 1626-ban 137 frtot és 21 denárt. Ily confirmatióért fizetett *Podolin* 1661-ben 23 frtot. Még 1732-ben is találunk példát, melyből kitűnik, hogy a választás után az összes várnép *Lublón* megajándékoztatott.[2]

[1] Szep. emlékkönyv 1888. Váralja 453. l. Weber, Béla város tört. l. 210. A többi városok levéltárai.

[2] Lásd a városi számlákat: „1732 bei der Installation dem H. Gubernator 4, seinem Lakaj 1, seinem Kammerherrn 1 fl.; seinem Hajduken 10, seinem Koch 10, seinem Küchenjungen 10, der Küchenmagd 4, dem Pfeifer 12 Polturaken; Polturak = $1^1/_2$ kr.; dem Stückmeister 1 fl. 2 P., dem Heerpauckerampt und dem Knaben auf dem Thurme 1 fl., dem ehrwürdigen Capelane 1 fl. 12 P., dem

A határlevelek vagy szabadalmak megerősítése avagy megújítása óriási nagy összegekbe került. Hogy *Gnezda* 1671-ben szabadalmait a lublói hídvám tekintetében megerősíthesse, fizetett ajándékképen 441 magyar forintot és 32 denárt, mi lengyel pénzben 1490 frtot és 32 denárt tett. A földmivelési munkálatok rendezése czéljából fizetett e város szintén 1350 frtnyi ajándékot a várnépnek a starosztától kezdve az utolsó dobosig.

A szepesi németeknek V. *István* királytól 1271-ben származott szabadalmában kötelességökké tétetik, hogy a királyt és népét szivesen fogadják és a szükségesekkel ellássák, valahányszor köztük időzni fog. A mi a magyar királynak jutott, azt a lengyel helytartó a maga részére is fokozott mérvben megkivánta és egy kissé szemtelen módon igénybe vette, az utolsó foghagymáig előírván a városoknak, hogy mit kötelesek konyhájába szállitani. E tekintetben a városok grófja, *Grienblath Lajos*, 1734. márczius 8-ikán a következő rendeletet bocsátja ki a városok részére: „Da seine Durchlaucht ankommt, sollen sich die Richter fertig halten mit Indianen, Gänsen, Anten, Capaunen; gut füttern und mästen, den dürres Zeug ist keineswegs anständig, auch frische Putter, genugsames Heu und Haber muss vorgesorgt werden. Der Georgenberger Richter soll sich auch mit Schnecken providiren. Auch für etlich 100 Pferde, die mitkommen, soll gesorgt werden.“ Egy második levélben

Organisten 6 P., dem Wachtmeister 1 fl. 6 P., dem Wachtmeister Ampt 5 P., 2 Korporalen 1 fl. 3 P., der wylligen Wach 16, der ersten Schildwach 10, der niedersten Schildwach 2 P., den Tamburen 2 P., dem Froh-Jungen 1 P., auf die Arrestanten 3 P., dem H. Schlossschreiber 2 fl., seiner Frau 1 fl., seiner Köchin 4, seiner Magd 3 P., der Kinderwärterin 2 P., dem Har c... Weib 6 P., dem Struss 3 P., dem Schlossknecht 3 P. — Podolin város története, irta Weber S. Budapest 1891. l. 15—16.

ugyanazon évi márczius 18-ikáról már említi, hogy a herczeg már 2 nap óta *Iglón* időzik és így folytatja: „da aber *Iglo* allein nicht proviantiren kann, werden die Städte ersucht, in obigen Artikeln für die Küche zu sorgen. Um gewisse Baarauslagen zu bestreiten für den Hof, der abwechselnd in Leutschau und in Igló sich aufhalten soll, contribuiren Georgenberg 100, Fölk 125, Poprad 130, Michelsdorff 100 und Matheocz 110, zusammen 565 fl.“

Az Iglóra hetenkint szállítandó élelmi szerek felosztása 1734-ik évi április 19-én történt. E szerint minden város hetenkint szállitott *Iglóra* a lengyel *Lubomirszky* helytartó részére. (Táblázatot lásd a 72. oldalon.)

Ilyen arányban a többi város is szállitott élelmi czikkeket *Iglóra* a lengyel staroszta és népe számára.

Július 30-dikán megváltoztatott az étlap és kellett minden városnak hetenkint küldeni: 1 pulykát, 2 vén és három fiatal tyúkot, 1 vad madarat, 4 itcze vajat, 2 kacsát, 50 tojást, 40 vörös foghagymát, 30 gyökér péterzselmet, 15 pisztrángot, 6 pozsonyi mérő zabot és ugyanannyi szecskát, 24 csomó szénát és 2 csomó szalmát.[1]

Ily arányban még többször megváltozott az étlap és e szerint a szállitások másneműekké lettek, míg végre elköltözött a staroszta *Lublóvárra*, minek legjobban örültek a szállító városok és a gondozó birák, kik felelősök voltak a szállitások helyes voltáért.

Mindezekből látjuk, hogy az elzálogositott városok bevételüknek majdnem kétszeresét emésztette fel a mindenféle adó, mely a mai viszonyokhoz arányitva, roppant nagy összegre rúgott. Az elzálogositás egész ideje alatt 1412-től 1772-ig, tehát 360 év alatt p. o. *Igló* 6 millió forintnál többet adózott a lengyelnek, mi az

[1] Szepes-szombati levéltár: Kiadások.

	Rüben u. Hafer	Heu Bund	Kübel Hexel	Stroh Bund	Alte Hühner	Junge Hühner	Kapaunen	Tauben	Hasen	Vögel	Lamm	Halbe Puter	Eier	Zwiefel	Petersielin-Wurzel	Krebs	Forelen	Holzgeld		Fleischgeld	
																		fl.	d.	fl.	d.
Georgenberg .	6	24	6	1	—	—	1	—	1	1	—	2	40	20	20	—	8	1	50	1	20
Poprad . . .	7	28	7	2	—	2	1	2	—	1	—	2	50	30	20	—	10	1	60	1	30
Fölk	7	28	7	2	—	2	1	2	—	1	—	2	50	30	20	—	10	1	60	1	40
Matzdorf . .	6	24	6	1	2	—	—	2	—	—	1	2	40	20	15	30	—	1	50	1	50
Michelsdorf .	5	20	5	1	2	—	—	2	—	—	1	2	30	15	15	30	—	1	40	1	17
Összesen .	31	124	31	7	4	4	3	8	1	3	2	10	210	115	90	60	28	7	60	6	57

árakat a különböző századokban a mai pénzviszonyokhoz viszonyítva 54 millió forintnál többet tesz, úgy hogy mind a 13 város ez idő alatt legalább 500 milliót fizetett, holott az elzálogosítási összeg egyszer-mindenkorra csak körülbelül 100,000 frtot tett, melyet *Zsigmond* király *Nedeczváron* 1412-ben felvett. Jobb, jövedelmezőbb üzletet még nem csinált senki e világon, mint a lengyel ezekkel a városokkal, eltekintve a rossz bánásmód-, elnyomatástól és kegyetlenkedéstől, melynek minduntalan ki voltak téve a szegények az idegen uralom alatt. A bekebelezés alkalmából a 13 városhoz még csatoltatott *Lubló*, *Gnezda* és *Podolin*, mely városok a *XVI* városi kerületet képezték, melynek összes évi adója 3075 aranyban, mint királyi adóban, 875 aranyban, mint nonában vagy kilenczedben és 17,220, összesen 36,970 rhénusi forintban, mint közönséges adóban alapíttatott meg, tehát oly csekély összegekben, milyet néha egy várostól követelt a lengyel kormány.[1]

Kérdés még, mi tartotta fel a városokat évszázadokon át tartó nyomás, zsarolás és igazságtalanság terhe alatt, hogy össze nem roskadtak és teljesen meg nem semmisültek? A lelkiismeretes munka, a kitartás, a takarékosság, az egyszerű életmód, az ethikai vallásos irány, valamint a jobb sorsba vetett reményhorgony, — ezek voltak a varázserővel bíró tényezők, melyek a lankadókat buzdították, a gyengéket erősitették, lehet mondani, a félholtakat új életre feltámasztották.

Miképen a vándor hosszú zivataros út után jól érzi magát, ha biztos, kedves otthonát megint eléri, oly jól érezhették magukat a városok is, midőn 360 évi idegen, kemény, néha embertelen uralom után ismét

[1] Igló vár. tört. l. 355.

Zips. Gesch. Bilder l. 42. Statut der Reincorporation von 9. Sept. 1774.

hazatérhettek és leborulhattak a közös anya, Magyarország keblére!

A bekebelezés ünnepén *Iglón* elmondott pohárköszöntő egész Magyarország szivében élénk viszhangra talált, midőn mondatott:

VIVat MarIa TheresIa, qVae fecit hoDIe IsthäC soLatIa 1772.

Vota HVngarIä ComMpLeta CernVtVr hoDIe 1772.

Éljen Mária Theresia, ki nekünk ma okozta ezen vigaszt, Magyarország óhajai ma tekintetnek teljesítve.

Mi pedig szintén büszkéknek és boldogoknak érezzük magunkat, hogy itthon hazánk polgárai lehetünk, hol bölcsőnk ringott, hol a törvények oltalma alatt állunk, hol életfeladatunkat nyugodtan teljesítjük és hol majdan sírunk dombjának is helye lesz. Kölcseyvel elmondhatjuk: „E szóban, haza, foglaltatik az emberi szeretet és óhajtás tárgyainak egész öszszessége. Oltár, atyáid által Istennek építve; ház, hol az élet örömeit ízleléd; föld, melynek gyümölcse feltáplált; szülőid, hitvesed, gyermekeid, barátid, rokonaid, polgártársaid egytől végig csak kiegészítő részei annak.

Hass, alkoss, gyarapíts és a haza fényre derül.“[1]

Honfi szived szent porából
Ha van nehány gyöngyszemecskéd,
Úgy százszor, ezerszer kérlek,
Azt csak a hazában hintsd szét.

S majd meglátod, mi virágzik
A föld tavaszánál szebben?
Honszerelem újulása
A honfeledő szivekben?[2]

[1] Kölcsey, Paraenesis.
[2] Mindszenty Gedeon, Kikeletkor.

A RABLÓK TÖRTÉNETÉHEZ A SZEPESSÉGEN, TEKINTETTEL A SZOMSZÉD VÁRMEGYÉKRE.

A rablók különösen a 16—17. században oly szervezett, hatalmas társulatokat képeztek, hogy azokkal mindenki, különösen az utazók, számolni kénytelenek voltak. Hogy miképen szervezkedtek a Szepességen, milyen cselhez, vagy erőszakhoz folyamodtak, milyen sikert arattak, hogy lettek visszaszorítva és büntetve, mindezeket összefoglaljuk a következő nézpontok alatt: I. Hol tartózkodtak a rablók? — II. A rablók támadásai. — III. Várak mint rablófészkek. — IV. Háborúskodásokból kifolyó rablások. — V. Védekezések a rablók ellen. — VI. A halálbüntetések törvényes alapja. — VII. Az ítéleteket végrehajtása.

I. Hol tartózkodtak a rablók?

A rosz oly régi, mint az emberiség maga. Mióta az emberi társaság a közmivelődés útján vagyonra, mint a jólét első feltételére, szert tenni iparkodott, azóta mindig találkoztak olyanok, kik a vagyonelidegenítést, a lopást, a rablást czélul tűzték ki maguk elé. A rablók már a legrégibb időkben kezdettek szerepelni s így alkalmat adnak a történeti megfigyelésekre. Csak az a kérdés, lehet-e szó a rablók történetéről? miután viselt dolgaik rendesen kerülik a napfényt, és a titokszerű jelleget viselik magukon. De ha *Roskoff* a még titokszerűbb ördögnek történetét megírhatta, [1] én is lehetek azon helyzetben, hogy a rablók sokkal nyilvánosabb

[1] *Roskoff*. Geschichte des Teufels, 2 Bände.

és kézzelfoghatóbb garázdálkodásaira világosságot vessek, rámutatván történetileg és okmányilag bebizonyult ténykedéseikre és sorsuk alakulására, főként a *Szepesség* területén.

Ha rablókról beszélünk, rendesen egyes emberekre gondolunk, kik itt-ott az úton leselkednek, az utast megrohanják, vagyonát, sőt életét is veszélyeztetik. A rablás fénykorában azonban sokkal nagyobb hatalmat és jelentőséget képeztek a rablók. Nagy csoportokban léptek fel, egyes átjárókat megszállva tartottak, úgy hogy az utasoknak ezen körülménynyel előreláthatólag számolniok kellett.

A *Szepességből Sárosmegyébe „Purtzelgrund"*-nak nevezett átjáró rendesen rablók által volt megszállva, kik nem csekély borzalomnak okai voltak ezen a vidéken. Ha valaki Gömörbe akart átmenni, útja a *Gerawa*-hegylánczon vezetett át, hol szintén rablók rejtőzködtek. *Liptóba* a *Hochwald* sűrű erdőn keresztül kellett menni, hol a közmondásos *Jánoschik* uralkodott az ő bandájával, ki a vágvölgyi *Tyerhova* faluban született és egész *Zsolnáig* nyugtalanitotta a vidéket.[1] A szepesi *Magura* is veszélyeztetve volt a rablók által. A *Galicziába* utazók rendesen három különféle utat választhattak maguknak, vagy a *Tátra Kopahágóján* át, hol egy *Galeida* nevű, veszedelmes rabló tartózkodott, vagy *Haligóczon* át, hol a híres cseppkőbarlangok képezték a rablók rejtekhelyeit, vagy *Dunavecz-Nedecz*-vár mellett, mely maga is gyakran volt, a mint látni fogjuk, a rablók kezében.[2]

Galeida — vulgó Ruszniak — a javorinai rézaknákban — a Keleti-Tátra javorinai birtoka — házikóval

[1] Kárpátegyesületi évkönyv 24. k. 1897. l. 8.

[2] *Christian Genersich*, Merkwürdigkeiten der Stadt Késmark, Kaschau 1804. I. 540.

rendelkezett; nyáron át két testvérével együtt üzte rablókalandjait, télben *Jurgov* községben mészáros volt. Abban az időben egy *Berzeviczy*-féle major állott a mostani *Matlárháza* fürdőhely közelében a kőpatak mellett, hol *Laczus Mihály* volt a gazda, ki állatorvos hirében állott és kinek szép felesége Galeida rabló szeretője volt. A rabló szerelem dolgában, úgy látszik, nem fösvénykedett, mert nemcsak Laczus felesége, de szolgálója, *Pitonyák Teréz* is dicsekedhetett vonzalmával.

1852-ben *Mihály* napján Laczus majorjában nevenapját ünnepelvén sógorát, Galeidát is meghívta a mulatságra. Miután kicsapongó jókedvében Galeida a figyelmet magára vonta, Laczus unokatestvére és pásztora *Laczus János* elment a közellakó *Mischling Ádám* erdőcsőszhöz és elárulta neki, hogy Galeida híres rabló itt van a Laczus majorjában csaknem teljesen elázva. A sárosi Mischling megtöltötte fegyverét és az ablakon át rálőtt a rablóra. A halállal küzdő rablót azután Laczus János fejszecsapással leteritette. A rabló e szavakkal mult ki: „János, János, így hálálod meg a jót, melyet veled tettem“! A csősz és a pásztor, a biróságtól kihallgatva, szabadlábra bocsáttattak. Egynehány évvel később azonban Laczus János pásztor a Spóner-féle uradalom egy Fujdák nevű béresétől agyonüttetett, ki azután várfogságra lett elitélve. Laczus Mihály majoros oly gazdag volt a néphagyomány szerint, hogy leányainak ládáit huszasokkal bélelte ki, midőn azok Izsákfalvára férjhez mentek. Az utólsó rablót, *Dudasch Györgyöt*, szintén akkortájt fogták meg, és mint lengyel embert *Késmárkon* és *Bélán* át *Galicziába* vitték.

Oly állandóan tartózkodtak a rablók egy-egy helyen, hogy egyes helyek a rablók nevéről neveztettek el. *Havran* rablóról neveztetett a *Havran*-hegy a *Tátrá*ban a *Javorinai* utat jelezvén. *Axamith*, cseh husszita

rabló adta nevét *Axamithka* barlangnak *Haligócz* közelében, mely a rablások gyakori tanuja volt. A „*Räuberblösschen*“, rablótisztás Leibitz erdejében, „*Räuberei*“, a raboltatás *Fehértóvíz* völgyében, mind olyan kifejezések, melyek a rablók gyakori ott tartózkodása folytán keletkeztek.

Az utazó közönség rendesen ismervén a rablók ezen tartózkodási helyeit, vagy felfegyverkezett, ha elég erősnek hitte magát és visszaverte a netaláni támadást, vagy ha gyengébbnek gondolta állását, alkudozásba bocsátkozott az utonállókkal, kik kisebb-nagyobb pénzösszegért nemcsak szabadon bocsátották az utazókat, de még fegyveres oltalmat is igértek nekik más megtámadások ellenében.

II. A rablók támadásai.

Különösen a XVI—XVIII század háborúi folytán nagyon elvadultak az erkölcsök, s ezen körülmény miatt napirenden voltak a rablótámadások egyesek vagyona és élete ellen. 1645-ben *Groó János Szepes-Váraljáról Rozsnyóra* utazott. A *Gölnicz* folyó mellett sűrű erdőben megtámadták a rablók. Lóháton s jól felfegyverkezve lévén egy rablót lelőtt, a másiknak a karját levágta. Azonban mindkét kezén megsebesülvén, lovát nem tudta kormányozni, mely vele a *Gölnitz* folyóba bukott. Itt megfogták a rablók és saját gyöngyházkésével keresztül metszették torkát. A megszökött lovat *Mariássy* megfogta, ki vadászaton volt. A nyeregben talált 300 tallért a halott *Agnetta* nevű özvegyének adták vissza. 1706-ban *Buchholtz György* lelkész, szepes-szombati lakos, apósával, *Stephani Gáspárral*, *Lőcsére* lisztet vitt, hogy annak árán leányát kiházasít-

hassa. *Hozeletzen*, egy *Poprád* melleti faluban, *Noviszedlak Widernitzky Mátyás* és *Lakatos* megrohanták *Stephanit* s egy csűrbe czipelték, hol fejét a polyvába dugták és testét 2 órától 8 óráig ütöttékverték, hogy tőle pénzt préseljenek ki. Miután pénz nem volt nála, 30 köbölnyi lisztjétől megfosztották, melynek értéke 60 forint volt. A szerencsétlen *Stephani* aztán *Nagy-Lomniczra Buchholtz* házába vitetett, hol sérülései következtében 1706-ik évi szept. 19-én meghalt. 1710-ben a kuruczok a *Murányi várból Lucsivnára*, utólsó helység a *Szepességen Liptó* felé érkeztek, mely akkor még *Késmárk* város birtokához tartozott. Oda menekült a pestis elől az öreg *Benczúr*, *Mauksch Tóbiás* és *Cornides* vejeivel együtt. A kuruczok fogságba ejtették mind a hármójukat és *Murányra* vitték, honnan csak akkor szabadulhattak ki, midőn a törökmódra kivetett váltságdíj 100 tallérban ki lett fizetve. *Rhenisch Zsigmond* késmárki ember a *Rehbergen* át 1731-ben *Lőcsére* ment, hol a rablók agyonlőtték és kifosztották. Ugyanazon a hegyen márczius 2-án 1751-ben véres dráma játszódott le. Egy 22 éves tűmester a *kereszturi* vásárról jövén, kisérő társától hátulról 2 golyóval és seréttel orozva agyonlövetett; gyűrűjétől, órájától és pénzétől, mely 16 aranyból és 100 forintból állott, kifosztatott. A rablóra, *Deme Wolfgangra*, ráismertek és *Kassán* kivégezték, — ámbár Kievben — született. Az 1847—1848-ik évi események is kedveztek a rablók garázdálkodásainak. 1847. szept. 13. *Duchon Sándor Szepes-Béla* közelében *Zsdjár* falu korcsmájában megcsipett egy rablót, de midőn azzal a földön birkózott, a másik belépő rabló által hátba lövetett, minek folytán meg is halt, a rablók pedig elillantak. Az utolsó szepesi rabló *Bus*, vagy *Mathcsekel* még egynehány év előtt kirabolt egyeseket. Többször megszökött a börtön-

ből, melyben végre meg is halt, élethossziglan lévén elítélve.[1]

De a rablók nemcsak egyeseket támadtak meg, és fosztottak ki, hanem általok egész családok is veszélyeztetve voltak. *A Koscielisko*-völgyben — mely a *Magas-Tátra* déli oldalát a nyugatival összeköti — egy

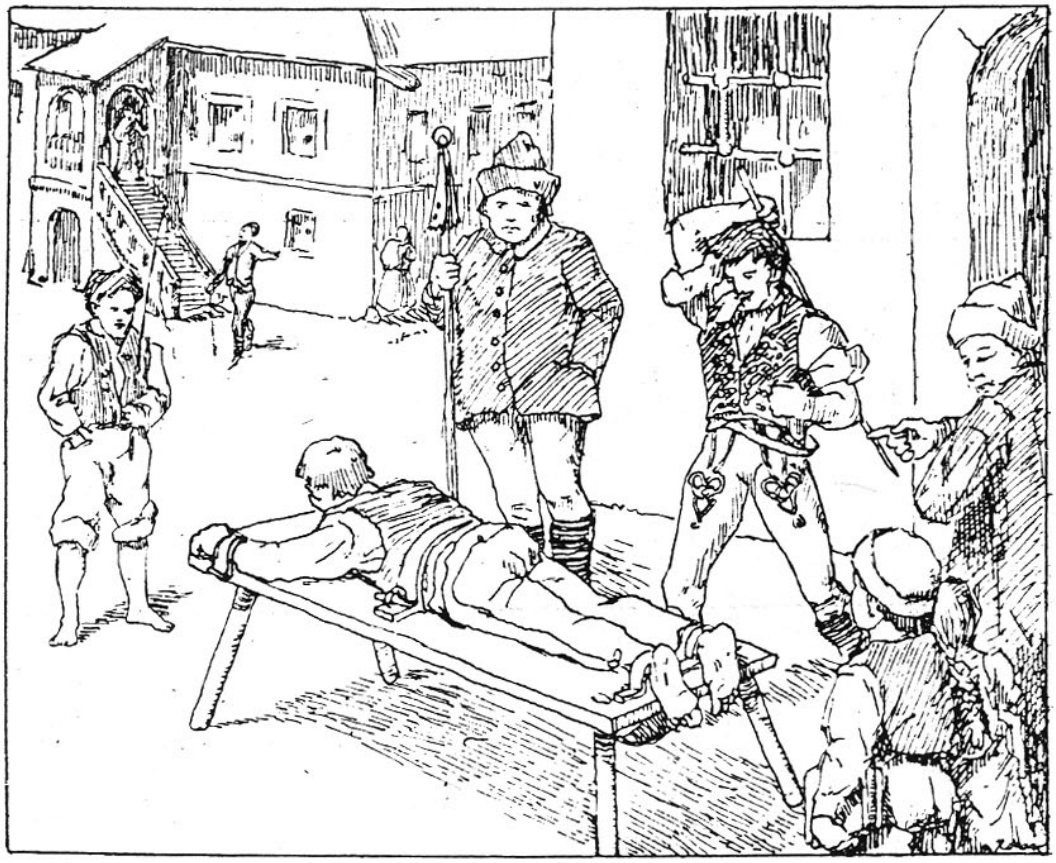

Deres.

vashámor állott, melynek lakói közül — 1805-ik év nyarán *Klein Ferencz* gondnok távollévén — csak két asszony, egy kisasszony és egy hat éves leányka voltak otthon. E társaságot egyszerre csak megtámadták a házba betört rablók és életveszélyes fenyegetődzés közben min-

[1] *Georg Buchholtz*: Geschlechts-Register 1645. S. 18., 1706., 1710., 1751 éveit. Schulchronik von Leibitz 1731.

dent átkutattak, sőt még a hölgyek ruháit is megvizsgálták, hogy pénzhez jussanak. Azután ételt és italt követeltek s jól lakmározván, elővették a dudát és nem törődve a halálra ijedt hölgyek lelkiállapotával, tánczra perdültek. Nemsokára két juhot hozattak be az udvarra, a hol ezeket tejben-vajban megfőzték. Az így elkészitett ételből mindenkinek, tehát a nőket sem véve ki, ennie kellett. Erre ismét közösen tánczoltak, játszottak, lövöldöztek és egyéb módon duhajkodtak. A tivornya után mindnyájan kivonultak a *Polana Virara*, a hova hat puttony tejet vitetett ki a rablófőnök, a kinek parancsára a rablók még az épületbe is lőttek. Csak este hat órakor eresztették haza a hölgyeket. Az ijedtség következményei nem maradtak ki. Mind a két asszony megbetegedett, az egyik meg is halt. Ugyan azon év aug. 19-én a gondnok háza ellen második támadás történt. — A rablók most is ételt és italt követeltek és mint az őrültek, úgy tomboltak az egész házban. A duhajkodásban kifáradván, elaludtak a két őrálló kivételével. A gondnok *Klein* puskával és pisztolylyal felfegyverkezvén leakarta lőni a betörőket, csak anyja kérelmére változtatta meg szándékát. Az erőszaknak engedve kényszerült a rablóknak még jó erkölcsi bizonyitványt is kiállitani, de egyúttal tüstént értesitette a történtekről a *neumarkti* biróságot, a mely e tárgyból folyólag számára a következő bizonyitványt állitotta ki:

„Ex offo in criminalibus. Quod dominus Klein inspector metallurgus Koscieliensis de agressione per 5 praedones im mense aug. 1805 eidem illata ad hujatem Praefecturam notitiam dederit, adeoque per id non solum se virum omni laude dignissimum comprobaverit, verum etiam autem apprehendandorum ex his 5 duorum praedonum dederit occasionem, qui in mense septembri 1805 inquisiti, judicaliter recognoverunt eundem Domi-

num Klein per eosdem ad dictanda falsa ipsis inservicatia attestata, minis coactum fuisse, hisce officiosa pro futura ejusdem ne fors necessaria legitimatione sit contestatio. Datum in jurisdictione mixta politica-criminali Neuforensi, Neufori die 20 Nov. 1805, Andreas Grotovszky, judex civil-polit. [1]

Hasonló megtámadtatásoknak voltak még kitétetve a rablók részéről *Klein* és családja 1809 július 28-án, éjjel 11—12 óra között.[2]

A papok és szerzetesek a XVII—XVIII-ik században mindenütt nagy tekintélyben állottak, mindazonáltal ők sem lettek megkimélve a rablók támadásaitól. *Buchholtz Simon* várlelkész volt *Széchy György* alatt a *murányi* várban. Miután azonban ott Széchy saját inasától 1625-ben aug. utolsó napjáról szept. elsejére virradó éjjel megöletett és *Wesselényi Ferencz* a szép *Széchy Mária* férje került a várba, — *Buchholtz* várlelkész elbocsáttatván, *Kapronczán* — Koprownicza, Kupferling, *Sárosmegyében* — 1626-ban tót ev. lelkésznek választatott, hol 1645-ig békében és áldással működött. De az akkor pusztító pestis minden családtagját elrabolta, úgy hogy csak ő maga lakta házát. — Ugyanazon év egyik vasárnapján templomba menés közben dudásokat vett észre köztük a hírherdt *Bajusz* rablót, ki a köz-

[1] „Hivatalból büntető ügyben. Hogy Klein Ferencz gondnok Koscieliskón, azon megtámadásról, a melyet 1805. augusztus hóban öt rabló ellene intézett, a följelentést megtette, miáltal ő nemcsak dicséretes embernek bebizonyult, hanem az az öt rabló közül kettőnek az elfogadtására alkalmat is nyujtott, a kik vallatva, beismerték, hogy ugyanazt a Klein urat hamis bizonyítványok kiállítására fenyegetéssel kényszerítették, a miről ezennel e hivatalos és a jövendőben az ő igazolására szükséges bizonyítvány kiállíttatott. Kelt Neumarkton a büntető biróságnál 1805. nov. 20. Grotovszky Endre, biró."

[2] Kárpátegyesületi évkönyv XXIV. k. 1897. 33. l. . .

ség nyugalmát és a vasárnapi békét megzavarta. Azért meghagyta a birónak, hogy kalodába ültesse a zavargókat. A község azonban félvén a rabló bosszújától, kérte a papot, hogy őt szabad lábra bocsássa, mi meg is történt; sőt a jóhiszemű lelki atya még sörrel, sajttal és kenyérrel is megvendégelé a zavargókat, kimentvén magát, hogy a letartóztatás csak tévedésen alapult. Éjfélkor *Bajusz* társaival megrohanta a paplakot; miután az ajtókat ki nem nyithatták, a padlást törték fel és úgy ereszkedtek le a szobába, hol az álmából felébredt 112 éves agg lelkészt addig ütötték-verték, míg lelkét ki nem adta. Csak későn, másnap vették észre a hívek, hogy a lelkésznek nyoma nincsen. A szobába behatolván, borzalommal látták az agyonütött lelkészt és a

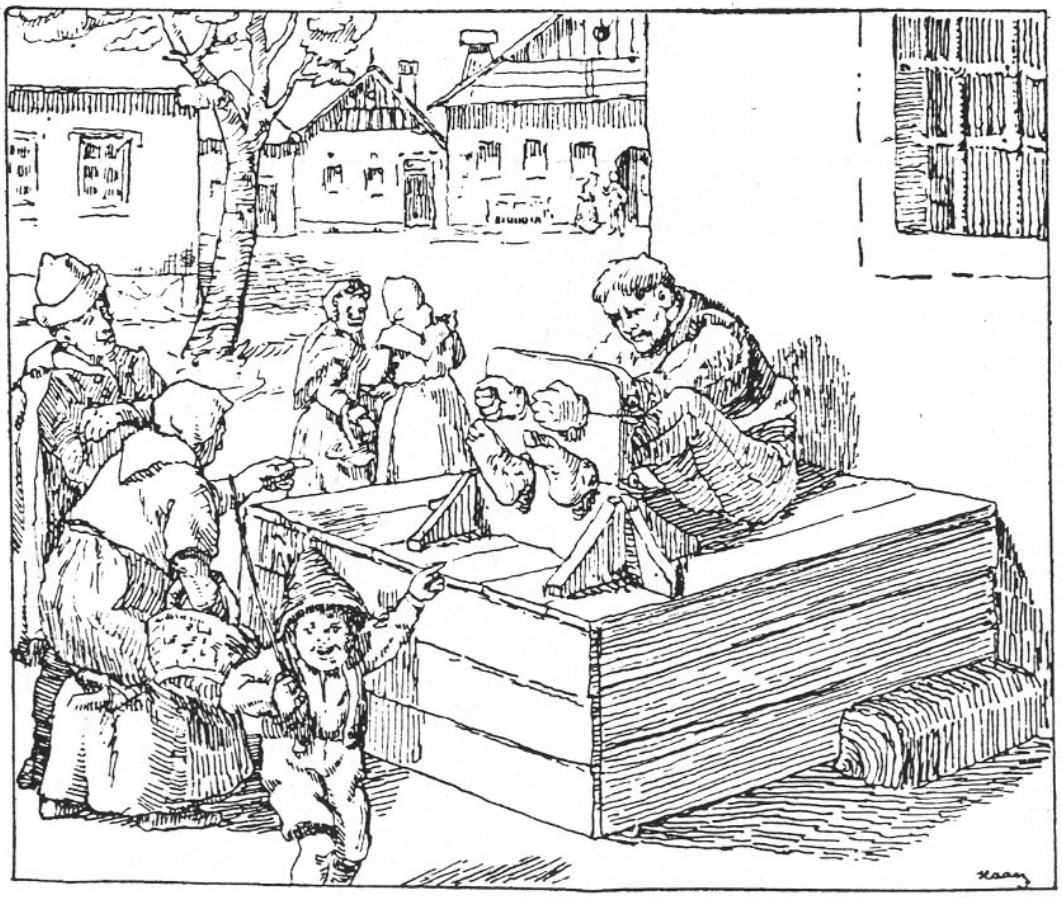

Kaloda

teljesen kirabolt asztalt és szekrényt. — Pénzt azonban nem találtak a rablók, mert az egy rézfazékban, a kályha alatt bántatlanul maradt. A lelkész és egyszersmind alesperes nagy részvét mellett temettetett el, a vércseppjeit azonban, melyekkel az asztal be volt fecskendezve, csak akkor lehetett eltávolítani, midőn sikerült Bajuszt, czinkostársaival együtt kézrekeríteni, miről még kölön fejezetben lesz a szó.

A megölt aggastyán unokájának, *Buchholtz Györgynek* is volt baja a rablókkal. Alighogy *Batizfalván* új hivatalába 1683-ban beiktattatott, már is misericordias domini vasárnapján *Dunavecz* várból jövő *Szalanczi* rablók megtámadták a paplakot és kath. papnak tartván, ütlegelni kezdték. A község asszonyai látván a veszélyt, 22 vetni való árpával tele zsák alá rejtették el, hol két óráig kellett vesztegelnie.

Három év mulva 1686-ban *Buchholtz György* lelkész élete ismét életveszélyben forgott. — Szeptember hóban szombaton este harangozás után a kuruczoktól eltávozott utonállók a falut megrohanták. A birónál három személyt megkötöztek: egy molnárnét, kit saját övénél fogva felakasztottak, továbbá *Flórián Márton* két 10—11 éves fiát, kiket magukkal elhurczoltak, s kikért török módra váltságdíjat követeltek 100 forintért kellett őket kiváltani.[1]

A városok papjai sem voltak biztosak a rablók betöréseitől. 1720-ban pünkösd előtt *Leibitzon* a szakács a kályhán betört a szobába, a kath. lelkészt *Stein Mihályt* megölte és a templom pénzétől kifosztotta.[2]

Még a szerzetesek megtámadásától sem riadtak vissza a rablók. 1663-ban okt. 13-án az öreg *Rákóczy*

[1] *Georg Buchholtz*, Geschlechts Register: 1645., 1683., 1687. év.

[2] Leibitzer Chronik 1720.

fejedelemné két szerzetesét *Csütörtökhely* mellett három rabló megrohanta. Az egyik szerzetes mindjárt halva maradt, a másik pedig kapott sérülései folytán később szintén meghalt.[1]

Különös csalétkei voltak a rablóknak a vásárról-vásárra utazó kereskedők árúczikkei. 1675-ben *Metzenzéf* mellett rettenetes összecsapás történt a rablók és a kereskedők között. Mind a két fél erősen volt fegyverkezve. A kereskedők száma több százra ment. A rablók kisebb számban voltak ugyan, de elszántabban támadtak és utoljára győztek is. Több halott feküdt a küzdtéren és 74 kereskedői láda lett kirabolva.

Egész faluk és városok is kifosztattak a rablók által. A Hain-féle szepesi krónikában olvassuk ugyanis: „Feria 4-ta 1530 post festum Francisci latrones de Muran cum Valachis 150 villam Leutschoviensem Batizfalvam — quondam ipsius Mariássy — depraedaverant, clandestina quoque Abbatis Schebnicensis opera accedente. Item beraubten sie Kabsdorf u. brennten Schlackendorf aus.“[2]

Rettenetes rabló-esemény játszódott le Szomolnok város falai alatt. *Tschitnetzky Péter* az 1539-ik hatodik hetében nem megvetendő erővel megrohanta a várost, vassal és vérrel mindent pusztítván. Magával vitte a marhákat, a ruhaneműeket és a lakosok itt-ott földben elrejtett kincseit és ékszereit. Még a harangokat a toronyból is elrabolta. Másnap 500 felfegyverkezett ke-

[1] Fábó András: Monumenta evangelicor. . . . Pest 1873. l. 216.

[2] Pag. 55 ex anno 1530: 4-ik vasárnapon Ferencz ünnepélye után muráni rablók 150 oláhhal szövetkezve Batizfalvát lőcsei községet — hajdan Mariássyé volt — kipusztították, a schavniki apát birtokát is megközelítvén. Igy fosztották ki Kaposztafalut és felperzselték Nagy-Szalókot.

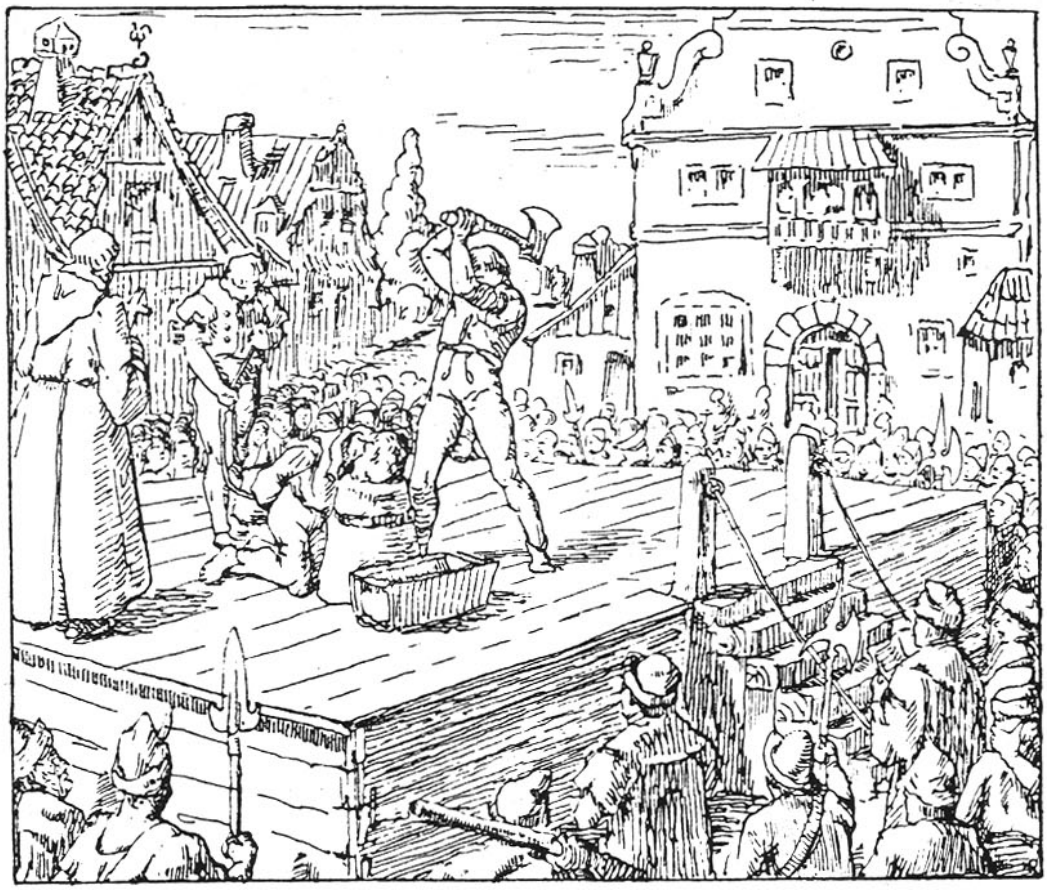

Lefejezés

rületbeli ember a rosszat nem gyanító rablókat megtámadta és közülök 35 fogolyt a szepesi várra vittek, kik között *Tschitnetzky* is vala. *Sz. Dionys* napján *Lőcsén* lefejeztettek, köztök egy molnár is, ki a földben elásott kincseket elárulta. *Simon és Juda* apostolok napján azonban *Tschitneetzky Péter* a szepesi vár ablakán át megugrott, de *lőcsei* parasztok által ismét kézre kerittetvén, *Lőcsére* vittetett és onnan *Fels Leonhard* parancsára *Lang Leonhard sárosi* várkapitány, segitségével lánczokkal megkötve a *sárosi* börtönbe vittetett.[1]

A szepesi káptalan vallásos czélja és áhitatos légköre sem biztositotta a szent helyet a rablók betöréseitől. Többször megfenyegetve a rablóktól, a kanono-

[1] Hain-féle szepesi krónika 1539-ik évről.

kok úgy segítettek magukon, hogy 1663-ban az egész káptalant erős, magas kőfallal kerítették be, mely 1665-ben teljesen elkészült és mai napon is látható.[1] Különben a történet tanusága szerint is okulhattak a kanonokok, hogy mily bizonytalanok az állapotok és a viszonyok és milyen gyakran lehetnek a vendégekből ellenségek és rablók. Ugyanis ismeretes, hogy IV. vagy *Kún László* mint vendég vonult be *Szepesvárba* 1288 márczius 5-én. Kiséretében voltak *kunok*, *neugárok* és más fékezetlen népfajok. Ezen vad csordák megrohanták egy napon a szepesi káptalant és a székesegyházat feldúlták, az azon időben ott elhelyezett országos levéltárt kihordták, az okmányokat a közel fekvő *Pazsicza* nevű gyepre vitték és ott szétszórván lovaikkal gázoltatták, széttépték. Ez alkalommal veszett el a káptalan régi pecsétje is. Hogy jövőre nézve mindennek folytán előállható visszaélés meggátoltassék, elhatároztatott, hogy az újonnan készített pecséttel minden okmány, — még azok is, melyek a régivel már el voltak látva, — újból megpecsételtessék.[2]

A klastromok dúsgazdagság hírében állván, szintén sokszor megtámadtattak a kincsszomjas rablók által. 1415. kezdve a husszíták is itt-ott rablóbandákká fajultak el. Ezen évről olvassuk, hogy *Szepes-Ófalván* megjelentek a szomszédos *Lechnitzen* lévő klastromot megrohanták és a perjelt foglyúl magukkal vitték.[3] De a végzetes napok csak később következtek be. 1431-ben *Koributh* husszita seregének egy töredéke megrohanta a meglepett zárdát és teljesen kipusztította. Elrabolták a templom ékszereit, a kelyheket, a misemondó ruhá-

[1] U. O. 1665. l. 553.

[2] Hradszky József: Szepesvár és környéke, Igló 1884. lap 54., 96.

[3] Hain-féle szep. krónika 1415. l. 14.

kat, széthordták a konvent legdrágább kincsét, a könyvtárt. A szerzeteseket holtelevenre verték és *Mihály* perjelt magukkal hurczolták, miután nem akart vallani a kincsekről, melyek a klastromban tényleg nem léteztek. A pusztítások 1433-ban *Byedrzich* által még ismételtettek, ki *Czorlsztyn* táján váracsot épitett és onnan addig zaklatta a *leichnitzi* vagy *Vörös-klastromban* hátramaradt barátokat, míg azok végre is a szivükhöz nőtt helynek Istenhozzádot mondani voltak kénytelenek.[1]

Nem járt jobban a nevezett zárdának anyaklastroma sem a *Menedékszirten*, a mennyiben tudniillik *Mihály* XI. perjel alatt a *husszíták* rátörtek és a zárdát 1436-ban teljesen kirabolták és fölégették. A *Zápolya* és *Ferdinand* közötti háborúskodások következtében szintén rablóbandák alakultak, melyek közül egy, az ifjú *Podmaniczky* vezérlete alatt, *Baso* alias *Boze Demeter* és *Mátyás* társaságában 1543-ban június 29-én hét órakor este a zárdát megtámadta, a testvéreket onnan elűzte és magát ott befészkelte. *Báthory Bonaventura* 100 huszárjával és 400 gyalogosával elűzte ugyan onnét a rablókat, azonban a zárda azon ürügy alatt, hogy az a rablóknak tartózkodási helyéül szolgál, Szepesmegye határozata folytán, a városok belegyezésével, minden melléképülettel együtt lerontatott. A városok közül *Késmárk* és *Leibitz* szenvedtek legtöbbet a husszíták betöréseitől és rablásaitól; különösen az utóbbi ereje és jólléte akkor töretett meg úgy, hogy előbbi fényét többé sohasem nyerte vissza.[2]

[1] Genersich Christ. Merkw. d. Gesch. Kenn. I. S. 151. 169. Dedek Crescens Lajos, a Karthausiak Magyarországon Budapest, 1889. l. 176. . .

[2] Kárpátegy. évk. 1875. II. k., 155. . . . l. Dedek u. o. 197. . . . l. S. Weber, Gesch. d. Stadt Leibitz. Kezmark. 1896. S. 144.

III. Várak mint rablófészkek.

A várak katonai czélokra, az ország megvédésére lettek felépítve. De néha a legmakacsabb és legszemtelenebb rablók fészkelődtek be azokba.

1533-ban *Dunavecz*, *Nedeczvár Mynckowitz Miklós* birtokába került. De már ugyanazon év zöldcsütörtök napján *Zápolya* és fegyvertársai, *Laszky* és *Kosztka* emberei, az oláhok kezébe került az, kik *Vitzthum Györgyöt* bízták meg a vár parancsnokságával. *Vitzthum György*, *Pflug Erasmus*, *Kauffgang* és *Ratzenberger* azonban a rablólovagok mesterségét űzték. A többek között *Igló* vidékén a leggazdagabb aranyműveseket kirabolták, és őket kincseikkel együtt a vár pinczéibe és börtöneibe hurczolták, családjaiknak *Lőcsére* azt üzenvén: ha 40 nap alatt a váltságpénzt, 500 forintot — nem küldik fel a várba, úgy mindnyájukat felakasztják. Csak 1533 szeptember 23-án indulhattak haza a fogvatartott lőcseiek, miután aug. 17-ike óta ezen rablók rémuralma alatt minden félelmet és borzadalmat kiállottak vala.[1]

1535-ban *Dunavetz* közelében *Laszky* egy új várat, *Falkensteint* — „*Sólyomkövet*“ — kezdett megerősiteni melyről *Sperfogel* hírneves krónikás azt mondja, hogy bizony nem lehetett más mint rablóbarlang.[2]

Legsajátságosabb módon érték el megérdemlett sorsukat a rablók *Szepesvár* alatt. Míg ugyanis *Báthory* és *Thurzó* a vár birtokáért versengettek, azalatt egy, ezen időben híres rabló, a kassai születésű *Scharschko*, ki e versengések közt készséggel állott a legtöbbet fizetőnek szolgálatába, *Szepesvárra* vetette szemét. Szán-

[1] S. Weber Zips. Gesch. u. Zeitbilder S. 248.

[2] U. o. l. 269. Weber S. Nedeczvára a tört. tárban 1893. l. 306.

dékának végrehajtására és a vár birtokába keritésére április 17-ének éjszakáját jelölte ki 1543-ban. A színleg megvesztegetett katonákkal meg lett beszélve a terv, mely szerint kötélen fogják felhúzni a rablókat egy meghatározott ablakon át. *Pauschner György* és *Bornemisza Miklós* várparancsnokok szintén értesültek a tervről és örültek, hogy alkalmuk lesz a vakmerő rab-

Vízbefullasztás

lót czinkostársaival együtt megsemmisíteni. A meghatározott éjjel tíz órakor valóban megjelentek a rablók a vár alatt *Scharschko* vezetése alatt. Az adott jelre egyiket a másik után húzták fel a kötélen. Most a 19-iken *Scharschkón*, volt a sor. Fent a várablakon sok katonát látván, észrevette, hogy el van árulva. Lábaival rugda-

lódzott, nem akart belépni és kiabált, ereszszék vissza. E kiáltásra egy várkatona kardjával ketté vágta a kötelet és *Scharschko* hátra esett és nyakát szegte a mélységben. De ezzel még nem ért véget a támadás. A rablók jól voltak felfegyverkezve és nyilt harczra keltek a katonákkal, kiket egyik udvarból a másikba szorítottak és azok már-már meg akarták magukat adni, midőn kigyúladt a lőportorony és iszonyú zajjal felrobbant. Hét rabló felkonczoltatott, kettő a várból letaszíttatott és nyolcz fogságba került. A vár főparancsnoka *Pauschner* többekkel együtt szintén a légbe repült, úgy hogy daczára több napi keresésnek, testét nem találhatták meg.[1]

IV. A háborúskodásokból kifolyó rablások.

A háborúskodások és pusztitások egyik legvérengzőbb és legmakacsabb neme *Lőcse* és *Késmárk* városok között játszódott le 1531—1538-ban. E háborúskodások indító oka az volt, mert *Lőcse Ferdinand*, *Késmárk* azonban *Zápolya* trónkövetelő ügyét pártolta. Nem tartozik tárgyunkhoz, hogy a változó szerencsével folytatott háborúskodások egyes mozzanatait leírjuk, csak egynehány rablásra akarom a figyelmet felhívni, melyet ez alkalomból elkövettek. *Szerédy Gáspár* és *Bebek Ferdinand* pártemberei *Lőcséről*, a *Késmárktól* szenvedett verességeit megbosszulandók, 1532-ben a *Késmárk*hoz tartozó *Viborna* és *Rokusz* falvakat megrohanták és kirabolták, a miért aztán a falvak lakosai nyilt csatában a *késmárkiakat* segitették s a *lőcseieket* annyira megverték, hogy 490 halott maradt a csatatéren, kiket

[1] Hradszky József Szepesvár, Igló 1884. l. 72. S. Weber. Zips. Gesch. Bild. S. 223.

egy közös nagy sírba temettek. Az ez alkalommal ejtett 51 fogoly közül nyolcz lefejeztetett, a többiekért a *lőcseiek* váltságpénzt küldtek. A rablásra rablással feleltek a *késmárkiak* is. Ugyanazon évben július 29-én *Laszky* pártembereivel együtt a *lőcsei* mezőkre törtek, a keresztekben álló terményeket megégették és azokból 40 szekérrel magukkal el is vittek. Aug. 2-án ugyanazon támadók megint beütöttek a lőcsei határba és *Kapeller*-kertje mellett *Krammer* rétjeiről 1180 darab kisebb-nagyobb marhát elhajtottak és a védekezőket levágták, úgy hogy a lőcseiek szorongattatásukban kénytelenek voltak segitség és oltalomért *Ferdinándhoz* követet küldeni, kinek a szepes-szombatiak biztos kiséretet adtak. — Ezen évben még több rablás történt mind a két részről. Okt. 8-án a lőcseiek megrohanták *Késmárk* majorait, kettőnek kirabolása sikerült is; de a harmadiknál már visszaverték a támadókat, kik a *Kis-Szalok* és *Hunfalu* közötti mezőkön nyilt csatában is tönkre tétettek úgy, hogy 31 *lőcsei* a csatatéren maradt és kilencz fogságba került. Majoraik kipusztitására a *késmárkiak* hasonló eljárással feleltek, midőn *Ribsch Köpperröhre, Czerunblath* és *Burgerhof* lőcsei falvakat annyira kirabolták, hogy még a gyermekeket és nőket is csupaszra levetkőztették. Ez alkalommal a *Ferdinandhoz* hű káptalan bútorzatát is megsemmisitették, sertéseit és marháit vagy leszúrták vagy elhajtották. Hasonló rablásokra akadunk majdnem minden évben, míg tartott a tusakodás *Lőcse* és *Késmárk* között.[1]

A *Bocskay István*-féle hadjárat szintén sok rablásnak és pusztitásnak volt oka a *Szepességen* 1601 jún. 31-én öt zászlóalj század hajdú *Lőcse* előtt termett és

[1] S. Weber Zips. Gesch. und Zeitbild. 263. Christ. Genersich Merkw. d. Stadt Kesm. I. 208. . . Zips. Chro. 63. .

a kapuőr vigyázatlansága folytán a városba betört, a borpinczét kipusztitotta, sok pénzt elrabolt; s foglyul vitte *Hutter Gáspárt*, kiért 40 tallér váltságpénzt kellett fizetni. 1605-ben április 24—25-én a hajdúk *Lőcse* környékén lovakat és marhákat raboltak. A törökök, mint bajtársaik júl. 8-án *Gölnitz* városát pusztitották. Július 16-án a hajduk *Lőcse* falvaiból sok lovat és marhát elhajtottak. Aug. 21-én a város külső épületeinek egy részét leégették. Más vidéken is hasonlólag viselkedtek a hajdúk. *Hunfalu* p. o. május 9-én teljesen és mindenből kifosztatott. *Ó-Lesznáról* pedig olvassuk: az 1605. husvét keddén a *wallónok* egész *Ó-Lesznát* kipusztitották, a templomot feltörték és egészen kirabolták, a házakból is mindent elvittek, mi csak egy fillérnyi értékkel birt.[1]

Bethlen Gábor sem tudta annyira megfékezni csapatjait, hogy ne raboljanak. 1619-ben szept. 12-én *Fejő Péter*, *Bethlen Gábor* századosa, a prépostságot *Jászón* kifosztotta és *Májthényi* püspököt fogságba ejtette, kit nagy összegen kellett kiváltani. *Bethlen* diadalútjában egész *Poprádig* hatolt előre s ott 1619-ben szept. 30-án tábort ütött. Katonái az egész vidéket ellepték. *Ó-Lesznára* is elkalandoztak és a faluban nagy kárt tettek. De kivált a paplakot rohanták meg, mert az ev. lelkészek a tized birtokában többnyire jómódúak is voltak. Szegény *Leibitzer* lelkész fejéről még a selyemsapkát is lerántották, libáit, tyúkjait, galambjait és nagyobb házi állatait részint levágták, részint magukkal vitték a táborba.[2]

[1] Hain-féle szép. krónika l. 77, 196., 201., 203. — Otthonunk, ev. társadalmi és családlap 1894. l. 178. — Weber S. „Borús időkből“ czimű elbeszélésében. S. Weber, Zips. Gesch. u. Zeitb. S. 255.

[2] Leibitzer-féle krónika 1619. Wagner II. köt. szerint. Hain-féle szep. k. 1619. l. 220.

A portyázó katonák, kik tulajdonképen a protestánsok védelmére jöttek, nem tettek különbséget a kath. prépostság és az ev. lelkészlak között, hacsak rablási szándékukat elérhették.

Ezen viszony *Rákóczy György* alatt sem szűnt meg. 1644-ben július 18-án *Feigel* szepesi nemes panaszt emel *Lőcsén*, hogy a hajdúk barmait elhajtották és a mészárosoknak eladták. Az ügy megvizsgáltatván, valónak találtatott oly ítélettel, hogy *Feigel* jószágát visszakapja, ha árának a felét a mészárosoknak kifizetendi.[1]

Még sokkal gyakoriabbak voltak a rablások *Tököly Imre* emberei részéről. 1672-ik év október 4-én *Jamnikot*, *Lőcse* faluját, a magyarok kifosztották. Az 1676-ik évről olvassuk, hogy aug. 7-én a kuruczok *Káposztafalván* raboltak és a Szepességnek többi részeit pusztitással fenyegették és nem volt senki, ki nekik ellentállott volna. A többi megyékben is raboltak, égettek és gyilkoltak, de mindjárt elszöktek, ha a császáriaktól utólérettek. 1678 júl. 8-án a kuruczok megint zaklatták *Lőcsét*, egy parasztot küldvén be azzal a parancscsal, hogy a város 2000 tallért fizessen, ha nem akarja, hogy majorai és malmai elégettessenek. A következő 1679-ik évben június 24-én is megemlékeztek a kuruczok a lőcseiekről, elhajtván az egyik gulyát, melyet már nem kaphattak vissza, miután a toronyőr későn adott jelt. A kár annál érzékenyebb volt, mert a szegény embereket érte. Maga *Hain*, a szepesi krónika szerzője is, 14 darabot veszitett, egy tehén kivételével, mely visszakerült. Ugyanezen az évben a kuruczok még *Sümegh*, *Betlenfalva*, *Svabótz*, *Hozeletz*, *Lethánfalva*, *Ménhárd*, *Tschunkkenfalva*, *Schavnik* és más helységeket is ki-

[1] U. o. 1644. l. 331.

pusztítottak. 1680 augusztusában *Raacz Ádám* és *Aczél János* vezérlete alatt egy portyázó kurucz csapat ment *Dobsináról Matheóczig*. Erről értesülvén *Buchholtz György* lelkésznövendék, figyelmeztette *Lányi Jakab* és *Antal* ottani gazdag kereskedőket a közelgő veszélyre. *Buchholtz* maga segítette a sok posztót és egyéb kelmét a *Poprád* folyó partján a csalitba elrejteni. Ha ez nem történt volna a kereskedők a fogságot és a török módra való megsarczoltatást alig kerülhették volna ki. A kár, melyet tettek, így is 4000 forintra rúgott. Hogy a gazdag szepesi bányavárosok is arany, ezüst és más kincseiktől ki lettek fosztva, alig szükséges felemlíteni.[1]

II. Rákóczy Ferencz népfelkelése alatt sem javultak a viszonyok ez irányban. A rablás napirenden volt a *szatmári* békéig 1711-ben. Ez igazság bebizonyítására csak egynehány példával akarok szolgálni. Ex ungue lenonem! 1703. szept. 6-án a felső *Poprádvölgy* falvait megszállták a *Rákóczy* csapatai, valamint *Szepes-Szombat*, *Felka* és *Matheócz* városokat is és sok lovat magukkal vittek. Másnap *Leibitzon* ugyanazt tették. 1706 márczius 20-án *Lubomirszky Tivadar* lengyel fejedelem és a XIII elzálogosított város starosztája szászokkal és orosz kozákokkal egyesülve, a császáriak pártját fogván, *Leibitzra* tört és ott nagy kárt tett. 1707 nov. 1-én a nép nagy rémülése között vagy 60 német lovas megrohanta *Topportz* kastélyát; *Görgey Györgyöt* atyjával *Görgey Sándorral* együtt megfogták, megkötözték és magukkal hurczolták; minden lovaikat, pénzüket, ékszerüket és elhordható jószágukat magukkal vivén. Még ez évi decz. 18-án este 10 órakor három kurucz a *nagy-lomniczi* ev. paplak csűrébe lopódzott,

[1] Hain-féle szepesi krónika l. 729., 813., 836., 852., 855., 856. Genersich K. Merk. d. St. Kesm. 508. — Weber S. Jv. Buchholtz György és kora 1643—1724. l. 30.

az istálló falát betörte, oly szándékkal, hogy a tehenek és a lovakat magukkal viszik. A kutyák és szolgák lármájára innen elmenekültek ugyan, de más házakban még is czélt értek, és marhát, juhot loptak. 1708 márczius 20-án *Sváby Benedek Tótfalváról* embereivel mint megyei kiküldött megjelent *Buchholtz György* ev. papnál *Nagy-Lomnitzon* a hadiadó behajtására. Hogy miként jártak el e küldöttség emberei, alig hihető. A lóistállót feltörték és a mit csak találtak, elvitték a szolgákat megverték, a pap feleségét ütlegekkel fenyegették a szolgálókat üldözték és más tisztességes asszonyokat is megtámadtak. Az ebéd után a kanalak és más értékes dolgok zsebeikbe vándoroltak. 1709 jan. elején *Zsigmond Elek* lovasai hasonló pusztításokat vittek véghez *Nagy-Lomniczon* és környékén. E garázdálkodó lovasok üldözésére jelent meg a *Szepességen* febr. 9-én *Toledo* császári tábornok egy lovasezreddel. *Szepes-Iglón Lubomirszky* fejedelem tisztjeivel haditanácsot tartott és febr. 10-én *Szepes-Szombaton*, *Felkán* és *Batizfalván* oszlatta el harczosait. Miután itt kuruczok sehol sem mutatkoztak, azt hitték, hogy *Toledo* Liptó felé fogja folytatni előrenyomulását. *Buchholtz György* ev. lelkész is ezt gondolta és febr. 11-én feleségével a hétfői hetivásárra ment *Késmárkra*. És éppen akkor 8 és 9 óra között egyszerre mint egy vizözön *Toledo* lovasai elárasztották *Nagy-Lomniczot*. Ha a *kuruczok* garázdálkodtak, mint barátok, a *labanczok* még inkább azt tették, mint ellenségek. A parasztházakat megkiméltek, mert a pásztoroknak szánt gabonaconsipatióval megváltották magukat. Azonban a nemesek kastélyai és *Buchholtz* paplaka kegyetlenül kiraboltattak. *Buchholtz* kamaráiból, szobáiból, istállóiból, pinczéiből melyek feltörettek, elhurczoltatott: 50 mérő zab, ötven mérő árpa, három hordó sör, két hordó káposzta szalonna, füstölt hús és kolbász, 20 font disznózsír, 16

itcze vaj, 4 füstölt kos, egy ládácska fűszerrel és egy szép ló; továbbá eltűntek ágyneműek, fátyol, ingek, czipők, tyúkok, ludak, ruczák, malaczok, mindenféle edények és gazdasági szerszámok. Általában az egész ház kiüríttetett.[1]

Általában téves volna a nézet, hogy csak a *kuruczok* nem irtóztak a rablástól; a császár rendes csapatai sem kímélték a lakosságot. *Szatmár*-megyében p. o. Rákóczi György halála után 1662-ben *Lipót* császár *Szatmár* várát elfoglalván, birói vizsgálat folytán kiderült, „minemű károkat, nyúzást, fosztást, marhahajtást, égetést, pusztítást, templomoknak felverését, nemesember verését, scholára való menést, emberölést, papok verését és parochiára való menést, hódoltatást, sarczolást stb. cselekedtek a német vitézek?!“ 42 községben hallgatták ki a birót és a hites embereket. Ezek vallomása szerint „*Matolcson* a prédikátor házát pénzen váltották meg, hogy a német katonák fel ne verjék. *Tunyogon* a templom kerületét, a pap házát és az iskolát megégették. *Nagy-Árban* a templomot megváltották, a prédikátor házára rámentek, ott sok kárt tettek, noha ezt megváltották. *Orosziban* a pap házára rámentek és a pap egy borjút 60 pénzen váltott meg tőlük. *Hérmanszégen* a prédikátornak a pulykáját elvitték s azt három forinton váltotta meg; a templomra is rámentek, szalonáikat belőle elvitték. Ebből az tűnik ki, hogy sokan a templom szentségében bízva, oda rejtették el értékesebb holmijaikat. *Daróczon* a templomot felverték, egyetmást belőle elhordottak. *Győrteleken* alig kaphatott embert a bizottság, mert a lakosság a szomszéd-falvakba elszé-

[1] Georg Buchholtz' s Geschlechtsregister 1703., 1706., 1708., 1709-ik évekről — kézirat, a késmárki lyceum sajátja. — Vesd össze Weber S. Id. Buchholtz György és kora 1643—17 4. Budapest, 1892. 1 30. . . .

ledett, itt a templomot háromszor felverték a németek, a templomba való asztalt és az éneklő-karzatot elégették. *Nagy-Paládon* a prédikátor házát felverték és mindent elvittek belőle hatalmasul. *Mildtán* a pap házára rámentek és a mit szerettek, elvittek. Az összes kár, nem számítva a természetbeli szolgálmányokat, 31.312 forintban vétetett fel a 42 községből, a mi az akkori pénzérték szerint óriási összeg volt. Ezenfelül a németek brutalitását mutatja az, hogy sok embert ártatlanul megöltek, még többet halálra vertek, sőt nem kímélték meg a nőket sem a veréstől és gyilkolástól."[1] Ily értelemben hangzottak *Gyulafi László* és *Szalkay István* instrukcziói, kik a pozsonyi országgyűlésre küldettek, melyek külön fejezetben — 4 — de germanorum excessibus tárgyaltattak.

V. Védekezések a rablók ellen.

A mint a fentiebbekből láttuk, senki sem volt biztos a rablók garázdálkodásaitól. Világiak, papok és szerzetesek egyformán lettek az útonállóktól a legkiméletlenebbül megtámadva. Családokat, klastromokat, várakat, sőt egész községeket is megtámadtak és kiraboltak. Természetes, hogy az ilyen általános társadalmi baj ellen a legilletékesebb körök egész erélyességgel léptek fel és védekeztek.

Már az 1548. évi XI. t.-cz 49. pontjában határoztatott: „Et quia latrones hujusmodi a quibus infestari solent itinera, in partibus illis sylvarum densitate solent delitescere, statutum est: ut hujusmodi sylvae per 200 cubitorum spatium, circumque penes vias, per co-

[1] Protestáns Szemle 1892. 8. füzet. Szatmármegyei levéltár 1662, fasc. 12. Nro 155.

lonnos vicinorum comitatuum succidantur, ut commoditas illis latronibus sit sublata".[1]

Lipót király maga a katonák rablásait korlátozni akarván felszólította a megyét, hogy a kihágókat fennálló törvényeink és az igazság szerint szigorúan büntesse: „Leopoldus Dei gratia electus Romanorum imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae... Rex. Spectabiles, Magnifici, Egregii et Nobiles Fideles Nobilis Dilecti. Ex fide digna complurium fidelium nostrorum relatione ac informatione intelligimus, licentiosas turmatim grassantium militum excursiones, condescensiones, pecorum abactiones, spoliationes, praedonia adeoque coedes in hoc Regno nostro Hungariae in tantum invaluisse, ut in dies magis ac magis facinorosorum et numerus et audacia crescere animadverteretur. Cum autem per hoc, Turca ad vindictam et clades miseris subditis infligandam, nisi tempestive remedium a Magistratibus in castigatione ejusmodi factorum adhibeatur, nonnihil provocetur. Ideo fidelitatibus vestris horum serie benigne ac firmiter committimus et mandamus, aliud habere nolentes, quatenus ejusmodi praedis ubique in Comitatu hoc vestro diligenter ac serio invigilare, de publicisque malefactoribus debito modo inquirire et tam in eos, quam alios etiam si quid tale quid intentaverint, aut attentaturi essent, severam animadversionem demonstrare et ubicunque turmatim aliqua peccora suspectu esse reserveritis, eadem illico arresto detinere et cui convenit, ad notiam dare et assignare;

[1] Századok 1897. II. füz. 142. l. És mivel e nemű rablók, kiktől az utazások veszélyeztetve szoktak, az erdők ezen részeiben sűrűen elrejtődznek, határoztatott, hogy az ilyen erdők 200 rőfnyi szélességre, az utak körül a szomszéd megyék földmivelői által vágassanak ki, hogy ezeknek a rablóknak kényelme szüntessék meg.

präterea hunc quoque ordinem, ne videlicet quispiam in medio vestri degentium talia pro se pecora emere, reliquovis modo comparare attentet, instituere debeatis ac teneamini. Executori in eo benignam ac seriam nostram voluntatem, publiaeque quieti et tranquilitati consulturi. Gratia nostra Cosarea et Regia vobis in reliquae benigne propersi manentes. Datum in Civitate nostra Vienna die vigesima septima mensis Junii, anno Domini MDCLXV Leopoldus. Stephanus Orban".[1]

[1] Szepesmegyei levéltár, acta anni 1661—1670. fasc. VII. nro 292: Lipót Isten kegyelméből à rómaiak választott császára, mindig igazságos, és német, magyar, csehország királya stb. Tekintetes, nagyságos, kiváló és nemes tőlünk szeretett híveim. Több híveink hiteles közlése és tudósítása, valamint panaszos magyarázata folytán meggyőződtünk arról, hogy a csoportosan kicsapongó katonák folytán a zabolátlan megtámadások, elbocsáttatások, a marhák elhajtása, fosztogatások, rablások és ölések ezen a mi magyar honunkban annyira megerősödtek, hogy napról-napra több és több gonosztettek mind száma — mind vakmerőségének növekvése észleltetik. Midőn azonban ezáltal a török a bosszúállásra és a szegény alattvalókra mért csapásra némileg kihivatik, ha a hatóságoktól nem rögtön hozatik orvoslás az ilyen tettek megfenyítésére; azért hűségteknek komolyan, jóságosan és erősen meghagyjuk és megparancsoljuk, mást bírni nem akarván, hogy olyan rablások felett mindenütt a ti megyétekben szorgalmasan és komolyan őrködni, a nyilvános gonosztevőket kérdőre vonni és azokat, vagy másokat, ha olyasvalamit cselekedtek, vagy szándékoltak volna, szigorú büntetéssel sújtani és ezek által igazságot szolgáltatni tartoztok, és akárhol valamely barmok csoportosan gyanuba esnek, azokat rögtön le kell tartóztatni és annak a kit illetnek, tudtára adni és kijelölni; azonkívül ezt a rendet behoznotok és megtartanotok kell, nehogy valaki köztetek lakozó ilyen barmokat saját részére venni, vagy más módon is magának megszerezni merészeljen. Jóságos és komoly akaratunkat a végrehajtónak és a nyilvános nyugalomnak és csendességnek biztosítani akarjuk. A mi császári és királyi kegyelmünkben nektek a többiben rokonszenvezők maradván. Kiadatott Bécs városunkban június hó 27-én az Úr 1665-ik évében. Lipót, Orbán István.

Mindezek az intézkedések a várt sikerhez nem vezetvén, a parancsnokságok sem maradtak tétlenek. *Pethő Zsigmond Kassáról* átirt a megyének a rablóbandák megfékezése és kiirtása czéljából: Illustrissimi, Reverendissimi, Admodum Reverendi, Spectabiles, Magnifici, Generosi, Egregii et Nobiles Domini observantissimi. . . Salutem et Servitiorum meorum commendationem. . . Tekintetes, Nemes vármegye sokfelől való panaszok jönnek, hogy az sok Hegy Tolvay feles csintalanságokat cselekszik ott az táján, azért nagyságtokat és kegyelmeteket akartam requirálnom tisztem szerint, hogy azoknak vegyük elejit és mindenfelé üzesse, fogattassa és ölesse, hogy ennél is nagyobb alkalmatlatlanságok ne következtessenek az szegény hazánkban, jobb idején elejét venni az régi jó szokás szerint. His Reverendissimas Dominationes Vestras diu feliciter voleo et desidero. Datum Cassovie die 21 May Anni 1671. Earunden Dominationum Vestrarum servitor parans, Sigismundus Pethő.[1]

A katonai hatalom is figyelmezteti a megyét a roppant nagy károkra, a melyeket a rablók a lakosságnak okoznak, mely itt-ott ennek folytán végpusztulásnak indul, komolyan intvén a megyei törvényhatóságot, hogy teljesítse kötelességét a baj orvoslása iránt. Az átirat szószerint igy hangzik:

„Illustrissimi, Reverendissimi, Admodum Reverendi, Spectabiles, Magnifici, Generosi, Egregii et Nobiles Domini Observantissimi . . . Nescio cujus improvidentiae attribuendum, quod tam manifeste et palpaliter Latrones et Praedones in nonnullis Comitatibus signanter autem Scepusiensis, Saarosiensis, Zempliniensis et Ungwariensis pullulantes sine ulla formidine et terrore non solum in

[1] Szep. megy. ltár. fasc. 1671—1680. Nro 24.

sylvis viridantibus et montibus viridibus, spinetis lacertos occultantibus se se contineant, verum etiam nocturnis occasionibus et temporibus ad pagos condescendentes, spirituales et alias seculares personas cruciant, et omnibus facultatibus domesticis despoliant, domus incinerent uti in Saarosiensi Commitatu recensissimi ante dies aliquot contigit. Cui malo tam evidenti etiam in inclyti Commitatus, — per requisisitiones et admonitiones a generalatu tum patenter tum vero missiliter expeditus obviare prevenireque, ac per certas constituendas custodias et vigilias etsi non alterius, quam proprii boni emolumento tranquilitatique publicae remediari deberent et possent, — attamen omnino intermittunt talesque Latrones et Praedones, Incrematores, Cruciatores absolute non curant capiendos et persequendos, qua improvidentia tanto major ansa et occasio ad malum agendum et continnendum verterent, neminem actus sceleratos impediri aut refrenari. Ideoque Easdem Illustrissimas, Reverendissimas . . . Dominationes Vestras ex superabundanti honorifice rogo et impense authorithate offici mei moneo, ut intuitu präfati publici boni, securitatique propriae illico bonum ordinem in visceribus Commitatus instituere haud gravatim velint. Siquidem per tales provisiones dispositionesque praeneffarias salus et permansio Illustrarum Reverendissimarum . . . Dominatiorum Vestrarum universarum dependeret. Quod ut solemniter curent ubique publicandum ipsa recta status boni et cursus ordinati rerum ratio sacrosancte exposcit. Earundem Illustrissimarum Reverendissimarum Dominatiorum Vestrarum Servus addictissimus Paris Spankow. Datum Cassoviae 1674 april 27."[1]

[1] Szepesmegyei ltár u. o.: Czím. Nem tudom, kinek a vigyázatlanságának tulajdonitandó, hogy oly nyilvánosan és kézzelfoghatólag a tolvajok és rablók némely megyékben, nevezetesen

A megye e szígorú meghagyást megkapta és közhírré tette. De sokkal nehezebb volt e rendeletet végrehajtani oly időben, midőn az általános zavar napirenden volt. A protestánsok elégületlensége, az ellenreformáczió zaklatásai folytán, a rablók garázdálkodása, katonák állítása, a várurak kincsszomja és kicsapongása, — a megye figyelmét sokfelé irányitá és erejét szétforgácsolá, s igy a rablókkal szemben kellő erélylyel és eredménynyel fel nem léphetett. Azért *Spankow* tábornok rendeletének sikerét nem tapasztalván, mindjárt egynéhány hét mulva a következő meghagyást intézte Sze-

Szepes, Sáros, Zemplén és Ungvár megyében előfordulván semmiféle félelem és ijedtség nélkül nemcsak a zöldelő erdőkben és hegyeken és a gyikot elrejtő tövisekben tartózkodnak, hanem az éjjeli alkalomkor és időben a faluhelyekre lejönnek, lelkészi és világi személyeket kínoznak és minden házi birtoktól kifosztanak a házakat elhamvasztják, a mint az legújabban egynehány nap előtt Sáros megyében történt. Olyan feltűnő bajnak, — a nemes vármegyék a tábornokságtól való, nyiltan vagy küldöttségileg közvetitett megkeresések és intelmek által elejét venni, valamint bizonyos felállítandó őrizetek és őrállások által, ha nem másnak, tehát saját javukra és a nyilvános nyugalomnak szolgálni tartoznak és tudnak. Mindazonáltal teljesen elmulasztják az olyan tolvajok és rablók, kínzók és gyújtogatók elfogatását és üldöztetését, mely vigyázatlanság által annál nagyobb segitség és alkalom adatik a rossz végzésére és keresztülvitelére, senki sem gondolván az istentelen tettek megakadályoztatása és zaboláztatásával. Azért Méltóságos és Főtisztelendő . . . Uraságtokat szerfelett tisztelettel és nagyon kérem és hivatalom tekintélyénél fogva intem, hogy tekintve az emlitett nyilvános jót és a saját biztosságot, rögtön a jó rendet a megye területén behozni ne terheltessenek. Ha ugyanilyen felette szükséges előrelátások és intézkedésektől az összes Méltóságos Főtisztelendő . . . Uraságtok üdve és maradása függne. Hogy az ünnepélyesen közhírré tétessek, azt kivánják a dolgok helyes rendje, a rendezett jónak állása és folyama. A többiekben maradok Méltóságos, Főtisztelendő . . . Uraságtok legalázatosabb szolgája Paris Spankow. Kiadatott Kassán, 1674. április 27.

pes-megyéhez: „Illustrissimi, Reverendissimi, Admodum Reverendi, Spectabiles, Magnifici, Generosi, Egregii et Nobiles Domini Observantissimi . . . Non dubito proxime precendentes meas litteras de concursu et grassatione Praedonum et Latronum passim in montibus et sylvis lacitantium notificantes Illustrissimas, Reverendissimas . . . Dominationes Vestras jam recepisse. Nihilominus posteaquam ijdem rumores in dies accrescerent, timendumque esset, ne fideles Regnicolae oppidorum et pagorum inhabitatores et hinc inde proficiscentes negotiaque sua exercentes homines et questores per tales nequam in vitam incurrant, incendia sequantur et inde provincia depopuletur, securitasque omnis notabiliter impediatur. Eapropter Illustrissimas, Reverendissimas. . . Dominationes Vestras vigore praesentium requirendas statui, rogando honorifice easdem, ut de modo exacte talibus malis obviandi tempestive ut absque mora providere, haud gravatim velint, cuxta morem praesentibus annis et temporibus, in simili casu observari effectuar solitum, quo in negotio resolutionem Earundem Illustrissimarum, Reverendissimarum. . . Dominationum Vestrarum quo citius exspectabo! alias si res in perlongationem ibit, tanto magis numerus et vires illorum augebuntur, per quod inhabitatores et incolae summo periculo et damnis in suis residentiis et rerum progressibus erunt expositi. His in reliquis Easdem Illustrissimas, Reverendissimas. . . Dominationes Vestras diu feliciter valere desidero. Datum Cassoviae 2 May 1874. Earundem Illustrissimarum, Reverendissimarum. . . Dominationum Vestrarum servus addictissimus Paris Spankow. [1]

[1] Szepesmegye ltára fasc. 1671—1680. nro. 131. Méltóságos Főtisztelendő, Nagytiszteletű, Nagyságos, Derék, Nagylelkű, Kiváló, és Leggondosabb Uraim. Nem kétlem, hogy a Méltóságos, Főtisztelendő Uraságtok az itt-ott a hegyek között és az erdőkben rej-

A megye sem maradhatott közömbös ily törekvések mellett a rablók kiirtása iránt. Ha maga a király, a polgári és katonai hatóságok készséggel felajánlották befolyásukat és hathatós támogatásukat a személy- és vagyonbiztonság megvédésére a rablók garázdálkodásai ellen: a megyei törvényhatóság is hozzájárult ezen társadalmi baj orvoslásához. Az eljárásra nézve ezen ügyben jellemző egy megyei határozat az 1666-ik évi okt. 1-ről, melyet felsőbb intézkedés folytán következőkben magáévá tett: 1. Welcher weiss, wo solche Räuber sich aufhalten und es nicht seinem Richter ansagt, soll 12 fl. Straf schuldig sein. 2. Welcher Richter alsdann mit seinen Bauern auf den Dörfern solche Räuber aufzutreiben und zu fahen nicht hinausgehet soll 40 fl. straffältig sein. 3. Welcher alsdann von den Pauern nicht

tődző rablók és tolvajok támadásai — és garázdálkodásairól szóló legközelebb kibocsátott levelemet megkapták. Miután azonban azok a hírek napról-napra nőnek, félő, hogy a hűséges honbeliek, a városok és falvak lakói és az ide-oda utazó, üzletben járó emberek és kereskedők olyan gonosztevők által életben veszélyeztetve vannak és tűzvészesetek bekövetkeznek, minek következtében a tartomány elpusztíttatik és kivált minden biztonság akadályoztatik. Azért a Méltóságos, Főtisztelendő. . . Uraságtokat jelen átiratom erejénél jogva igénybe venni határoztam, kérve tiszteletteljesen titeket, hogy terhetekre ne essék, gyorsan és minden késedelem nélkül tüzetesen az olyan bajok ellen foganatosítandó módról gondoskodni, a szokott jelen években és időkben hasonló esetekben tekintetbe vett és használt szokás szerint, mely ügyben a Méltóságos és Főtisztelendő . . . Uraságtok elhatározását mielébb elvárni fogom; másképen, ha a dolog hosszúra nyujtatnék, azoknak számok és erejök annál inkább nagyobbodnék, miáltal az otthonbeliek és a lakosok a legnagyobb veszélynek és károknak és a dolgok folytatásainak lakhelyeiken lennének kitéve. Azokkal a többiekben a Méltóságos, Főtisztelendő . . . Uraságtoknak kivánom, hogy soká, szerencsésen és egészségesen éljenek. Kiadatott Kassán 1674. május 2. Méltóságos, Főtisztelendő . . . Uraságtok lekötelezett szolgája Paris Spankow.

mitgehen will, soll ein Kuff Bier verfallen haben. 4. Welcher einen Räuber todt, oder sein Haupt bringen wird, soll 12 fl. zum recompens haben. 5. Welcher einen Räuber lebendig bringen kann, soll etwas Grösseres zu gewarten haben. Jedoch konnte man solch räuberisch, diebisch Gesindel gar schwer ausrotten und sind unter andern die Leutschauer am meisten beraubet worden.[1]

Mily gyakran intézkedett a megye többnyire felsőbb rendeletek és meghagyások folytán a rablóbandák kiirtása czéljából, arról tanuskodnak a levéltár sűrű csomói és számai. Például szolgáljon csak a XVII-ik század 2-ik fele. Ily rablóbandák esetei fordulnak elő: 1665: 292; 1671: 24, 85; 1674: 131, 134, 158, 192; 1675: 205, 210, 371; 1677: 210, 371, 423; 1678: 423; 1679: 461: 1686: 31, 37; 1688: 39, 249; 1689: 308; 1690: 385, 389, 402, 403, 405 évszám és csomószám alatt.

Néha egész népfelkelést rendezett a megye a rablók ellen. Ilyenről olvasunk 1817-ben június 26-áról: akkor *Engel Pál* főszolgabiró által 340 ember toboroztatott össze, kik három napig *Béla* város határán rablók fogdosásával voltak elfoglalva, hogy milyen eredménynyel, arról hallgat a krónika.[2] 1848-ig díjak tüzettek azok számára, kiknek sikerült rablót kézre keríteni.

[1] Hain-féle lőcsei krónika l. 609. és megyei jegyzőkönyv az 1666-ik évi október 1-iről: Ki tudja, hogy hol tartózkodnak a rablók és azokat a birónál fel nem jelenti, 12 forintnyi birságra itéltetik. 2. A biró, ki azután parasztjaival nem indul ki ily rablók kézrekerítése czéljából, fizet 40 forintot. 3. A paraszt, ki nem akar a többiekkel elindulni, egy hordó sörre elitéltetik. 4. Ki a rablót ölve, vagy fejét haza hozza, kap 12 forintot. 5. Ki élve hozza a rablót, többet várhat. Mégis csak nehezen volt kiirtható az ily rabló és lopó csőcselék és többnyire a lőcseiek raboltattak ki.

[2] S. Weber Gesch. d. St. Bela Igló 1892. S. 316.

A városok költségvetésében évenkint előfordult bizonyos összeg, mely rablók elfogására volt előirányozva. 1534—1535-ben p. o. *Késmárkon* a város kiadásainál panaszkodnak, hogy sok pénz kellett a rablók kifürkészésére. *Lubló* város 1626. évi kiadásai között 72 denár szerepel, mely a parancsnoknak adatott, midőn *Krompachon* rablókat üldöztek.[1]

VI. A büntetések és kivégzések nemei.

A rablók nagy számánál fogva azok kínos kivégzései is igen gyakoriak voltak. Lehet mondani, hogy egész Magyarországon 10 év alatt jelenleg nem fordul elő annyi halálbüntetés, mint a XVII—XVIII-ik század egy-egy évében *Szepesmegye* területén.

A megye mint törvényhatóság 1699-ben egy rablót nyársrahuzásra egy másikat lefejezésre ítélt. 1703-ban hatan fejezték le, 1714-ben ugyanazon halállal négy végeztetett ki. A következő évek e halálnemben ily arányt mutatnak: 1717: 2, 1718: 1, 1719: 1, 1727: 1, 1729: 1, 1732: 2, 1736: 6, köztük egy nyársra huzatott, 1739: 4, 1741: 2, 1742: 1, 1745: 3, 1746: egy 150 botra, 1747: 1, 1762: 1, 1763: 5, egy száz botra. E szerint 63 év alatt 43 rabló lett megbüntetve és pedig közülök 2 botoztatott, 1 kerékbe töretett, 2 nyársra huzatott, a többi lefejeztetett.[2]

Ezekkel az ítéletekkel még nem volt kimerítve a büntető eljárás. A nagy megyén kívül a kis megye, a 13 városi terület, *Lőcse*, *Késmárk*, *Gölnitz*, *Lubló*, *Gnezda*

[1] Chr. Geners. Merkwürdigkeit. d. St. Kesmark . . . I. 244. Lubló város számadásai 1626-ik évről.

[2] Megy. levéltár, lib. processuum criminalim, serialis numerus: 771, 778, 779, 792, 793, 824, 834, 838, 840, 846, 868, 1020, 1040, 1049, 1050, 1054, 1061, 1065.

és *Podolin* városok is bírták és gyakorolták a jus gladii-féle jogot s halálbüntetéseknek még többféle nemét alkalmazták, mint a megye. Sőt a földesurak is gyakorolták a pallosjogot.

A legegyszerűbb és leggyakoribb neme volt a kivégzéseknek a lefejezés. Mint már fent *Szomolnok* város

Nyársrahúzás

kiraboltatásánál láttuk, 1539-ben *Szent-Dénes* napján *Lőcsén* 35 rabló lett lefejezve. „Folyt a vér egész patakban". A XIII város törvényszéke 1606 október 31. *Hedri Miklóst* lefejeztetésre ítélte, mert saját bevallása és *Schuster Lenárd*, valamint *Jaklonovszky Mihály* tanusága szerint jekelsfalvi *Fröhlich Benedeket* ok nélkül agyonlőtte.

Nem ritkábban fordult elő a felakasztás. *Ivians Kyowról* — faluhely *Ulozsa* és *Hétházs* között, beismeri a kinpadon, hogy *Szepes-Váralján* lovat lopott, házba betört és pénzt, ruhát, ezüstöt vitt magával. A XIII város itélőszéke őt 1579-ben április 1-én *Igló* városában felakasztatta. Ugyanazon biróság *Kovács János* de

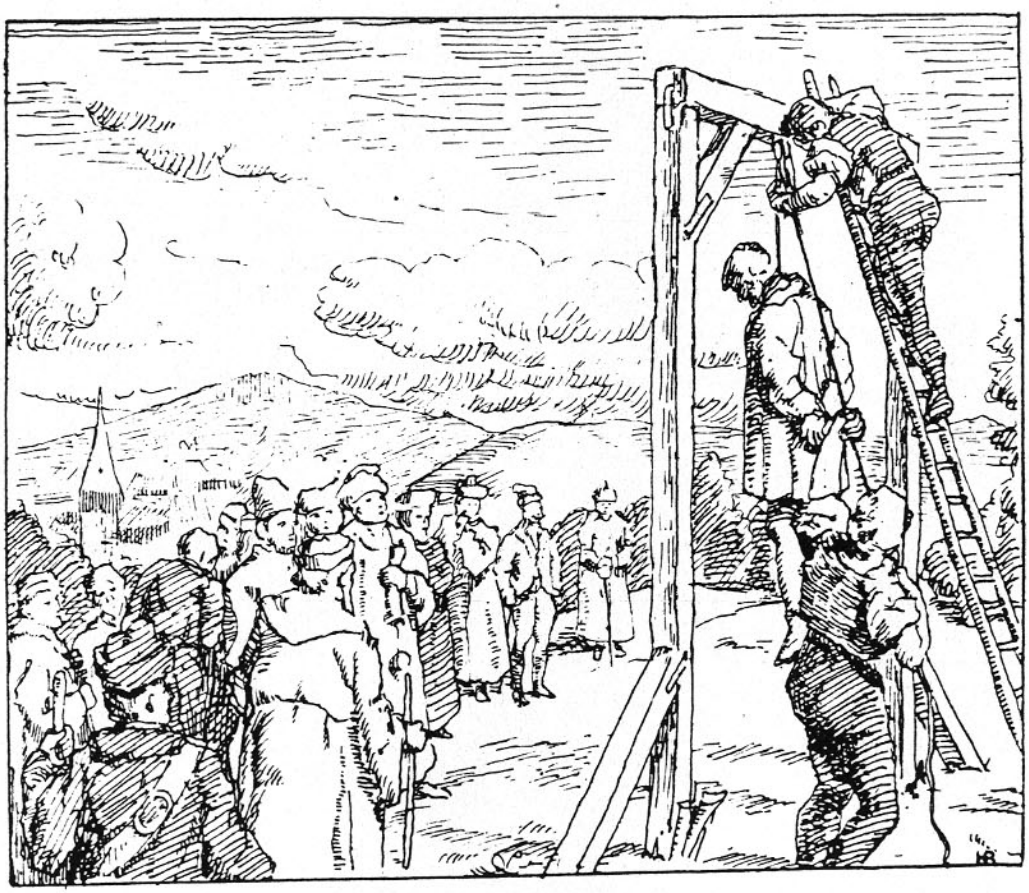

Akasztás

Vyhel rablót október 25-én 1588-ban kötél általi halálra itélte, mert társaival 30-nál több ökrött lopott.[1] *Gnezda* szabad kir. város pedig január 20-án 1696-ban következőképen itélt: „Nach erkannten Rechten, wie der all-

[1] Hains Leutschauer Chronik 1539. Protokoll der XVI. Zipser Städte Provinz 1534—1597., 1601—1670. Gericht XXXIX· XVIII.

mächtige Gott das Schwerdt der Obrigkeit übergeben hat, das Böse damit zu strafen und das Gutte zu schützen, wie auch im sächsischen Rechte steht in andern Buch im 13 Capitel, so dass solches einhelliglich beyde Rechte erkandt und den Dieb Jan Cierwienszky laut seiner Verbrechung gestraft, weil er sich auch wieder das 7 Geboth vergriefen hat, an seinem Leben mit dem Strange als ein Dieb an einem Galgen auf zu hengen, weil aber keine Vorbieth vor ihn ist geschehn, so ist solcher Recht über ergangen und von den Leben zum Todt gebracht, andern zum Exempel verurtheilet und richten lassen".[1]

Ha csak kivégzésről van szó, akkor a lefejezést kell érteni. *Késmárk* város levéltárában „acta judicaria" czímű csomóban számtalan ily halálesetekre akadunk. Példának okáért 1564-ben *Stetz István* és *Sezyrba Lukas* rablók mások társaságában *Nedecz* vár közelében egy parasztházra rátörnek, a benne lakó lengyelt megölik és házát kirabolják. Mind a kettő kivégeztetett, de még 1568-ban *Merley Mihály* helytartó még a czinkostársak nyomozását is sürgeti.[2]

Az elégetésnek is helye volt a halálbüntetések sorában. A XIII város ítélőszéke *Szlavik Jánost Moszko* — Ó- és Új-Szandecz melletti — helységből való rablót *Iglón* 1583-ban május 1-én tűzhalálra ítélte, mert 1582-ben Cantate-vasárnapon *Müller Jánost Szepes-Váralján* agyonütötte, feleségét és vén anyját gyertyával égette és vallatta, hogy hol van a pénz. Az ítélet végre is hajtatott a szerencsétlen emberen, kinek vétke oly súlyosnak tekintetett, mint a templomrablás.[3] Hasonló ítélet

[1] Gnezda városa levéltárában külön könyvben foglaltatnak. a halálítéletek.

[2] Genersich, Merkw. d. S. Kesm. I. 315. 455.

[3] Prot. d. Provinz. . . Gericht IX.

hajtatott végre *ó-szandeczi* illetőségű *Wangrotzky János* gyujtógatón *Késmárkon* 1619-ben, ki *Kassát* és *Liptóban* több helyet felgyujtott. Az elitélt hosszú lánczczal karóhoz köttetett és elevenen megsütettett, azután máglyára tétetett és hamuvá égettetett. Még borzasztóbb halált szenvedtek azok a rablók, kik a megye területén,

Máglya

mint már felemlittetett, *Csötörtökhely* mellett, két szerzetest megtámadtak és agyonvertek. A tettesek félig megsülve földön hurczoltattak, nyársra huzattak, de előbb még kezeik levágattak.[1]

A vízbe fullasztás is alkalmaztatott a rablókon.

[1] Fabó And. Monumenta Ev. Pest 1872. S. 216.

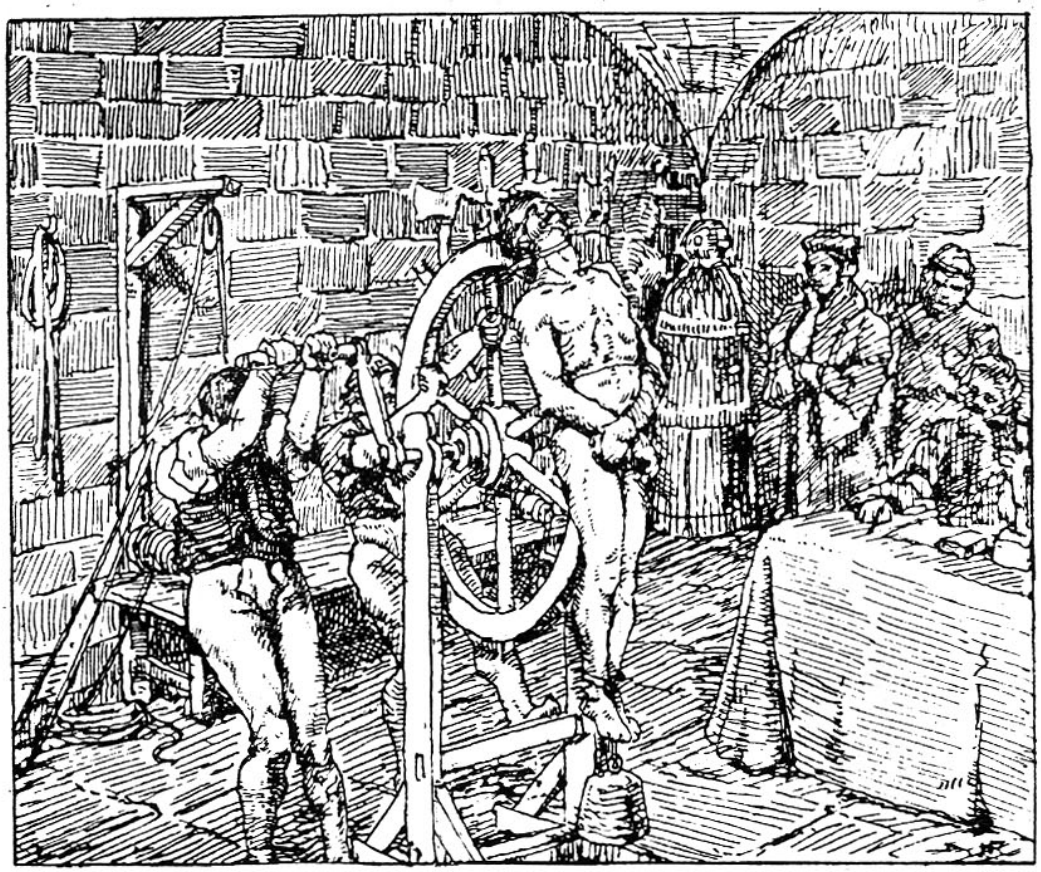

Kerékbetörés

Késmárkon Heilardschein lopás miatt 1553-ban elitéltetett, hogy vízben fojtassék meg.[1]

A kerékbetörés a legborzasztóbb fájdalmakkal járt, miután az elitélt rendesen teljes eszméleténél volt, ha csontjai és teste összetörettek is, *Lesketsch Lukács* urát, kinél két évig szolgált, agyonütötte, és a *Torissa* mellett a hóba elásta. Kinpad nélkül bevallotta tettét, mentségül hozván fel a meggyilkolt feleségének csábitását paráznaságra, ki megigérte neki a házasságot is, ha urát láb alól elteszi. A tettest a XIII városi itélőszék kerékbetörésre itélte, mi azonnal február 17-én 1605-ben végre is hajtatott. Ugyanazon itélőszék Iglón 1659-ben április 2-án egy rablót kerékbetörésre itélt,

[1] Genersich, Merkw. d. S. Kesmark I. 312.

ki ugyanott özvegy *Mathisnénál* éjjel 11—12 óra között betört, négy fejszecsapással az asszonyt agyonütötte, egy gyermeknek a bölcsőben szintén az életét eloltotta és 1000 forintot rabolt.[1]

A vallatásoknál rendesen a kínpad alkalmaztatott oly borzasztó fájdalom okozásával, a milyenről ma alig alkothat fogalmat az ember. Álljon itt egy példa sok helyett. Egy *Bajusz* nevű rabló, mint fent emlitettük, *Buchholtz Simont*, a 112 éves lelkészt agyonlőtte és kirabolta 1645-ben. *Bajuszt* megfogták és kínpadon vallatták: lábaiba lyukakat fúrtak és azokba forró ólmot, ként, pálinkát és szurkot öntöttek; harmadnapra azután tűzön sütötték és testét nyújtották; ezen kínzás után eleven testéből szíjakat vágtak és bordáján át fogva felakasztották, mely állapotban még három napig élt. Ugyanazon sorsban részesültek czinkostársai, *Havran*, *Lesko Iván*, *Szeman* és *Jankó*.

Néha befolyásos emberek, papok, birói személyek és nemesek közbenjárása és kezessége mellett a kínzások kimaradtak, vagy a büntetések és halálnemek enyhébbekre változtattak át. Sőt néha teljes szabadságot is nyert az elitélt. *Kamnitzky János* p. o. *Lőcsén* gyilkosságért volt halálra elitélve. Két kanonok azonban közbenjárt érette a királynál, ki az elitéltnek teljesen megkegyelmezett 1675-ben június 24-én — Gratia Regia.[2]

Az újabb időben a vármegye biráskodási hatásköre jóval szélesbedett, mert a kis és műveletlenebb földesurak patrimoniális hatóságával sokszor együtt járó visszaélések és hátrányoknak elkerülése végett, már 1600 intézkedés történt, hogy csak a nagyobb és tekintélyesebb urak gyakorolhassák a pallos-jogot függet-

[1] Protokoll d. XVI. Z. St. 1534—1597., 1602—1670. Gericht 37.

[2] Hains Leutsch. Chron. S. 794. 1675.

lenül, míg a kisebbek jobbágyai feletti fenyítő hatalom az alispánra ruháztatott át, ki azt birótársaival a törvényszéken gyakorolta. Ha azonban a pallos-joggal élők nem teljesítették megfelelőleg ebbeli kötelezettségüket, vagy ha az illető urak megintése sikertelennek bizonyult; az alispán szoros kötelességévé tétetett a büntető hatalmat azonnal, saját hatáskörében gyakorolni.[1]

VII. A halálbüntetések törvényes alapja.

A halálbüntetéseknél a szokás is nagy befolyással volt. A birák igazságszolgáltatásukban hivatkoztak a Szentírásra, a tízparancsolatra és a kánoni jogra. Voltak azonban külön törvényczikkek is, melyekre hivatkozás történt. A bevándorló szászok külön törvényczikkel rendelkeztek és a megyétől függetlenül ítéltek: „Willkühr der Sachsen in der Zips“ czímű joggyakorlat szerint, melyet *Nagy Lajos* is jóváhagyott. A 31-ik §-ban a gyilkosság halállal büntetendő „Und schlegt er in tzw todt, dem er nachgelaufen ist, so soll er sein haupt verloren haben“. . . . A halálítéletet helybenhagyta a király, a 13 város elzálogosítása alatt 1412—1772. a lengyel staroszta Lublóváron és a bekebelezés óta ismét a magyar király.

A joggyakorlat szélesbítésével a *Sachsenspiegel*-féle törvénykönyv is használtatott jogforrásul. A mint a „Willkühr der Sachsen in Zips“-féle törvény minden városban feltalálható, úgy a Sachsenspiegel sem hiányzott az ítéletek hozatalánál. Leggyakoribb példány a következő czímet visel: „Sachsenspiegel, auffs newe vbersehen mit Summarijs vnd newen additionen, so aus den gemeinen

[1] A szepesmegyei történelmi társulat évk. V. évf. Lőcse 1889. l. 34.

Keyserrechten und vieler vornemer dieser Lande Doctoren bericht und Rathschlägen, auch der Hofferrichter und Schöppenstuhl vbliche Rechtsprüchen zusammengebracht vnd an den Glossen und Allegaten vielfach gebessert wie solches stückweis vnd ordentlichen hernach wird angezeigt durch den Hochgelarten Herrn Christoff Zobel der Recten Doctoren seligen in der löbl. hohen Schul zu Leipzigk, mit besonderen Fleiss zugericht sampt einen richtigen und vollständigen Repertorio. Mit Römischer Kayserlicher Majestät Privilegio in 10 Jahren nicht nachzudrucken Anno MDLXIX."

Érdekesek a halálítéleteknél a hivatkozások a törvényekre. Így az emlitett egy asszony által elcsábitott *Leskelch Lukács* 1605-ben történt kerékbetörése következőképen igazoltatik: „Beweis, dass solcher vorsätzlicher Mörder mit dem Rad soll bestraft werden Sax. Lib. 2, Art. 3: Alle Mörder . . . die sollen Radbrechen. Institutiones Kaiserlicher Rechte Andreae Pernederj Lib. 4, fol. 113: Ein Mord wird gemein Brauch nach mit dem Rad gerichtet. Item Andreas Pernede in seiner Halsgerichtsordnung fol. 17 bekennt es auch, dass man solche vorsaetzliche Mörder mit dem Rad richten und darauf liegen lassen soll, bis sie verfaulen. Abraham Sauer in fasciculo de pönis fol. 259 sagt, dass die Reichsordnung auch geordnet habe, dass man solchen Mord die Straffen mit Schleifen und Zangenreissen verweren soll. Item folio 252 approbirt er dass man sie auch mit dem Rad richten soll". Az asszony csábitása nem fogadtatik el enyhitő okul, mert Sax. lib. 3, Art. 35, fol. 3. mondatik, „dass die Frau nicht so gewaltig gewesen, dass er ihr von nothwegen hätte gehorchen müssen, weil er aber auff ihr begehr solch übl begangen, und sie auch solches bekennen würde, so könnte sie ihn damit nicht entschuldigen, sondern sie würde mit ihm zu gleicher Strafe

gezogen, wenn man sie bekommen könnte, eas faciens et consentiens, eadem poena afficiuntur. Idem habetur in der peinlichen Halsgerichtsordnung Caroli Art. 4".[1]

Ha a kerékbetörés ily törvényes pontokra volt alapítható, nézzük még, milyen törvényre hivatkozhattak a lefejeztetés halálneménél, melylyel, mint láttuk, *Hedri Miklós* 1606-ban kivégeztetett. „Probationes. Göttlich Recht: Deuteronomi 19, homicida morietur, nec misereberis ei. Mathaeus 26: qui enim gladium accipit, gladio peribit. Sax. lib. 2, Art. 13, fol. 20, Coll. 2-a: Welcher einen aus Zorn, oder Unfrieden willen tödtet, den soll man den Kopf abschlagen. Item eodem libro fol. 204, Coll. 3: Poena voluntarii homicidae juxta leges in sublimibus est deportatio et omnium bonorum ademptio, in minoribus decapitatio. Kaiser-Recht Lib. 4. fol. 130: Ehebrecher und Todtschlager sollen vom Leben zum Todtgerichtet werden. Andreas Perneder in seiner Gerichtsordnung fol. 17 idem sentit . . ."

VIII. Az ítélet végrehajtója.

Eleinte mindenütt, hol pallos-jog gyakoroltatott, hóhérral is találkozunk. Később ben külön alkalmazott hóhért csak a megyénél, a XIII városi kerületnél és *Lőcse*, *Késmárk* városokban találunk, hol a halálítéletek rendesen végrehajtattak. Ha más pallos-joggal biró város hóhérra szorult, azt kikölcsönözte magának onnan, a hol volt. Így p. o. *Gnezda* városa febr. 9-én 1696-ban egy tolvaj elitéltet fel akart akasztatni. E czélra *Késmárktól* kérte ki magának a hóhért. Ment érte két városi hajdú, kik a *késmárki* birónak ajándékul 1 tallért vittek és az ottani két hajdút egy-egy itcze borral megvendégelték.

[1] Prot. d. XVI. Städte 1534—1597, 1601—1670. XXXVII. Gericht.

Miután a hóhér dolgát *Gnezdán* elvégezte, kapott 12 frtot és két hajdúból álló kiséretet hazafelé.[1]

A 13 város, mely nem egyenkint, hanem összesen a kerületben gyakorolta a pallos-jogot, egyenkint volt megadózva a kerületi hóhér fizetésére. Ezen adó 1517-ben 13 frtban lett megállapitva, mely minden várostól évenkint bekövetelteteett.[2]

Sőt a 13 város egy időben a *lőcsei* hóhérra is fizetett, hogy azt használhassa szükség esetében. Így köteles volt minden városi gróf a körülmetéltetés előestéjén e czélra 10 tallért, 100 denárral számitva, Lőcsére beküldeni. — Am Abend circumcisionis. — 1579-ben Lőcse városa meghatározta az egyes tételeket a halálnemre tekintettel, melyet az elitélt szenvedett. És ezeket a tételeket miheztartás végett *Christel Benedek* városi grófnak ily határozatokban küldte: Ha a hóhér saját kardjával végez ki valakit, kap 2 frtot, ha pedig az országos karddal történik a kivégzés, 1 frtot. Felakasztásért jár neki 2 frt. Két forint jár neki még, ha a bűnöst tűzzel égeti, kerékbetöri, nyársra húzza, négy részre vágja, vagy ha egy élő személyt karóba húz. Vizbefullasztásért kap 1 frtot. A kivégzés ténye után még azonkívül 75 denárral fizettetett.

Itt megjegyzendő, hogy ugyanazon fizetések járnak a hóhérnak akkor is, ha a bűnös már el lett itélve, de befolyásos személyek közvetitése folytán kegyelmet kapott és a halálbüntetés alul felmentetett.

A kivégzések nem folytak le mindig oly simán és szakszerűleg, mint ma. 1573-ban június 13-án *Lőcsén* különös balesete történt a vén hóhérnak. Kiment a vesztőhelyre két elitélt gonosztevővel. Az egyiket fel-

[1] Gnezda város ltára: A halálitéletek.

[2] Hain Leutsch. Ch. 1517, S. 19.

akasztani, a másikat kerékbetörni kellett. Midőn felakasztás végett a falon állott, mértéktelen élete folytán megszédült, leesett a falról és jobb lábát eltörte, úgy hogy ő és a két elitélt szekeren vittettek be a városba. A két bűnöst azután Késmárkra vitték és ott az itélet értelmében mindjárt június 14-én kivégeztettek.

Hogy milyen kigondolt változatossággal és kegyetlenséggel mentek végbe a halálitéletek, azt az 1602-ik évről Ortelius „Chronologia, oder historische Beschreibung aller Kriegsempörungen in Ungarn“ . . . czimű könyvéből tudjuk meg, hol 1600-ban, Pápa ostroma alkalmából, a hitszegő és hazaáruló francziák kivégeztettek és a könyv 188-ik lapján olvassuk: „Erschröckliche Tod Marter und Pein, so man den Meinaydigen Franczosen und Wallohnen angethan. Derselben meistentheils Spissen, Radbrechen, an die Hagken werfen, die Gemecht auschneiden, Sengen, Braten, Riemen aus ihren Leiben schneiden, mit Essig Saltz und Pfeffer darin sprengen lassen, Andere mit zindstricke brennen, mit Pech topfen, mit Pulver sprengen, biss an den Hals in die Erde graben, und mit Eysenkugeln vmb Geld darnach schieben lassen, auch viel derselben zusammen gekoppelt, in einen Ring gestellt, welche, wie einer nach dem andern, von dem Scharfrichter seines Gefallens herausgenommen, und mit manigfaltiger Pein hingericht worden, zusehen müssen“.

*
* *

A rablók történetével a *Szepességen* és az azok ellen hozott halálitéletekkel a multnak egyik sötét lapjára mutattunk rá. A rablók garázdálkodásaitól nem volt biztonságban a polgárok vagyona és élete. Nem egy ártatlan honpolgár fosztatott ki, vagy kinoztatott halálra a kegyetlen rablók támadása következtében. Ha kegyetlen,

minden nemesebb érzelmet lábbal tipró volt a rabló, éppen oly kegyetlen, elnézést nem ismerő volt a biró a maga elvével: szöget szöggel! Ma a büntetés czélja az elitélt javitása, a multban ezen czélt nem ismerték. A mult századok birájának szeme előtt kétféle czél lebegett: a gonoszok megtorlása és a jók elriasztása hasonló bűntényektől. Azért hajtattak végre a legkegyetlenebb ítéletek ezrekre menő nézők szeme előtt; a kivégzettek az akasztófán az út mellett hetekig csüngtek és némán is hangosan hirdették az eltévedtek szomorú sorsát. A sok akasztóhegy — Galgenberg — a városok mellett most is emlékeztetnek a régi idők borzalmas eseményeire.

A VÁROSHÁZ A SZEPESSÉGEN.

Különösen az idetartozó épületek eredete, felirata, berendezése, használata, a birók megválasztatása és az ítéletek hozatala tekintetében.

Egy görög bölcsésznek, Heraclitnak főelve volt: παντα ρεὶ = minden folyik, azaz, minden a változásnak, az átalakulásnak van alávetve. Különösen áll ez a történeti fejlődésre nézve, hol szintén minden átalakul az évszázadok és évezredek folyamában. Természetesen a Szepesség sem képez kivételt. Itt is mások voltak évszázadok előtt a szokások az építkezés és jogviszonyok tekintetében. Ha egy szepesi városban megfordulunk, annak épületei között azonnal feltűnik előttünk ódonsága s történelmi multjánál fogva, a városháza. Engedjék meg tehát, hogy következő rövid történeti előadásomban visszatekintsek a szepesi városházak multjára.

Midőn a szepesi németek, mint a királyok szívesen látott vendégei, különösen II. Géza alatt 1141—1161-ben nagyobb számban a megye különféle vidékein letelepültek, a következő 24 várost — civitates regales terrae scepusiensis — alapitották: 1. Béla, 2. Leibitz, 3. Poprád, 4. Igló—Neoconium—, 5. Olaszi—villa italica, latina—, 6. Felka 7. Váralja—Suburbium—, 8. Szepesszombat—mons s. Georgii—, 9. Ménhárd—villa Menhardi—, 10. Durand—villa Durandi—, 11. Ruszkinócz—villa Rusz-

quini—, 12. Sztrázsa—villa Michaelis—, 13. Matheócz—villa Mathaei—, 14. Nagy-Szalok—Schlackendorf—, 15. Mühlenbach, 16. Welbach—Eulenbach,villa noctuarum—, 17. Izsákfalu—villa Isaci—, 18. Káposztafalu—villa compositi—, 19. Csötörtökhely—Quinoforum, fanum sancti Ladiszlai—, 20. Szepes-Sümegh—villa Sumugh—, 21. Mésfalva—villa, sperarum, villa ursi—, 22. Pálmafalu—villa palmarum—, 23. Odorin—Dirn—, 24. Kurimian—villa Quirini—. Később a tatárjárás után 1245-ben új fejlődésével Lőcse lett a nevezett városok feje.

Miután ezen német vendégeknek — hospites saxones — mint földmívelőknek, iparosoknak és bányászoknak első sorban a megélhetési módokról kellett gondoskodniok, az építkezésekre nagy gondot nem fordíthattak. Faházaik csak a legprimitivebb szükségletnek feleltek meg. Erősen kifejlett szellemi, erkölcsi és vallásos irányukkal legislegelőször papjaik köré csoportosultak és templomok építéséhez fogtak, mely iránynak köszönhetők megyénk szebbnél szebb dómjai. Politikai életük központja a biró volt, ki az 1275-ik évi V. Istvántól kapott szabadság-levél értelmében, mint a közbizodalom szabadon választott embere, szabad polgárok felett uralkodott, kik egyenlő jogokban és kötelességekben osztozkodtak. Városházak hiányában legislegelőször szabad ég alatt, a város közepén tanácskozott a biró a polgárokkal és pontosan eljárt a közös határozatok értelmében. Csak később, miután a város polgárai vagyonra is tettek szert és kényelmesebben berendezkedtek, kezdtek városházak építéséről gondoskodni. Hogy milyenek voltak ezen első városházak, ezt már ma egész biztonsággal nem tudhatjuk, mert mint a polgárok első faházai, vagy egészen eltűntek, vagy annyira átalakultak, hogy az eredeti formára már alig lehet ráismerni. Az első városházak eredeti alakjukban sehol sem találhatók fel.

— Így példának okáért tudjuk, hogy Késmárk első városháza az „*Alte-Markt*“ nevű városrészben állott, mely még 1800 körül városi kórháznak használtatott és azután megszűnt lenni, míg helyére 1461-ben a „Ringen“ két utcza összefolyási pontjában a mostani városház alapja vettetett meg. 1543-ban alakja kibővittetett és megújíttatott; a szép torony rajta csak 1642-ben épült fel, 1779-ben a nagy tűz alkalmával leégett és azután nyerte a mostani alakot.[1]

Még valamivel előbb épült fel a *Lőcsei* városház, szintén a „Ring“ közepén. Ámbár a *Lőcsei* krónika azt írja: „1615. In diesem Jahr ist das Rathhaus sammt der Mayerschaft erbauet“, ezen megjegyzés azonban csakis az újabb építések befejezésére vonatkozhatik, miután egy ajtó fedeztetett fel, melynek díszes stílje e részletet világosan a XV-ik századba helyezi és így tanuságot tesz arról, hogy az épületnek teste régibb az 1615-ik évnél. Különösen nagy tűzvészek alkalmából, mint 1550 és 1599-ben, újból meg újból restauráltatott a városház, míg 1893—95-ben *Schulek* műegyetemi tanár terve szerint és felügyelete alatt egy második emeletet is kapott eredeti góth stílje megtartása mellett.[2] A *szepesváraljai* városháza homlokzatán 1546-ot olvasunk, mint az épület keletkezési évszámát.

A mi a városházak keletkezési évszámait illeti, még csak a *poprádi*, a város közepén álló városházat említem, melynek tanácsterme felett az évszám olvasható: 1752, mely azonban csakis valami újításra, vagy javításra vonatkozhatott. Szepesbélán 1771, Felkán 1770-ben épültek fel és ezen időtájban a többi városokban is a mostani városházak.

[1] Chr. Genersisch. Gesch. v. Késmárk I., 47.

[2] Henszlmann: Lőcsének régiségei 152. Myskovszky: Magy.-orsz. Kárp.-egylet évk. 1889, 72. Lőcse tört. Dr. Demkótól 196.

A szepesi városok első városházai a templomok építésével egy, vagy valamivel későbbi időben épültek fel.

Az évszámmal tisztában lévén, nézzük meg már, milyen volt ezen középkori városházak kinézése és berendezése. — A városház rendesen szabad téren állott, négyzet- vagy attól csak keveset eltérő parallelogramm-formában, úgy hogy mind a négy oldalról jövő világítása lehetségessé vált. Földszint voltak a rendőrség helyiségei, a felsőbb emeleten a községé és a tanácsé. Nem ritka eset volt, hogy a városház épülete oszlopokon vagy boltozatokon volt felépítve, úgy hogy az üres helyen az adás-vevés, általában az üzleti dolgok intéztettek; a hol az a városház alatt sem történhetett, ott a városház körül fabódék állottak a mindenféle czikkek eladása czéljából. Ezen állításom igazolására különösen *Késmárk* és *Igló* városok példáira hivatkozom. A késmárki mostani városház régi alakjában boltozatos íveken és erős pilléreken állott. Az alsó üres tér magkereskedésre használtatott. Jobb oldalt volt egy kamara a mindenféle büntetőeszközökkel és kínzó szerszámokkal. Kívülről csüngtek a falon külön fedél alatt a tűzoltószerek, hol még a timárok és fazekasok is árulgatták árúikat. Kívülről vezetett azután egy lépcső az emeleten levő tanácstermekbe.[1] Hogy a városház körül a kereskedelem összpontosult, azt *Iglón* is tapasztalhatjuk, Midőn a XIII város visszacsatolása után 1772-ben a megalakult XVI városi provinczia *Igló* székhelyével alkalmas helyiségre akart szert tenni, 9000 frtért megvette *Igló* városától a régi városházat, mely azután 1777-ben a régi árúház helyén a város közepén új városházat építtetett magának, melynek 9 bolthelyiségét csakis vaskereskedőknek adták ki, és hogy azokhoz a közle-

[1] Genersich, Késm. tört. I, 47.

kedés akadályozva ne legyen, a város megvette a városháza körül álló régi 9 fabódét egyenként 10 frtért és leromboltatta.[1] Az újabb időben a városháza Iglón, mint másutt is, úgy alakittatott át, hogy ma már csak az igazságszolgáltatás és az igazgatás czéljainak szolgál. A városházán volt alkalmazva egy kis harang, mely eltérőleg a nagy, istentiszteleti czélokra használt harangoktól, bizonyos politikai czélok, tények jelzésére a vásár és tanácskozások kezdetére, a kapuk bezárására és több effélére vétetett igénybe. Egy zászló kitűzése a városházán szintén jelezte a vásár tartalmát. A vásári zászló bevonása után az esték kedvező alkalmat nyujtottak az idegeneknek tanulságos eszmecserére, kik az ujságot még alig ismerték. A vallási és politikai események megbeszélése ilyenkor valósággal mívelődéstörténeti fontosságot adott a vásároknak.[2]

A városházák lényeges alkatrészei voltak a pinczék a városházák épületei alatt, melyek italmérésre használtattak. A németek e tekintetben kivételt nem tettek és mindenütt és mindig, tehát a *Szepességen* is, a pinczével kezdték meg a városház épitését. E pinczék, Rathskeller; látványosság számba mennek a nagyobb német városokban mai napság is. Midőn pár évvel ezelőtt 1899-ben, a bécsi városháza pinczéje, lehet mondani, fényűzéssel kiépittetett, a történeti leirásban méltán mondhattá a szerző: „Die Rathskeller sind von jeher eine Sehenswürdigkeit und der Stoltz einzelner deutschen Städte gewesen“.[3] Így magyarázható, hogy a szepesi németek is városházaik alá pinczéket épitettek italmérési

[1] Münnich, Igló tört. 367. 392.

[2] Demkó K. Felsőmagy. városok életéről a XV—XVI. században, 64—65.

[3] Der Wiener Rathhauskeller Wien 1899. Verlag von der Gemeinde Wien.

joggal. Borpinczével találkozunk *Poprádon*, mely 1752-ben még fennállott a városházán. *Szepes-Iglón* a borpincze és városház egy épületet képezett. Midőn *Lubomyrszky Tivadar* lengyel staroszta 1724-ben egész udvarával *Iglón* töltötte a farsangot, „a bor- és városház“ első emeletét szinházzá alakitották át, melynek deszkáin egy olasz szintársulat játszott.[1] *Szepes-Szombatban* a városház déli oldalán kivülről vezetett be egy garádics a pincze helyiségeibe. Ugyanazt látjuk *Lőcsén* is; itt is a városház déli oldalán látjuk a lépcsőt, mely a pinczébe levezet, hol évszázadokon át a legintenzivebb bormérési jog gyakoroltatott. Lőcse városa ugyanis *Liszkán*, *Erdőbényén* és *Tokaj* határán saját szőlővel birván, borát saját pinczéjében mérette ki. A borhamisitást lehetetlenné tette nemcsak *Lőcsén,* de más szepesi városokban is a külön borkóstoló hivatal, melynek élén a „borúr“, „Weinherr“ állott, kinek kötelessége volt a bormérést ellenőrizni és a polgárokat jó, tiszta borban részesiteni. A pincze *Lőcsén* oly nagy tiszteletben állott, hogy a képviselőtestület ott tartotta üléseit, természetesen ilyen alkalomkor nem mértek bort. De néha az egész tanács is szórakozott a pinczében. 1627-ben február 16-ikán estve *Andre János* tanácsnok a pinczéből kiosonva, elment aludni, midőn a biró és a többi tanácsnokok még ott maradtak. Azért fizetett a szökevény egy pint bort.[2] Midőn egynehány évvel ezelőtt a városházat stilszerűleg renoválták, egy keskeny garádicsra akadtak, mely egyenesen a tanácsteremből vezetett a borpinczébe és a becses szőlőnedveit hamisitatlan állapontban közvetitette.

Hogy milyen nagy jövedelmet hozott a városnak

[1] Igló tört. 293.

[2] A lőcsei m. kir. áll. főreáliskola értesitője az 1880—81. tanévről 65. Demkó K.-tól.

a borpincze, láthatjuk *Késmárk* történetéből, hol ezt az észrevételt találjuk: „Dieses Jahr 1748 ist auch noch desswegen merkwürdig, weil in demselben die bisher übliche Salarisation der Evangelischen Kirchen- u. Schullehrer aus dem Weinkeller, aufhörte".[1]

A hozott ítéletek sokkal szigorúbbak voltak, mint ma. *Ivians* lovat, pénzt és ruhát lopott és azért 1579-ik évi április 1-én *Iglón* felakasztatott. A felakasztott gonosztevők teste intő például az akasztófán maradt. *Mühlenbachi Mátyásra* rábizonyult a felesége iránti hűtlenség és azért 1594-ik évi *június* 14-én *Iglón* lefejeztetett. *Iglón* egy asszony gyújtogatott és azért minden ház előtt, hol kigyúlt a tűz, izzó fogóval húst téptek ki a testéből és azután 1664-ik évi *november* 30-án előbb a levágott ujjait azután az egész testét máglyán porrá égették. Kegyetlenek azok az ítéletek, de hatásuk is volt, mert egy egész évben nem fordult elő annyi bűntény, mint most egy hónap alatt, midőn az öngyilkosságok, a sikkasztások és rablások napirenden vannak. A kivégzések azért történtek *Iglón*, mert a *XVI* szepesi város együttesen ott gyakorolta a pallos-jogot.

Nagy jelentősége volt a városháznak, mint a hiteles mértékek letéthelyeinek; a mértékek felett egy külön hivatalnok, a „Wagmeister" őrködött. Tekintve a használatban volt mértékek különféleségét és egymástól eltérő voltát, ezen intézkedésre nagy szükség volt, nehogy a város lakói az előttük idegen mértékekkel rászedessenek. Nemcsak minden ország és annak minden tartománya, de úgyszólván minden város külön mértéket tartott. Nálunk p. o. a helyenkint használatban volt *bécsi* „muth"-on kívül több külön ürmértékek használtattak: *pozsonyi*, *kassai*, *budai*, *szepesi*, *gyulai* köböl, —

[1] Christian Genersich, Merkwürd. d. St. Késm. II. 261.

a pozsonyi, *nagyszombati*, *szakolczai*, *privigyei* stb. mérők. A *szepesi* rőf különbözött a *pozsonyitól*, a *kassaitól* stb. A városi rőf nálunk is éppen úgy, mint *Regensburgban*, a piaczon a városház valamelyik oldalán volt befalazva és mindenkinek miheztartásul szolgált. Midőn a *lőcsei* városház csarnokának oszlopait újakkal cserélték ki, a régi oszlopba beerősítve találták a régi szepesi rőföt. Éppen úgy befalazva volt a városház valamely megközelíthető részén a köböl és a többi ürmértékek, melyek kétes esetekben alkalmazásba vétettek. Én még saját szemeimmel láttam a befalazott köblöt a *szepes-szombat*-i városházán. A mázsa, valamint a kisebb súlymértékek hasonló czélból mindig feltalálhatók voltak a városháza valamely alkalmas helyén és mérvadók voltak a közönség előtt.

Ezenkívül mindenféle tűzoltószerek őriztettek a városház valamely alkalmas helyén; úgyszintén a büntetőszerek, a derestől kezdve a legfontosabb kínzó, vagy megszégyenítő eszközökig. A pellengér szintén a városházán volt alkalmazva. Néha ezen komoly készlet nevetséges eseményeknek volt okozója. Midőn p. o. 1805-ik évi nov. 6-án egy ujdonsült tanuló *Lőcsén* a régiségeket megnézte, a pellengért is átkutatni akarta nemcsak kívülről, de belülről is. Belépvén, az ajtó valahogy bezáródott, úgy hogy órákig tartó fogságot szenvedett, sírt, lármázott az összegyűlt számos nézők nagy mulatságára, míg a hatósági közegek fel nem szabadították az önkénytelen fogságból. Hol a város a jus gladiumot gyakorolta, mint *Lőcsén*, *Késmárkon*, *Gölniczen*, *Podolinban*, *Gnezdán* és *Lublón*, ott pallos sem hiányzott. A *lőcsei* városházán még most is látható három két kézzel fogható pallos (Zweihänder), valamint egy lángpallos (Flammberg), melyekkel egykor a bűnösök lefejeztettek. A középkori bárdok — Hellebarde — melyek díszfel-

vonulásokban használtattak, szintén láthatók még itt-ott a városházakban. A városházépületben vannak elhelyezve a levéltárak is, melyek itt-ott *Lőcsén*, *Késmárkon*, de más városokban is igen gazdagok és becsesek.[1]

Felette érdekesek, jellemzők és sokat mondók azok a feliratok, melyek a városháza egyes részein voltak és részben most is olvashatók.

Szepes-Váralján — hol még most is vannak régi házak, melyek a XV. és XVI. századból származnak — a városház bemeneti kapuja felett egy kövön bevágva a következő felirat olvasható: MAG. FOLLEREY. UBER. HANT. NEM. — MAG. NICHT. LANK: EYN. GUT. REGIMENT: BESTEN. — Hol tobzódás uralkodik, ott jó igazgatás sokáig nem tart. — Anno Domini. 1.5.4.6. RENOVATVM. 1875.[2]

A poprádi régi városház borpinczéjének kapuja felett ezek a szavak voltak olvashatók: Porta patens esto, nulli claudiris honesto = a kapu nyitva legyen, senki előtt, ki becsületes, ne legyen zárva.[3]

A késmárki városház feliratai többnyire az épitkezésekre vonatkoznak. Az épület piacz felőli részén a következő chronostikon olvasható: MensIbVs aestIVIs noVa tVrrIs sVrgIt In Vrbe tegente strVCtores Deo = a nyári hónapokban felépült az új torony, midőn isten oltalmába vette az épitőket, 1641. Az épület csúcsán szintén egy chronostikont lehetett látni: Vt Latet In LIbra noX CoeCa aeqVata DIeI sorte DeI hoCCe bona ContInVatVr opVs = Miképen a csillagban lappang a vak éj, hasonlólag a naphoz, istennek kedvező intézke-

[1] Kárp. egy. évk. 1889, 73.
Genersich Ch., Késmárk tört. I., 47.

[2] Vándorlások a Szepességen ... Hradszky Józseftől. Igló 1884, 8.

[3] Aus der Geschichte Poprád's, kézirat.

dése folytán folytattatik ezen mű, 1641.[1] A városi czímer közelében olvasható volt: Moesius hanc Turrim construxit in urbis honorem Judex Sigismundus sedulitate sua = Ezen tornyot felépítette szorgalmával a város tiszteletére a biró Moesius Zsigmond.[2]

Ezen, Mátyás királytól 1463-ban kapott városi czímer pedig következőképen iratik le:

Dies Wappen führt Keisz Markt
Vergönnt durch königliche Gnad,
Unten im Schild drei weisse Strich
Auf rother Farb erzeugen sich,
Ober demselben im blauen Feld
Die rothe ist gestellt.
Mit zwei Schwertern, die
Geleget sind, verwahrt mit Fleiss:
Zwischen den Spitzen stehet schon
In ihrer Zierd, die goldne Kron',
Den ganzen Schild ein Engel gut
Mit seinen Händen hällt in Hut.[3]

A tanácsteremben talán még most is láthatók III. *Ferdinánd* arczképe, ki a város jogait 1655-ben tetemesen bővitette, azután I. *Leopold* emléke, ki alatt a város függetlenségét a vártól kivivta és az igazságosság szépen festett jelképe ezen felirattal:

Vos omnes moneo, cavete nostrum
Numen lädere, sum severa vindex.
Ancipitem vibrat dextra ensem, laeva bilancem,
Ponderat haec caussas; percutit illa reos — etc.[4]

[1] Genersich állitását, hogy az új torony 1642-ben épült, a Chronostikonnak 1641-ik számával úgy lehet összeegyeztetni, hogy a Chrostikon az épitkezés kezdetét, Genersich pedig a befejezés idejét tüntette ki.

[2] Bohusch Gergely, Késmárk története, kéziratban 1722.

[3] S. Weber: Zipser. Geschichts- u. Zeitbilder. S. 62, 63.

[4] Mathias Belius, Prodromus Hungariae antiquae et novae 1723, p. 97.

A késmárki városház

Mindnyájotokat intlek, őrizkedjetek a mi istenségünk sértésétől, szigorú bosszúálló vagyok. Kétélű kardot jobbjában lobogtat, baljában mérőserpenyőt. Ez mérlegeli az ügyeket, amaz sújtja a bűnösöket.

Lőcsén is ily feliratok tartalma igen találóan jelzi

az akkori korszak gondolkodás-módját és jellemét. A városház tanácstermének ajtaja remek e tekintetben és méltó a megtekintésre. Az ajtó felső párkányzata alatt olvasható: Conclave electae civium communitatis = A polgárok megválasztott közönségének terme. Itt áll még: Sic igitur censura et sic exempla parantur, cum judex alios quod monet ipse facit = Ily módon a becslés és így a példák készíttetnek, midőn a bíró ugyanazt csinálja, a mire másokat int.

Az ajtónyílás felett díszlik a városi czímer az alsó kereszt oroszlánoktól tartva, a felső szabadon állva ily körülírással: Insignia, reipublicae Leutschoviensis 1549 = Lőcse városának czímere 1549. A czímerpaizs felett pedig egy angyal kiterjesztett szárnyakkal s békét jelentő babérleveles ággal kezében így szól: Judicis est virtus maxima, nosse Deum = A biró legnagyobb erénye: istent ismerni. A városi czímer bal oldalán az igazság alakja, egyik kezében meztelen pallost, a másikban pedig mérleget tartva, van ábrázolva, ily felirattal: Justitiae quisquis picturam lumine cernis, dic Deus est justus, justaque facta probat = Az igazságosság festményét világosan mindenki látván, mondd, isten igazságos és az igazságos tetteket helyesli. A czímer jobb oldalán pedig a türelem olajággal a kezében és bárányka lábánál látszik ily felirattal: Sis patiens, si vis sapiens et justus haberi = Légy türelmes, ha akarsz bölcsnek és igazságosnak tartatni.

Ezen érdekes ajtófeliratain kívül az épületen is találkozunk hasonló irányú alakokkal és jeligékkel. A városház déli oldalán az allegorikus alakok és feliratok a következők:

1. Temperantia est virtus cupiditates moderans = a mértékletesség oly erény, mely a szenvedélyeket csillapítja; női alak — Hébe — mely korsóból csészébe folyadékot önt.

2. Prudentia est virtus accurate respiciens id, quod in unaquaque actione decet = Az okosság oly erény, mely gondosan megfigyeli azt, mi mindegyik tettben illik; női alak, baljában tükröt, jobbjában két kígyót tartva, melynek egyike szájához közeledik.

3. Fortitudo est fiducia et magnanimitas aut patientia et constantia = A vitézség bizodalom és nagylelkűség vagy türelem és állhatatosság; női alak, mely bal vállán oszlopot hord.

Ott olvasható még: pace reflorescunt oppida marte caduunt Anno 1615 D. Micha Clem — Clementis — judice, et D. Pancra. Majland, aedile existens = Békében felvirágoznak a városok, háborúban buknak, 1615. évben D. Clementis Mihály biró és D. Majland Pankrácz építész alatt.

A városháza nyugoti oldalán a felső emelet oszlopsora felett olvasható: Pulchritudo civitatis concordia 1615 = A város szépsége az egyetértés 1615-ben.[1]

Ha már az idézett feliratokból is meggyőződhetünk arról, milyen valláserkölcsi irány, milyen szép eszme, milyen magasztos erény szolgálatában állott a városház: úgy még jobban meg fogjuk érteni a mult századbeli városházák nagy jelentőségét, ha a birákra és a tanácsnokokra visszaemlékezünk, kik szintén köteleztettek a jó, szép és igaz eszméit szolgálni. A szász jogon kívül — Sachsen-Willkühr — minden városban még külön alapszabályokkal találkozunk, melyek a biró és a többi tanácsnokok kötelességeit híven tükrözik vissza. A sztrázsai 1472-ik évi alapszabály p. o. a 32-ik pontban a biró és a többi tanácsnokokra nézve következőket tartalmazza: „Ein jeglicher Richter und Rathmann soll

[1] Myskovszky Viktor, a Kárp. egyesületi évkönyv. 1889, 72. — Henszlmann Imre, Lőcsének régiségei. Budapest 1878, 152. — Dr. *Demkó Kálmán*, Lőcse története, Lőcse 1897, 196.

A lőcsei városház

das Recht nit verkürzen in keinerley Maass weder durch Gab, noch Gunst, noch Freundschaft, noch Forcht, sondern ein rechtes Recht thun einem jeglichen, als er Gott und dem heiligen Evangelio geschworen hat nach seiner Seelen Seeligkeit und anders nit, und Wittwen und Waisen, dann Frembden, dann Einheimischen nach der Seelen-Seligkeit und anders nit als mit Rechten zu begegnen".[1]

1728-ik évben *Apelles Balthazár Szepes-Váralján* jegyzősködött és „Collectanea" czím alatt a szepesi szászok között szokásban lévő törvényczikkeket összegyűjtette és egy egész vaskos könyvben, (kézirat) reánk hagyta. E könyvben a többiek között körüliratik a biró hatásköre és feladata, melyet egynéhány jellemző vonásban itt feltüntetni akarok:

1. Wenn ein Regent gottfürchtig ist,
   So geht's glücklich zu jeder Frist.
2. Man soll kein unerfahren Mann
   In Schöppen-stuel beysitzen lan.
   Ein ungelehrter Fürst und Herr
   Ist ein geschnitztes Bild, nicht mehrs.
3. Sollen die Richter nicht wankelmüthig sein.
4. Sollen sie nicht aus Furcht richten.
   Thue Recht, schew niemand!
5. Der Richter soll nicht aus
   Zorn richten.
   Ob du gleich bist in Indien, regierest auch Arabien
   Und dich anbetet alle Welt, so aber dich gefangen hält
   Dein Zorn, Furcht, Begierd und Geld, Und dich dergestalt—
   zurückeprellt,
   So bist du doch ein Knecht dabey, Und wirst allererst
   werden frey,
   Auch der Gewalt recht werden dein, So du dein selbst kannst
   mächtig seyn!
6. Die Richter sollen nicht
   aus Hass und neyd richten.

[1] S. Weber, Gesch. d. Stadt Béla, 49.

Hast du ein falsch Urtheil gethan, Vor höchstem Richter musst du stan
Umb solcher Urtheil Antwort geben, Was du aus Neyd ertheilt im Leben.

7. Die Richter sollen nicht aus Lieb,
Gunst, oder Freundschaft richten.
Theil gleich u. Recht mit männiglich, Und nicht nach Gunst das Urtheil sprich.
Den Armen ungüthlich nicht von dir stoss, Richt Niemand fromm Person vor boss,
Denn wo du hälfst unrecht Gericht, Wird dies Gott wieder schenken nicht.

8. Sollen die Richter beyde Parteyn zugleich hören.
Mit Urtheil fällen gar nicht Eyl
Ess seyn gehöret beide theyl.

9. Beim Trunk soll der Richter nie richten
Trunkenheitt dem Menschen nimmet hin
Vernunft, Verstand und alle sinn.

10. Der Richter soll ein unsträflich Leben führen.
Es ist so kräftig kein Mandat
Wie sein kann unsers Richters that.
Und ist allezeit der gemeine Mann
Nachdem sie einen Herren han.

11. Die Richter müssen die
Frommen und Unschuldigen beschützen
Wenn man der Untugend nicht wehrt
So wird des Teufels Reich vermehrt.
Wann böse Bubn werden pronovirt
So sind die Frommen rejicirt.

A biró e szerint istenfélő volt és az isteni tiszteletet el nem mulaszthatta. A régi díszes templomokban a külön padok, az ú. n. Richterbänke, vasárnapokon és ünnepeken rendesen megteltek a városház tisztviselőivel. A felsőbbség, de még annak leiratai iránt is a legnagyobb kegyelet és engedelmesség mutatkozott a városházán. A sztrázsai alapszabály az 1472-ik évről leírja a magatartást, melyet szem előtt kell tartani a felsőbb leiratok közhírré tételénél: „Man soll aufstehen und das Haupt

neigen und das Sigill drücken an die Stirn, als wenn dieselben ihren Herrn wollten Ehrerbitten in seiner Gegenwärtigkeit der Persohn, danach anderley Fürsten und Herren ihre Breife all — Unterthänigst umreichen, dieselben aufnehmen in grossen Ehren, und demüthiglich sich erzeigen.[1]

A birónak végre igazságosnak kellett lennie; a község vagyonáról ő volt a felelős és ha egy krajczárról nem tudott beszámolni, érdemetlenné vált e díszes hivatal viselésére.

E szerint a biró nemcsak a törvények és rendeletek végrehajtója volt, hanem az eszmény, az erény képviselője, a polgári és keresztyéni magatartás kiváló példája, mely után a többi polgárok is indultak, kiknek soraiból a biró mint a legkiválóbb került ki. A biróhoz semmiféle gáncs hozzá nem férhetett, ő reá alkalmazható volt Horatius magasztalása: vir integer vitae, scelerisque purus = ép életű és tiszta minden vétektől... s az ilyen biróra annál inkább alkalmazható volt ezen mondás, mert fizetése alig lévén, a polgárság iránti szeretetből viselte díszes, de nagy felelőséggel járó hivatalát. *Leyrer Lénárd* biró *Körmöczbányán* 1582-ben írni és olvasni nem tudott, de mégis a köztiszteletnek tárgya volt erényeinél fogva.

Így könnyen megérthető, hogy a biró tekintélye igen nagy volt a községben és szigorúan büntetve lett mindenki, ki őt megsérteni merészelte. 1619-ben egy tepliczai ember az új birót *Lőcsén* tuskónak, trupnak nevezte; ezen vakmerőségeért 4 heti fogságra és elengedhetlenül lefizetendő 40 forintnyi birságra ítélte a tanács. 1653-ban *Genersich Melchior* tanácsnok szintén *Lőcsén*

[1] Stadtarchiv in Sztrázsa, Artikel 1472, wie sich ein jeglicher Richter und Rathmann in dem Rath halten soll . . .

az egész városi tanácsot gaznak nevezte. Midőn a biró, *Genersich Dávid*, őt e miatt megdorgálta, ezt is illetlen szavakkal megtámadta. A képviselőtestület e miatt meg akarta hivatalától fosztani és 200 forintnyi pénzbirságra ítélték, de midőn a birótól bocsánatot kért, a birság felét elengedték neki s ő a 100 forintot le is fizette.[1] A városi hatóság ily nagy jelentősége mellett, könnyen érthető, hogy a biró választása a községben ünnepszámba ment és a legnagyobb jelentőséggel birt. *Buchholtz György*, volt késmárki lelkész, kinek érdeme most a *nagy-lomniczi* templomban emléktáblája felállításakor méltányoltatott, körülményesen leírja, hogy még 1705-ik évi január 22-én *Késmárkon* a bióválasztáskor kétszer mentek a templomba. A választás előtt ő maga prédikált II. Krónika 19, 5—7. verse felett: „és mondá a biráknak: Jól meglássátok, a mit cselekesztek, mert nem ember képében ítéltek, hanem az Úrnak képében, ki az ítéletben veletek leszen. Azért az Úrnak félelme legyen rajtatok, okkal cselekedjetek és szorgalmatosak legyetek; mert a mi Urunknál, Istenünknél nincsen hamisság, sem személyválogatás, sem ajándékvétel". Azután így részletezi a második istentiszteletet a választás után: „Darnach sind die Herren aufs Rathhaus zur Richterwahl gegangen und wurde *Jakob Krai* erneuert, diesen hat nun die Bürgerschaft mit Trompeten in unsere Kirche begleitet. Beim Eintritt sang man: Christe du Beistand . . . Dann hat Reverendissimus *D. Perlicius* einen Einsegnungssermon vor dem Altar gehalten mit Gebet und Vaterunser. Mit Te Deum laudamus . . . wurde der Gottesdienst beendet".[2]

[1] A lőcsei m. kir. áll. főreáliskola értesítője 1880—81. tanévről: Tisztújítás Lőcsén.

[2] Buchholtz György: Geschlechtsregister, kézirat. (Most már nyomtatásban is megjelent Weber Rudolftól.)

A választás ezen komoly része után következett a vigabb rész, a hatalmas áldomás — Richtermahlzeit —. A megválasztott biró házában a jegyző összeírta a birói lakomára meghivandókat és a két legfiatalabb tanácsnok teljesité a meghivást. A város költségén rendesen a városházán tartott lakomák nagy zeneszóval vígan folytak le. Ha általános gyász érte a várost, a zene elmaradt. Egyes, igen ritka esetekben, ha elmaradt a lakoma, az arra igénynyel birókat másképp kártalanitották. 1568-ban *Herisch János Lipcsében* járt, mikor *Lőcsén* biróvá választották, távolléte miatt elmaradt a lakoma és minden tizenketted képviselői kaptak 3—3 halat, 2—2 sült tyúkot és 2—2 pint bort, „welches nicht jeden gefallen" teszi hozzá a Hain-féle krónika. A biróválasztás napján a magánházakban is vig mulatságokat tartottak, melyeknek rendezésében a nők tűnhettek ki leginkább; mert *Lőcsén* a „Weiber-Mahlzeit am Richterstag"-ot statutum által törülték el 1641-ben.[1]

Az elzálogositott szepesi városokban a birói választás ünnepélyének zárkövét képezte a megválasztottnak bemutatása *Lubló* váron a lengyel helytartó előtt. Ily alkalomkor gazdag ajándékok osztattak ki az összes várszemélyzetnek. Csak az itt nyert jóváhagyás után kezdhette meg a biró áldásos működését.

Ilyen volt a városház és a tisztviselők, különösen a biró jelentősége a Szepességen a mult századokban.

[1] A felsőmagyarországi városok életéről a XV—XVII. században, irta Demkó Kálmán. Budapest 1890, 199.

KROMLOW, SZEPESSÉGI KIVESZETT HELYSÉGRŐL.

Hol és mikor létezett Kromlow?

A „Századok“ 1897-ik évfolyamában „*Elpusztult helységek a Szepességen*“ czím alatt egy czikket közöltem, melyben mindazon helységek elősoroltatnak, melyek itt valaha léteztek és virultak, de az évszázadok folyamában, az idő mostoha viszonyai következtében elpusztultak. Ott a 420. lapon *Kromlow* község is felemlíttetik, mely valaha *Kis-Lomnitz* vidékén létezett, de nyom nélkül lelépett a világ színpadáról.

Ezen közlésem ideje óta több adatra akadtam, melyek nagyobb világosságot vetnek a nevezett község multjára, úgy hogy ma már jobban tájékozva lehetünk e kérdés felett: hol és mikor létezett *Kromlow?*

A *Poprád* folyó alsó vidéke jobb partján egy, 1284 m. magas homokkőhegy emelkedik az *Ihla*, *tű*, *Nadel*, mely magasságánál fogva az egész környéket uralja és a legszebb kilátást nyujtja. Ezen hegy régi kelta-telep, inkább kelta vár volt. A csúcsig még most is három övet lehet megkülömböztetni, melyek valaha árkokból földtöltésekből és czölöpökből állottak, melyeken belül a nép marháival együtt oltalmat, menedéket keresett és talált külső támadások ellen; miért is a nép a nevezett hegyet mai napig is Timsz-nek = tömlöcznek nevezi, elzárt berendezésénél fogva.

Ezen Ihlától éjszaknak három fővölgy húzódik a *Poprád* folyó felé, magába foglalva három patakot is, melyek e völgyekben csörgedeznek. A csörgedező patakok mentén telepítvények is létesültek. A nyugotra húzódó völgyben p. o. *Kis-Lomnitz* létesült, — villa nova Lomnitza — melyről már 1293-ban említés tétetik azon okmányban, melylyel III. *András* a szepesi prépostnak, *Jakab*-nak, egy erdőt adományoz, mely a *Poprád* folyó- és a *Seméne* hegység között feküdt. *Kis-Lomnitz* első telepítvénye, *Pelcz* megnevezés alatt, inkább *Ihla* hegy felé húzódott, de miután ott a rablók és vad állatok által sokat szenvedtek, a mostani, a *Poprád* folyóhoz közel fekvő részre húzódtak vissza. A község német ajkú, 800 lélekből álló lakosságával megfelel feladatának még ma is.[1]

Az *Ihlától* lehúzódó keleti völgyben *Kolatsko* = *Kolacsko* = *Klotsch* nevű községgel találkozunk, mely úgy mint *Kis-Lomnitz*, 1293-ban keletkezett.[2] *Kolacsko* az idő minden viharainak ellenállott. *Lipszky János* 1808-ban emliti fel Magyarország községeinek névsorában.[3] Ma is mint rendezett kisközség körülbelül 400 tót ajkú lakosságot számlál. Ha az ember az *Ihláról* a nyilt völgybe letekint, *Kolacsko* látszólag oly közelről mosolyog, mintha az egész távolság csak egy macskaugrás volna.

Kis-Lomnitz és *Kolacsko* között fekvő völgyben *Kromlow* feküdt a még most is csergedező patak mentén földjeivel, réteivel és erdejével. Eredete *Kis-Lomnitz* és *Kolacsko* községekkel közös. 1392-ben még nemesi családokkal is találkozunk ottan, kik elégett okmányaik

[1] Wagner Analecta Scep. I. 306.
Csaplovics Archiw von Ungarn II. 358.

[2] Wagner Analecta Scep. I, 443.

[3] Johan v. Lipszky Repertorium aller Oerter im Königreiche Ungarn. Ofen 1808.

megújitását következőkben kérik: „Maria Dei gratia Regina Hungariae, Dalmat., Croat. etc. Fidelibus suis, Capitulo Scepus. salutem et gratiam. Dicunt nobis Paulus, Filius Aegidii, et Petrus, Filius Eliae de Kromlow, in ipsorum, nec non Mathiae Filii Pauli de eadem, Fratris ipsorum Patruelis personis quod ipsi in dominium ejusdem possessionis Kromlow vocatae, in Comitatu Scepus. nunc apud manus ipsorum habita, ex quo literalia eorum instrumenta, factum ejusdem possessionis eorum tangentia, casu accidente ignis incendio (prout etiam per Nobiles ipsius Comitatus sumus certitudinaliter informati) sunt combusta; legitime vellent introire: Super quo vestrae fidelitati firmiter praecipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, quo praesente Jakobus, Filius Stephani de Machalfalva, Joannes Filius Thompa de eadem, aut Andreas. An Nicolaus, Filius Marci de Chontafalva, aliis absentibus homo Regius. — — Datum in Lewbiche in festo S. Trinitatis. Anno Domini MCCCXCII.[1]

Fordítás: „Mária, Isten kegyelméből Magyar-Dalmát-Horvátország királynéje, híveimnek, a szepesi káptalannak üdvöt és kegyelmet. Mondják Nekünk, Kromlovi Pál, Egyed fia és Péter, Ilyés fia saját, valamint Mátyás ugyanoda való Pál fiának unokatestvérek nevében, hogy ők saját birtokukban, mely Kromlownak neveztetik, Szepesmegyében fekszik és most is kezeiknél létezik, az irásbeli, birtokukra vonatkozó okmányok, tűzvész alkalmával (amint ugyanazon megye nemesei által is értesítve vagyunk), elégtek, és ők megint törvényesen akarnak bevezettetni: Mi felett Hűségteknek szigorúan meghagyva, parancsoljuk, hogy embereitek közül biza-

[1] Wagner, Analecta Scep. I. 137: Mandatum Mariae Reginae ad Capitulum Scepus, ut Nobiles de Kromlow statuat in villa cognomine. Dat. Leibiczii Anno Dni 1392.

lomra méltó egyént küldjetek ki, kinek jelenlétében Jakab, István fia Machalfalvából, János Thompa fia ugyan ott, vagy András. Talán Miklós, Márk fia Chontfalvábóli mások távollétében a király embere. — Kiadatott Lewbiche-n sz. háromság ünnepén az Úr évében MCCCXCII.[1]

1392 óta még többször említtetik *Kromlow* egyes okmányokban. 1407-ben István lengyel király megengedi, hogy a közelfekvő Podolin város plébánosa *Lucas*, *Kromlow* negyedrészét bírja, ki a haszonélvezetbe be is vezettetett ünnepélyesen, számos, kirendelt küldöttség élén. 1560-ban Kromlow = Komlok mint praedium-jószág, birtok, rendesen házakkal együtt fordul elő, melynek ugyanazon negyedrészét a *Hayway*-család a lelki üdvösség czéljából a szepesi káptalan előtt biztosítja a *podolini* egyháznak. Mind a két adományt jóváhagyja István lengyel király 1578-ik évi január 27-én. Hasonlót tett *Zsigmond* lengyel király *Varsóból* czímzett leiratában 1590-ik évi márczius 20-ikán.[2]

A nép emlékezetében még most is él *Kromlow*. A rétek és szántóföldek, melyek nagyobb részben *Kis-Lomnitzhoz*, de részben *Alsó-Ruzsbach* községhez is tartoznak, most is *Kromlow* nevet viselnek. A tótok mondják, ideme do *Kromlowa*, a németek: wir gehen in die Krommel = *Kromlowba* megyünk. Ott húzódik el egy nagy mocsár, melyről a nép azt mondja, hogy ott egy korcsma állott, mely elsülyedett.

[1] Wagner, Analecta Scepusii I, 137. Mandatum Mariae Reginae ad Capitulum Scepus. ut nobiles de Kromlow statuat in villa cognomine. Datum in Lewbiche Anno Domini 1392 = Mária királyné parancsa a szepesi káptalanhoz, hogy a kromlowi nemeseket a hasonnevű helységbe állítsa vissza. Kiadatott Lewbichén az Úr évében 1392.

[2] Weber Samu: Podolin története. 40—43.

Mikor pusztult el *Kromlow* és milyen okoknál és befolyásoknál fogva, egész biztosan nem lehet tudni.

1433-ban roppant pusztitásokat vittek véghez a *husziták* a *Szepességen*, úgy hogy *Késmárk* erős védfalai és bástyái sem voltak képesek ellenállani a dühöngő, portyázó *Husz* követőinek. Milyen kevéssé védelmezhette magát egy olyan kis község, mint *Kromlow?*[1]

1564-től 1576-ig a *Szepességen* borzasztó módon dühöngött a pestis, úgy hogy némely községben ember sem maradt a lakóhelyeken.

1607-ik évről mondja a krónikás, hogy éjjel-nappal hullott az eső és az egész *Poprád* völgy egy nagy tengernek látszott, melyből az egyes helyek mint szigetek látszottak ki. Hogy mit tehetett akkor egy hegyi patak, azt még ma is tapasztaljuk. *Kis-Lomnitzon*, *Kromlow* párhuzamos völgyében, még három év előtt a kis patak annyira megáradt, hogy a házakat, embereket és fuvaros szekereket mint könnyű tollakat ragadta magával.

Hogy melyik ok semmisitette meg *Kromlowot?* ki merné egész határozottsággal állitani. De gondolom, nem csalatkozunk azon feltevésben, hogy mind a három ok egy-egy haláldöfés volt, mely alatt *Kromlow* végre is elpusztult és mint külön község lelépett a világ szinpadáról, valószinűleg a 16-ik században vagy a 17-ik század elején, mert különben oly élénk visszaemlékezésre nem akadnánk felőle a nép lelkében.[2]

Emlitettük, hogy *Hayway* nemes család után *Kromlow* negyedrésze a podolini egyházra maradt. Ezen negyedrész körülbelül 40 holdat tett, úgy hogy az egész község földje 160 holdra terjedett volna, a nemesi birtokon kívül, mely az akkori időben a legnagyobb részből állott.

[1] Leutschauer Chronik S. 14, 1433.

[2] S. Bredetzky: Beiträge zur Topographie des Königreichs Ungarn IV. S. 33. 38.

Ebből a körülményből, hogy *Hayway* özvegye haláláig az *alsó-ruzsbachi* soltész haszonélvezte a *podolini* egyházra hagyott negyedet, az idők folytán a *ruzsbachiak* örökbért tudtak képezni, mely czímmel a mai napig is bírják a negyedet az egyház kijátszásával *Podolinban*,[1] melynek temploma már 1298-ban épült.

[1] Zur Erinnerung an die 600jährige Jubelfeier der Stadtgemeinde Podolin u. ihrer Pfarrkirche, gehalten am 15. Aug. 1898.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	III
A Szepesség erődítményeiről	1—49
I. Praehistorikus erődítmények	1
II. Várak és várszerű erődítmények	4
III. Várak, városokkal együtt	18
IV. Több más város erődítései	33
Lublóvár gazdászati és adózási viszonyai	50—74
A rablók történetéhez a Szepességen, tekintettel a szomszéd vármegyékre	75—119
I. Hol tartózkodtak a rablók?	75
II. A rablók támadásai	78
III. Várak mint rablófészkek	89
IV. A háborúskodásokból kifolyó rablások	91
V. Védekezések a rablók ellen	98
VI. A büntetések és kivégzések nemei	107
VII. A halálbüntetések törvényes alapja	114
VIII. Az itélet végrehajtója	116
A városház a Szepességen	120—138
Kromlow, szepességi kiveszett helységről	139—144